

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2020

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MARTIE 2020

SUMAR

martie

2020

4 Așteptându-l
pe Mesia

5 „La ospete omora
fără județu“

*La masă la Vodă,
cu veselie sau cu...
gâdele*

M. CAZACU

INEDIT

10 Hora Unirii
la Cazinoul nobilimii
din Chișinău

I. POPIȘTEANU,
S. CRISTESCU

15 Misiune
îndeplinită:
bolșevismul lichidat
în Ungaria

I. GIURCĂ

20 Frumusețea
căutării adevărului
*Virgil Cândea
și Rugul Aprins*
M. VASILEANU

24 Martha Bibescu,
la Primăria Bucureștilor
C. SIRCUTĂ

27 Cele 28 de palate
ale orașului
de pe Someșul Mic

A.-L. CHIȘ

EXCLUSIVITATE

33 Dacii care îl
contrazic pe Eutropius
L. AUDINO

30 DE ANI DUPĂ

37 Comunismul
pe masa de disecție
A. POP

42 Măine va fi istorie
*Cum s-a schimbat
lumea în care trăim*
ȘT. CIOCHINARU

48 Creșterea
și descreșterea
Electroputere Craiova
V.-A. NICOLAE

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

52 La Capșa,
unde nu se mai
mănâncă scriitorii
M.-M. IONIȚĂ

magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 3 (636)

martie 2020

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Creator al unei dinastii de bijutieri, Karl Fabergé – provine dintr-o familie de francezi protestanți emigrată din Franța după revocarea Edictului de la Nantes (1685), stabilită mai întâi în Germania, apoi în Rusia – a lucrat pentru casa Romanov a Imperiului Rus numeroase asemenea ouă, adevărate opere de artă, din metal și pietre prețioase, pe care și le ofereau membrii familiei, de obicei de sărbătorile pascale. În toamna lui 2007 o asemenea bijuterie s-a vândut la Londra cu peste 12 milioane de euro

2 Noua Bancnotă aniversară pentru colecționare, cu valoarea nominală de 100 de lei, are pe avers portretul lui Ion I.C. Brătianu, omul politic român care a contribuit, probabil, cel mai mult la realizarea visului românilor din 1918: Marcea Unire. Bancnota a fost imprimată în 30.000 de exemplare și a fost lansată la sediul Băncii Naționale a României, în ziua de 3 decembrie 2019

3 Pentru fațada exterioară a palatului înălțat pe latura estică a Pieței Centrale din Cluj, contele György Bánffy a cerut să fie utilizat stilul romanic. Frumosul balcon cu coloane este opera lui Gottfried Hartman, în timp ce decorul sculptural al palatului este în mare parte creația sculptorului rococo clujean Anton Schuchbauer

4 Louise de Lorraine, regină a Franței (1575 – 1589), ducesă de Berry (1589 – 1601), regină a Poloniei, mare ducesă a Lituaniei (februarie – mai 1575), a rămas cunoscută în istoria Franței ca „Regina albă”, pentru că după moartea lui Henric al III-lea, soțul iubit, asasinat în august 1589, n-a ieșit din doliu, purtând numai veșminte de culoare albă

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotescei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghită Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.312.68.77

CE SE VA SPUNE MAI TÂRZIU DESPRE EPOCA NOASTRĂ

Mai târziu, când urmașii noștri vor încerca să pătrundă în labirintul evenimentelor petrecute de la 1914 încoace, ei nu vor înțelege bine mentalitatea acestei epoci turbure și înșănărate. Vreun savant va trage poate concluzia următoare.

Pe baza unor documente recent descoperite în ruinele orașului Misticopolis, reiese că popoarele din acea epocă roșie (este vorba despre anii 1914 – 1919) au fost apucate de un acces subit de nebunie. Această nebunie colectivă s-a manifestat sub forma cea mai periculoasă: distrugerea începutului de civilizație. Pare neîndoișor că înainte de izbucnirea războiului general populația Europei cunoștea oarecari ușurințe de trai, ba chiar s-au găsit urme din care se dovedește că oamenii din acea epocă aveau oarecari noțiuni de drept, onoare, artă, filosofie, deci exista un început de logică în acțiunile individuale și sociale. Războiul acela, izbucnit, după cum spune legenda, din cauza ambițiunii nemăsurate a unui suveran înfricoșător, a târât toate popoarele în noroi, în sânge și în întuneric [...]

Deodată, după încetarea ostilităților, s-a abătut asupra Europei și Americii un val de incoerență. Fiecare s-a crezut un mare reformator, o făptură providențială, un semi-zeu. Mulțimea a fost cuprinsă de o boală teribilă, asemănătoare cu trândăvia. Nu se mai muncea. Partea curioasă e că, totuși, existau muncitori. Reiese din interpretările cele mai bune ale documentelor că toată lumea se trudea să complice viața sub pretext că o înfrumusețează și înobilează [...]

Învățații epuizaseră formulele de echilibristică financiară. Nu se știa ce mai putea reprezenta o valoare reală. În viața politică de pe atunci – care trebuie să fi fost groaznică existau tot soiul de partide și grupuri, cu programe seducătoare, cu vorbitori aleși în fruntea lor, cu șefi ce pretindeau că „înțeleg glasul vremii lor” și „interesele concetățenilor

lor”, dar niciodată nu s-a manifestat mai multă confuzie în spirite și o mai deplorabilă acțiune negativă.

În viața economică incoerența era la apogeu. Statul avea sărbătorile lui așa-zise legale, biserica avea sărbătorile ei zise religioase, iar clasa

muncitoare introdusese și ea sărbători în onoarea muncii. Ca un omagiu adus muncii, toată lumea se repauza.

Existau tot soiul de calendare și de orarii. Săptămâna era când de șapte zile – din punct de vedere religios –, când de șase sau cinci zile, din punct de vedere social. Orarul era de 24 de ore și de 12 ore după împrejurări. Ca mijloace de transport existau diferite sisteme foarte ingenioase pentru suprimarea călătoriilor. O puternică dorință de revenire „la natură” părea că însuflețește pe acci oameni ciudați. Cărbunele rămânea în mină. Căderile de apă distrau pe trecător. Păduri întregi acopereau munții și câmpiile, pe când oamenii muriau iarna de frig în locuințele lor.

Bântuia pe atunci o criză a locuințelor. Nu se mai construiau locuințe.

Cel mai ieftin articol pe piață era banul. Toată lumea avea bani și cu toate acestea nimeni nu era mulțumit. Principiile morale au fost uitate și amoralitatea stăpâna lumea aceea păcătoșită de patimi aproape primitive. Se aștepta apariția unui erou. În toate epocile dezechilibrate masele sunt dispuse să creadă în mântuirea lor prin intervenția supranaturalului, personificat într-o făptură omenească – Mesia sau erou. Nimeni nu înțelegea pe atunci că supranaturalul, elementul eroic, este în fiecare om, dacă omul înțelege rostul misiunii sale pe pământ. Nebunia ce domnea pe atunci interzicea perceperea acestui elementar adevăr.

(semnat Romicus, *Universul*,
fragmente, 7 ianuarie 1920)

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

57 „Cerboaică” lui Octavian Goga

M. MIHAILIDE

59 Spionii Războiului Rece Adolf Gheorghievici Tolkacev

F. SABIN

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori Depeșe din tulburile an 1939

G. FILITTI

71 Reconstrucție sovietică cu sudoarea sașilor Documente din arhivele ruse

I. SCHIPOR

76 Fluierând din... scoică

Artefact
descoperit la Tărtăria

S.A. LUCA

EVENIMENT

79 Banca Națională a emis bancnota Brătianu

84 Cum a dat faliment Rembrandt Colecționari și colecții

F. DOLGHIN

88 Marțienii, de pe Marte până în Crimeea

A. DARIE

HOOVER INSTITUTION

93 Povești din emigrație

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

80 În România, acum 100 de ani

91 Telex

23; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Ptolemeu VIII Evergetul

deasupra capului, sabie care l-a făcut mai celebru decât dacă ar fi căzut ucigându-l, căci teama de moarte pe o durată nedefinită este mai puternică decât însăși moartea violentă și rapidă.

Tit-Liviu și Pompeius Trogus au descris și banchetele de la Curtea faraonilor egipteni, când Ptolemeu VIII Evergetul, fratele și soțul Cleopatrei a II-a, „Sora”, omoară copilul lor în vârstă de 12 ani, îl taie în bucăți, îl pune într-un coș de răchită și îl prezintă mamei în mijlocul unui festin dat în ziua aniversării nașterii ei. Sau asasinarea de către același Ptolemeu VIII la banchetul nupțial cu aceeași Cleopatra a II-a a moștenitorului tronului, Ptolemeu VII Neos Philopator.

În fine, mai aproape de noi, putem cita cazul lui Mitridate VI Eupator

Un prim banchet, din istoria universală, care putea sfârși cu vărsare de sânge, evitată ca prin minune, a fost cel al tiranului Dionisie al Siracuzei care, dorind să explice favoritului său Damocles cum se simțea pe tron, a poruncit să i se atârne acestuia cu un fir de coadă de cal o sabie

Banchet de Anul Nou în Franța secolului XIV, așa cum apare înfățișat într-o miniatură din Les Très Riches Heures du Duc de Berry

(132 – 63 î.H.), regele Pontului, la Marca Neagră, care se imunizase împotriva otrăvurilor luând ani de zile antidoturile cele mai diverse. A rezistat mai multor tentative de otrăvire ale adversarilor săi, cu ocazia diferitelor ospete. Numai că, învins de Roma, a vrut să-și sfârșească zilele apelând la otravă, dar nu a reușit să moară, astfel că a pierit decapitat.

Tradiția creștină, adoptată de daco-romani și apoi de români odată cu convertirea lor,

acordă o mare importanță modelului mistic al Cincei cea de Taină, ospățul pascal care a avut loc în Joia Mare, ajunul morții lui Iisus, și care anunța în același timp mântuirea creștinilor. Ospățul Domnului (*kyriakon deipnon*) simbolizează ospățul euharistic al creștinilor în amintirea sacrificiului Său. Apostolul Pavel a reliefat unitatea celor care sunt părtași și se împartășesc din trupul și sângele Domnului materializate în pâine și vin. Potrivit tradiției biblice, Iisus face el însuși referință în cursul Cincei la banchetul escatologic când spune apostolilor: „Și luând paharul și mulțumind, le-a dat zicând: Beți dintru acesta toți; că acesta este sângele meu, carele pentru

Mitridate VI Eupator

OSPETE CU VESELIE SAU... ÎNSÂNGERATE

MATEI CAZACU

● O sabie care nu mai cade ● Dezavantajul de a nu te putea otrăvi ● Lăutarii improvizau melodii speciale pentru bucatele sărate, pipărate, ardeiate sau dulci ● Boierii halea ● Ospete mari de Crăciun, de Anul Nou, de Bobotează și de Paști ● Trei lovituri de tun, de se cutremura pământul ● Se bea până se aduceau lumânările

„Arta mesei este o artă a guvernării. Ca loc de decizie, de demonstrație a puterii, de integrare și de excludere, de ierarhizare sau de nivelare, masa constituie unul dintre cele mai subtile și eficiente instrumente politice. Prin aceasta, ea este ocazia unei sociabilități particulare, loc de întâlnire a corpului și a spiritului unde, după expresia consacrată, «exterioritatea etichetei se întâlnește cu interioritatea eticii». Ospățul politic nu este un ospăț obișnuit: totul contribuie prin abundența, ostentația, luxul, solemnitatea, poate și mai mult prin ritualul pe care îl desfășoară, să-l facă un moment excepțional. Masa puterii este cea a marilor secvențe ale istoriei culinare.

Ospățul este un partaj care induce în același timp un ritual colectiv și un raport particular al comensalilor: nu se mănâncă cu oricine și a se așeza la masă nu este un gest anodin, ci conotat social și politic, deoarece traduce o apartenență de genul celei a cavalerilor în epoca medievală. Acest caracter comunitar generează deci reguli, obligații și drepturi reciproce, care obligă pe fiecare comensal. Mâncarea în comun creează, gândește și întărește coeziunea, încrederea și convivialitatea în jurul unui grup. Conversația contează tot atât cât satisfacerea nevoilor fiziologice și circulația cuvintelor între mâncăruri și vinuri conferă banchetului lui Platon, Erasm (Banchetul religios, Banchetul povestitorilor) sau Kierkegaard toată semnificația sa politică.

Gastronomul secolului al XIX-lea, Brillat-Savarin, nu ezita să afirme că «ban-

Cina cea de taină, în viziunea lui Leonardo da Vinci

chetele au devenit un mijloc de guvernământ» și vedea în ele un prețios instrument de comunicare. Grecii antici, care ne-au lăsat în symposium sau banchetul lui Platon expresia unei forme specifice determi-

nante a sociabilității politice, în care comensalii erau egali în drepturi, erau plini de dispreț pentru ospetele «barbarilor» în care participanții sunt instalați ierarhic în asemenea mod, încât toate privirile să fie îndreptate către suveran, ceea ce interzicea convivialitatea, conversația între vecini. Pentru ei, ca și pentru scandinavi, zeii din Olimp sau din Walhalla își petreceau cea mai mare parte a timpului în ospete la care participau și femeile – zeițele –, ospete-model pentru toți. Din mărturiile cunoscute nouă se poate vedea grija de a nu da banchetului un caracter «dezordonat», «dereglat», produs mai ales de consumul de vin pur, neamestecat cu apă și cu miere: lupta lui Hercule cu centaurii la banchetul lui Pholus, banchetul ciclopului Polifem, care este îmbătat de Ulise și nu-și poate realiza planul de a-i mânca pe toți, ba este și orbit de greci, sunt astfel de cazuri, ca și faimosul banchet dat pretendenților Penelopei, banchet în cursul căruia Ulise i-a ucis pe toți, unul după altul.

Am ales acest lung citat, din cartea lui Jean-Marc Albert, *Aux tables du pouvoir. Des banquets grecs à l'Elysée (La mesele puterii. De la banchetele grecești la Elysée)*, Paris, Armand Colin, 2009, ca o introducere la o poveste despre banchetele domnești din secolele XV – XVII, multe dintre ele însângerate.

Ibric și lighean de aramă
aflat la Mănăstirea Hurezi

Când s-a așezat domnul, i se dă să se spele pe mâini și apoi la toți cei ce stau la masă cu el: dregătorii ce sunt în slujbă stau la dreapta, iar boierii care nu mai sunt în slujbă stau la stânga și după ei căpeteniile armatei [ceremonial imitând Judecata de Apoi, când dreptii vor sta la dreapta lui Iisus, iar păcătoșii la stânga].

Capelanul [duhovnicul sau preotul bisericii sau paraclisului Curții domnești] vine să binecuvânteze masa; domnul și oaspeții stau în picioare și el primește din mâna domnului două talere de mâncare pentru hrana lui.

Când se servesc felurile de mâncare, stolnicul ia o bucată și o dă celui ce aduce mâncarea să o mănânce. Când bea domnul, ceilalți boieri toți se scoală în picioare cu capul descoperit; patru copii de casă în genunchi țin făclii aprinse; sufragiile vin în jurul mesei pentru a tăia carnea și mai

mulți boieri caută să se facă plăcuți domnului în timpul mesei. De la Croix mai precizează că domnul muntean „dă trei oștețe mari în cursul anului: în ziua de Crăciun, la Bobotează și la Paști, după ce a luat parte cu ceremonialul solemn la slujba bisericească”.

Un alt martor ocular, diaconul Paul de Alep, care a vizitat Muntenia între 1653 și 1656, adaugă la această listă și ospățul de Anul Nou, ceea ce face trei mari oștețe în decurs de 12 zile, un regim greu de suportat mai ales după un post lung de 40 de zile, a cărui severitate a fost subliniată de toți călătorii străini care au venit pe la noi și foarte plastic și realist descris de Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești între 1708 și 1716.

În timpul ospățului solemn din aceste zile, continuă De la Croix, „domnul mănâncă singur la o măsuță pusă la capătul uncea foarte lungi. Este servit la masă de postelnic. Ceilalți dregători servesc la masa cea lungă și ei au pe braț o bucată de tafta roșie de doi coți lungime [1,328 m] în loc de șervet. În timpul ospățului, domnul trimite feluri de mâncare de la masa sa favoriților săi, și altora le trimite farfurii pline cu cele mai bune bucate, pe care icioglanii le pun în fața lor, în semn de prețuire din partea domnului. La sfârșitul prânzului, unul dintre marii dregători se ridică și bea cu capul descoperit în sănătatea doamnei; toți ceilalți fac la fel, pe

rând, și rămân în picioare până ce se termină. Domnul răspunde în buibuitul tunurilor, al fanfarei trompetelor și a tobelor.

Ospățul se termină prin închinarea domnului: se întinde un covor la picioarele sale, și toți boierii vin doi câte doi, cu capul descoperit, să înge-nuncheze, ca să-și

Pregătiri pentru banchet,
miniatură dintr-un manuscris din vremea domnului
Țării Românești Alexandru al II-lea (1568 – 1577)

mulți se varsă, spre iertarea păcatelor. Ci vă spun vouă, nu voi mai bea de acum din acest rod al vici până în ziua aceea când îl voi bea cu voi, nou, întru împărăția tatălui meu“.

Ospățul de Paște și de marile sărbători avea deci un caracter sacru, de comemorare a vieții și a patimilor Mântuitorului. El era conceput ca o comuniune între creștini, fără vărsare de sânge. Cu atât mai mult șocau pe contemporani asasinatle săvârșite la astfel de ocazii, care erau, prin definiție, sacre și lipsite de violență.

În trecutul românesc, marile ospete sunt cele de la Curtea domnească și ele îndeplinesc același rol ca în monarhiile persane, elenistice și romano-bizantine, până la Cavalerii Mesei Rotunde și la lorzii care își hrănesc, literal, vasalii cu fărâmituri de pâine (*lord* vine de la *hlaford*, *bread-keeper* – „păstrătorul pâinii“) și până la Ludovic al XIV-lea, Regele Soare, care trimite unui favorit o ciozvărtă ruptă cu mâna lui în semn de bunăvoință. De la închinarea cupelor cu vin de o oca (1,288 litri) pentru sănătate întovărașite de lovituri de tun (12 tunuri sub Constantin Brâncoveanu), atunci când e vorba de împărat (otoman sau austriac), domn, doamnă, oaspeți de marcă, până la prezentarea felurilor de mâncare cu alai de lăutari, care improvizează melodii speciale pentru cele sărate, pipărate, ardeiate sau dulci, ospățul reprezintă punctul culminant, apoteoza unei zile de mare sărbătoare religioasă, de victorie în luptă sau primirea unor oaspeți de seamă, cu ocazia nunților domnești și boierești, de regăsire între cei aleși.

Ni s-au păstrat câteva descrieri de ospete domnești din Muntenia în secolul al XVII-lea. Un diplomat francez, De la Croix, rezident la Istanbul, care a asistat la o masă în 1674, în domnia lui Gheorghe Duca, precizează că masa se ținea în camera numită Spătăria, unde aveau loc judecățile. În vremea lui Șerban Cantacuzino, tavanul acestei încăperi fusese pictat cu stele și planete, de unde și numele „Spătăria cu stele“. „Când vine la divan – scrie De la Croix – domnul este precedat de maestrul de ceremonii [marele postelnic] și de mai mulți portărei cu ghioage, pe care îi numesc aprozi [foarte elegant îmbrăcați după mărturia, e drept

pentru Moldova, a lui Neculce în „cuvântul“ despre aprodul Purice] ... Domnul este urmat de spătar cu copiii de casă: boierii se ridică pentru a-l saluta și în același timp ficcare își ocupă locul în jurul mesei.

Domnul se așează în jilțul său, având o masă în fața lui. Spătarul stă la dreapta sa, postelnicul la stânga și copiii de casă în spatele scaunului său. De amândouă părțile sălii se află bănci acoperite cu postav roșu, pe care se așează, la dreapta, mitropolitul, episcopii [de Râmnic și de Buzău] și cei opt [sau 12, număr variabil] boieri de divan [sau *halea*], iar la stânga câte un agă turc și boierii care nu mai sunt în slujbă [mazili].

Domnul ia masa în aceeași sală unde împarte dreptatea și vine cu același ceremonial ca la divan, afară de faptul că marele postelnic și marele spătar nu vin decât la mesele oficiale și că domnul este servit de locuitorii lor [spătar/postelnic II, III etc].

Jilț domnesc din vremea lui Constantin Brâncoveanu

Inedit

MARTOR LA UNIRE

General doctor IULIAN POPIȘTEANU

Alexandru Marghiloman (cu papion) și Ion Inceț (în stânga lui), cu o parte dintre membrii Sfatului Țării, după votul pentru Unire

În fondurile Arhivelor Naționale, în fosta Arhivă a C.C. al P.C.R., se află păstrat un document intitulat Amintiri de general dr. Iulian Popișteanu, fost medic șef al Ambulanței Diviziei 11, în timpul campaniei 1916 – 1918. Este datat „București, 2 martie 1938”.

Despre autor am găsit foarte puține date. Nu apare în Anuarul Armatei din anii 1926 – 1927 și 1927 – 1928. Am presupus că a fost toată viața ofițer de rezervă. Singurele anuare în care apar ofițerii de rezervă sunt cele de dinainte de Marele Război. În Anuarul Armatei din anul 1915, la pagina 874, este menționat maiorul medic în rezervă Iulian Em. Popișteanu, din Comandamentul

teritorial, născut la 8/20 iulie 1875, având vechimea în grad din ziua de 10/23 mai 1913. Din documentul nr. 19/1928, din 21 decembrie, păstrat în Fondul Casei Regale, Documente oficiale, aflăm că generalul medic Iulian Popișteanu era administrator al Oficiului Național I.O.V.R. și ne-a lăsat un Tabel numeric de invalizi de război, grade inferioare, admiși ca mari mutilați de Comisiunea Centrală de revizuire pentru acordarea sporului la pensie hotărât prin Jurnalul Consiliului de Miniștri n. 712/1928.

Reproducem în continuare fragmente din acest document. Am cuprins între paranteze drepte o serie de precizări.

Sorin CRISTESCU

Pec ghemul nesfârșit al vremii s-au depănat an cu an de-a rândul, la număr 20 de atunci, de când Divizia 11, de sub comanda regretatului general Ernest Broșteanu (*Magazin istoric*, nr. 1 – 3/2018), aflată pe frontul Mărășeștilor, a primit ordinul să treacă Prutul și să ocupe partea de nord și de mijloc a Basarabiei.

Eram medicul șef al Ambulanței acelei divizii și în ziua de 4 ianuarie 1918 am primit și cu ordinul să părăsesc cu formațiunea sanitară pe care o comandam localitatea Păunești din județul

Putna și să mă pun în marș chiar a doua zi de dimineață către orașul Huși, către care Cuartierul diviziei se și îndreptase.

În acel timp se răspândise printre soldați un svon ciudat – lansat nu se știe de cine – că armata română va lua drumul Mesopotamiei [ideea ca armata română să plece prin Caucaz spre Mesopotamia, pentru a evita efectele unei păci separate cu Puterile Centrale, a fost susținută în consiliile de coroană de atunci de Take Ionescu] și al iobăgici.

Când însă am explicat trupe de sub comanda mea – în număr de 800 de oameni, gradați și soldați – că trecem Prutul pentru ca să ne unim cu frații noștri moldoveni din Basarabia, robiți de muscal de peste 100 de ani, și să ne mărim astfel țara noastră, orice urmă de îndoială, de grije, de tristețe și ezitare a dispărut ca prin farmec; un „ura” formidabil a acoperit ultimele mele cuvinte și o bucurie de nedescris a cuprins toate inimile.

De la Huși aveam ordinul să urmez spre nord malul drept

golească paharul, și se întorc la locul lor; domnul le mulțumește și fiecare se retrage“.

„Este un obicei străvechi al domnilor – povestește Paul de Alep – să dea cu prilejul ajunului Crăciunului și al Sâmbetei luminate un ospăț domnesc din vânatul lor, a doua zi de sărbătoare. Erau peste 10.000 de oșteni aleși dintre cei mai viteji și mai neînfricați: sârbi, bulgari, albanezi, greci, unguri, turci, munteni.

Scara s-au întors cu mare pompă. În spatele trăsurii domnești veneau care încărcate cu vânat: mistreți, iepuri, vulpi și urși pentru petrecere, apoi păsări sălbatice: cori, găini sălbatice, porumbei și altele“.

După slujba din biserica domnească de la Târgoviște, Matei Basarab arunca bani „după datină“ oștenilor și săracilor, după care urma ospățul la palat. „Atunci domnul a îmbrăcat pe boierii țării sale cu veșminte

de cînste, după obiceiul regilor la marile sărbători. În ziua aceea ei au slujit la masă de la început până la sfârșit, căci acesta este obiceiul lor de sărbătoare Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei și Paștilor. Dar a doua zi de sărbătoare, boierii stau la masă cu el [domnul] și alții îi slujesc, așa cum se face în celelalte zile ale anului. Când se aduceau farfuriile cu bucate de la bucătărie în sala de mâncare situată sus, se băteau tobele, tamburinele, se cânta din fluier, se sunau trâmbițele, iar muzica le întovărășea. Se făcea tot astfel ori de câte ori bea domnul. După ce cânta muzica, se trăgeau trei lovituri de tun, de se cutremura pământul. Această petrecere a ținut până seara. Matei Basarab stătea cu capul descoperit. S-a băut la acest mare ospăț cu cupe mari de o oca de vin [1,288 litri], mai întâi fiecare trei cupe în cinstea sărbătorii, în al doilea rând alte trei cupe în sănătatea domnului nostru patriarh [Macarie III Zaim al Antiohiei], în al treilea rând mai multe cupe în cinstea numelui domnului. Nimeni nu putea să refuze să bea, căci datina cerea ca oricine stă la masă să bea în felul acesta până în clipa când se aduceau lumânările, acesta fiind semnalul plecării.

Domnul dădea atunci veșminte de onoare arhierilor și egumenilor din suita sa, care erau întotdeauna primiți la masa sa. Mai întâi patriarhului prezent i-a dat un veșmânt de postav; tot astfel mitropolitului țării, care este primit în tot cursul anului la masa sa, pentru că în afară de acesta nimeni altul nu-i binecuvânta masa“.

Mai generos decât Matei Basarab, Gheorghe Duca distribuia în 1674 câte trei caftane mitropolitului și celor opt dregători din sfatul domnesc: unul de postav, altul de satin și al treilea de catifea. Ceilalți boieri primeau câte două, de postav și de satin, ne spune diplomatul De la Croix.

(Va urma)

Felurile de mâncare erau aduse cu alai de lăutari, care improvizau melodii pentru cele sărate, pipărate, ardeiate sau dulci

puhoi se repezi la vale, îndreptându-se spre noi. În fruntea lor un om voinic, destul de tânăr, cu o mustață mare, blondă, îmbrăcat jumătate civil, jumătate militar, cu o turcană albă de oaie, de model rusesc, veston civil, pantaloni roșii de cavalerist rus și cizme cu pinteni. Se apropie și mai mult de ai noștri și, cu mâinile în buzunarele pantalonilor și cu o atitudine provocătoare, ne adresează următoarele cuvinte:

– Ce căutați aici la noi? Cine v-a chemat și ce vreți?

– Am fost chemați de frații noștri basarabeni – i se răspunse de noi.

– Basarabenii, frați cu voi, niște țigani!?! – îndrăzni să mai zică omul nostru. Vom telefona imediat la Bălți – continuă el – și o să vă placă ce o să pățiți!

Dar nu apucă să termine bine vorba voinicosul nostru bolșevic – căci bolșevic era, din nenorocire, deși român basarabean – și căpitanul, comandantul companiei noastre de infanterie, care în acest timp se apropiase de el, îi și arse pe neașteptate o pereche de palme sdravene, oltenesti, care îl lungi pe voinic la pământ cu capul în jos și cu picioarele împințate în sus!

În același timp, bravul căpitan ordonă:

– Mitralierele în poziție!

Nici nu știu când s-a sculat de jos amicul bolșevic și a rupt-o de fugă la deal, urmat de toată omenirea de la bălcu – care însuma mai multe sute de oameni – și care a pus mult mai puțin timp ca să ajungă în vârful dealului și de acolo

Elena Alistar

să se facă nevăzută decât pușese ca să coboare de la deal la vale!

După acest mic și hazliu incident și după terminarea popasului, ne-am îndreptat, urmând drumul care mărginește calea ferată Ungheni Chișinău, către această din urmă localitate și, după trei popasuri de noapte – primul în gara Cornești, unde, chiar în fața stației, am văzut mormintele proaspete ale doi ofițeri superiori ruși, uciși de soldații lor bolșevizați; al doilea în târgușorul Călărași, atât de curat și de bine pavat, încât a trebuit să uzez de calul meu de călărie pentru ca să ajung de la gazda mea la popotă, altfel fiind amenințat să mă înec în mocirla din drum, și ultimul în gara Strășeni –, în după-amiaza zilei de 13 ianuarie ne-am făcut apariția pe înălțimile cari domină dinspre sud-vest frumoasa capitală a Basarabiei.

De la Ungheni la Chișinău, drumul variază prin undulațiunile de teren, cari desfată privirea călătorului și îl fac să uite de lipsa de căi de comunicație în bune condițiuni, se

oprește deodată pe aceste înălțimi ale Chișinăului, pentru ca în fața drumetului să se desfășoare o priveliște panoramică.

Scoborâm încet panta dealului și către scară ne aflăm la porțile Chișinăului.

Suntem încartiruiți în clădirea monumentală a Școlii eparhiale de fete, care fusese evacuată pentru primirea noastră, împreună cu un batalion din regimentul de infanterie comandat de colonelul Pomponiu.

Vizita de a doua zi dimineața pe care am făcut-o orașului ne-a lăsat la toți una din cele mai plăcute impresii. Îndeosebi catedrala, unde am asistat la oficierea serviciului religios și unde am admirat măreția slujbei divine și frumusețea corului basarabean, condus de părintele Berzowski, ne-a lăsat o amintire care nu se va șterge niciodată. Nu mai vorbesc de frumusețea școlilor și de grija pusă în igiena și confortul lor, cari nu lăseau nimic de dorit. Nu voi uita băile de marmură albă, somptuoase și strălucitoare de curățenie, de la Școala eparhială de fete. Dar liceele!... Dar spitalul, înzestrat cu tot ceea ce trebuia la serviciul chirurgical, pentru a face față oricărui fel de intervențiune!

Mi-a plăcut atelierul de ortopedie și proteze atașat acestui serviciu, unde se confecționa cu multă artă și multă îngrijire orice fel de proteză necesară bolnavilor operați în spital.

O bună și frumoasă impresiune mi-a lăsat clădirea așa-numită pe atunci „Serafi-

al Prutului până la satul Scoșeni, pe unde se hotărâse să trecem acest râu și să intrăm în Basarabia pentru a ne urma calea spre Chișinău.

De la Huși Ambulanța divizionară s-a încolontat și cu Cuartierul diviziei [...]

În ziua de 8 ianuarie am sosit în localitatea de unde trebuia să trecem și noi în Basarabia.

Pe malul stâng al Prutului satul Nemțeni era legat de Scoșeni printr-un pod de vase. Mai mulți ofițeri români de la Ambulanță și de la Cuartier, în majoritate medici și farmaciști – între cari subsemnatul și maiorul Bălțeanu, comandantul Cuartierului –, completamente nearmați, am trecut singuri și fără nicio trupă Prutul, cu scopul de a vizita și noi, cu un moment mai devreme, o localitate a fraților noștri basarabeni.

Nici prin gând nu ne-a trecut că acolo se găsea un cuib bolșevic, care ne-a făcut o primire cum nu se putea mai tragică. Amenințați să fim arestați de ei și uciși, ne-am retras în pripă peste Prut, mai înainte ca satul să prindă de veste și să fim înconjurați de bolșevici. Oricine își poate închipui ce s-ar fi ales de biata noastră trupă rămasă fără conducători.

Generalul Ernest Broșteanu

De altfel, în momentul în care pusesem piciorul pe pod, ca să trecem la noi, cei 12 jandarmi din garda Cuartierului, anunțați nu știu de cine de pericolul în care ne aflam, veneau în pas alergător în ajutorul nostru.

Față cu acest incident, trecerea Prutului prin acest punct devenea imposibilă și periculoasă, deoarece duceam cu noi tezaurul diviziei – în casieria căruia se afla mai bine de 3.500.000 lei, sumă cari pe acele vremuri reprezenta o valoare însemnată – și cum ca trupă de apărare nu aveam decât pe cei 12 jandarmi și 70 de arme model 1877, la soldații mei, restul fiind compus numai din sanitari și brancardieri, armați cu țărzi și genți cu pansament, împreună

cu maiorul Bălțeanu am găsit nimerit să mergem la oficiul telegrafic de la Răducăneni, de unde să anunțăm la Iași cele întâmplate.

Tot prin fir telegrafic Marele Cuartier ne-a ordonat să ne urmăm calea pe malul românesc al Prutului până la Ungheni, pe unde să trecem în Basarabia, după ce ne va sosi acolo o companie de infanterie cu mitraliere, pentru a ne servi de apărare contra vreunui eventual atac bolșevic.

Într-adevăr, sosiți la Ungheni, am găsit compania promisă, sub comanda unui ager căpitan, al cărui nume regret că nu-l mai rețin.

În dimineața zilei de 10 ianuarie am trecut Prutul, în uralele entuziaste ale trupelor de sub comanda noastră, îndreptându-ne spre satul Pârlița, unde aveam ordinul să facem etapa de amiazi. Pe înălțimile care domină dinspre nord-vest această localitate avusese loc în dimineața acelei zile un bălci, un iarmaroc. De la noi din vale se vedea pe creasta dealului un număr însemnat de oameni, cari forfoteau de colo până colo.

Îndată ce această lume zări trupele noastre poposite în marginea drumului și gata de a lua hrana de amiazi, ca un

Școala eparhială de fete din Chișinău

Militari din Regimentul 1 Moldovenesc și din Regimentul 2 Vânători, la Chișinău

cins cu toții o horă mare în piața din fața cazinoului horă la care au luat parte generalii Broșteanu și Vuillemin, toți ofițerii prezenți, oficialitățile și boierimea basarabeană, precum și elevele și elevii școalelor secundare, veniți să serbeze cu noi „Unirea țărilor Române”! Entuziasmul a fost de nedescris!

Încă o amintire plăcută din Chișinău – aceasta însă de natură culinară și gastronomică – o păstrez de la așa-zisele „blini”. Delicios preparat, pe care ni l-a servit la un dejun cuvioșia sa părintele Berzowski, a cărui primire în familia cuvioșiei sale a fost de o duioșie și delicatețe remarcabile. De altfel, aceeași duioasă amintire păstrez și de primirile noastre din familiile de Herța, Botezatu, Cerchez, Șeptilici etc., precum și de serbările date în cinstea noastră în sala Teatrului Național.

În fine, ziua de 27 Martie 1918!

Dis-de-dimineață, orașul frumos pavoizat cu tricolorul românesc și o mulțime imensă, în haine de sărbătoare, îngrămădită pe tot parcursul drumului de la gară în oraș,

așteaptă cu nerăbdare sosirea lui Alexandru Marghiloman, prim-ministrul României.

Pe la orele 9.30, Marghiloman sosește în gara Chișinău și, într-un frumos echipaj, precedat și urmat de câte un escadron de roșiori în mare ținută de ceremonie, își face intrarea în oraș, în uralele nesfârșite ale mulțimii.

După-amiază, ședința solemnă a Sfatului Țării, în care urma să se hotărască unirea cu Patria mamă.

Încă de la orele trei toată ofițeria Diviziei 11 aflătoare în Chișinău și o companie de onoare se afla adunată în curtea Seminarului teologic, în clădirea căruia era instalat comandamentul garnizoanei.

După discuțiuni destul de aprinse și pline de un înflăcărat patriotism, la cari au luat parte cele mai distinse personalități basarabene, între cari Ion Inculeț, Pelivan, dr. Petre Cazacu, Pan Halippa etc. etc., către sfârșitul după-amiezii primim vestea că unirea Basarabiei cu Patria mamă fusese votată cu unanimitate de deputații din Sfatul Țării [în realitate, au fost 86 de voturi

pentru unire, trei împotriva și 36 de deputați s-au abținut].

Cu sfârșitul zilei se sfârșise și robia muscălească!...

Imediat trecem cu toții în Biserica Soborului, unde după puțin timp sosesc deputații Basarabici și, în urmă, Alexandru Marghiloman cu generalul Broșteanu.

Se oficiază un Te Deum de către Arhimandritul Gurie, înconjurat de un sobor de preoți.

Măreția momentului nu se poate descrie în cuvinte, căci ele n-ar putea reda nici pe de parte nimic din ceea ce a fost și din ceea ce a simțit fiecare din noi, cari am luat parte la acel act de neuitat! Știu numai că toată lumea avea ochii înălăcrâmați de bucurie și fericire!...

După 100 de ani de robie, Basarabia se reîntorsese la sânul mamei ei!

În seara zilei de 31 martie 1918, după ce Divizia 11 trecuse paza pământului basarabean, pe care îl legase pentru vecie de acel al Regatului Român, Diviziei 1 de Vânători, comandată de generalul Ion Rășcanu, am părăsit, mărturisesc cu mult regret, Chișinăul, cu trenul în care erau imbarcate Cuartierul diviziei și Ambulanța ei.

Petrecuți la gară de întregă elită a orașului, generalul Broșteanu, în cuvinte pline de simțire și entuziasm, și-a luat rămas bun, în numele nostru al tuturor, de la toți accia pe care îi cunoscusem și cari se întrecuseră, prin bunăvoință și delicatețe, să-și manifeste recunoștința față de noi, cari îi scăpaserăm de bolșevici.

Și astfel trei luni se scurseseră de parcă fuseseră trei zile!... ■

movski Dom“, construită, după cum am fost informat, numai din contribuțiunea preoților basarabeni.

Neștersă îmi va rămâne în amintire o scară petrecută în această clădire cu ocazia întrunirii comitetului școlar al Școlii eparhiale de fete, la care fusesem invitat pentru a lua în primire materialul aflat în clădirea acelei școli, care acum ne servea de cuartier.

La plecare, un cor de îngeri, venit parcă din Cer, îmi atrase atențiunea. Era o rugăciune Tatăl nostru, cântat numai de fete, în patru voci. Neînchipuit de frumos!... Măreț, minunat, încântător, cum numai la corurile din Basarabia se poate auzi. Mi s-a explicat că era corul elevelor de la școala evacuată pentru noi, acum internate provizoriu la „Serafimovski Dom“.

Tot ca amintire plăcută, spitalul de alienați de la Costiujeni, pe care l-am vizitat cu toți medicii din ambulanța diviziei. Am fost primiți și conduși în interiorul spitalului cu multă afabilitate de d-na dr. Alistar (*Magazin istoric*, nr. 3/1993), pe atunci medic la acel spital. Femeie cultă, plină de energie și inițiativă, doamna dr. Alistar care făcuse parte din mișcarea revoluționară contra dominațiunii rusești, pentru care fusese închisă și amenințată de a fi executată ne-a dat toate explicațiunile necesare în privința spitalului.

Ajunși cu vizita noastră la secția „femeilor agitate“ –

unde, într-un salon destul de spațios, erau internate un însemnat număr de nenorocite bolnave – cari făceau un zgomot infernal – și cum știam că doamna dr. Alistar era deputată în Sfatul Țării, mi-am permis să fac o glumă:

Iată, doamnă doctor – îi zisei, arătându-i pe acele bolnave cari țipau și se agitau –, Camera deputaților femei.

La care, doamna doctor Alistar, fără să se supere îmi răspunse:

Lasă, că nici d-voastră, bărbatii, nu sunteți mai liniștiți!...

Și într-adevăr, după cum s-a prezentat Adunarea Deputaților noștri de după război, dacă m-aș fi întâlnit cu doamna dr. Alistar, domnia sa ar fi avut toată dreptatea să-mi spună:

– Ei, ai văzut, domnule, că am avut cu dreptate când v-am spus că și d-voastră bărbatii sunteți mult mai gălăgioși și mai impulsivi decât femeile?...

Noroc că de atunci nu am mai avut ocazia să o întâlnesc și astfel am scăpat de dojana meritată.

Țin însă să afirm că atunci am plecat de la acel spital cu cea mai frumoasă impresiune, atât în ce privește administrarea și organizarea lui, cât și din punctul de vedere al îngrijirii bolnavilor spitalizați acolo.

Ziuă de 24 ianuarie – zi în care serbam Unirea Principatelor Române – ne-a găsit sub o mică stare de îngrijorare, căci în ajun, din motive cari nu sunt în competența mea de a fi judecate, pierduserăm orașul Tighina, în cari, pe podul de peste Nistru, ce fusese lăsat intact, pătrunseseră bolșevicii din Tiraspol. Peste două zile însă, trupele noastre reluară Tighina și distruseră podul.

Cu toată această îngrijorare, ziua de 24 ianuarie a fost serbată cu mult fast și cu destulă animație în localul Cazinoului nobilimii din Chișinău. După cuvântările de rigoare, ținute de generalul Broșteanu și alți ofițeri din divizie, a luat cuvântul o tânără și frumoasă elevă, româncă basarabeană, din cursul superior al Școlii eparhiale, cred, și într-o caldă și duioasă cuvântare a mulțumit trupelor române că a scăpat Basarabia de urgia bolșevică. A fost un moment de sublimă înălțare sufletească!... Numai noi, cari am avut fericirea și norocul de a trăi acel moment, ne putem da seama de măreția lui. Generalul Broșteanu, cu lacrimile în ochi, a îmbrățișat pe frumoasa elevă. Același gest și din partea generalului Vuillemin, din Misiunea

Franceză, care se afla de față. Deși cu ochii scăldați în lacrimi, tare ne-ar fi plăcut și nouă, cessorlalți, să sărutăm pe inimoasa școlăriță! Dar... poftă'n cui!...

După terminarea cuvântărilor am în-

Membrii Sfatului Țării

Dificultăți în calea evacuării

La 1 februarie generalul C. Prezan a emis Ordinul No. 6718/1920, care prevedea: „Guvernul a hotărât să evacueze regiunea de la est de Tisa, care, conform deciziei Congresului de Pace, aparține Ungariei. În consecință se ordonă: trupele și autoritățile noastre se vor retrage înapoia liniei, care deocamdată, va forma frontiera dintre noi și Ungaria; evacuarea regiunii va începe de îndată ce se vor lua măsuri pregătitoare și se va face în ordinea următoare: depozitele noastre de orice natură, aflate în zona care urmează a fi evacuată; materialele grele ale trupelor; autoritățile administrative; grănicerii și vămile; materialul rulant; trupele de operațiune.”

Evacuarea urma a fi executată prin transport cu trenul. Se solicita ca Direcția Căilor Ferate să trimită fără întârziere combustibilul necesar, astfel încât acțiunile să înceapă și să se termine în cel mai scurt timp posibil.

Avându-se în vedere posibilitatea apariției unor incidente, generalul C. Prezan a transmis generalului Gh. Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania (C.T.T.), să ia legătura cu reprezentanții Alianților aflați la Budapesta, pentru a stabili: data la care trupele vor începe să evacueze regiunea; planul după care se execută operațiunea; zona neutră care tre-

Generalul Constantin Prezan

buie să existe zilnic între trupele noastre și cele ungurești.

În aceeași zi, generalul C. Prezan a transmis comandantului Corpului Grănicerilor ordinul de evacuare a teritoriului acordat Ungariei la est de Tisa, solicitându-i să ia legătura cu generalul Gh. Mărdărescu pentru a stabili: linia pe care se vor instala grănicerii și punctele vamale; data când grănicerii urmează să părăsască linia pe care se aflau și modul în care vor executa această operațiune; locurile în care eventual se vor grupa unitățile de grăniceri înapoia sectoarelor care le revin, în caz când nu se admite o zonă neutră între trupele române și cele ma-

ghiare. Măsurile luate de cele două comandamente trebuia comunicate Statului Major General al Armatei până la 10 februarie 1920.

Ordinul mai prevedea că statul major al C.T.T. trebuia să elaboreze concepția dislocării trupelor astfel încât acestea să poată interveni oportun pentru a face față oricărei agresiuni din partea armatei ungare, să adopte măsurile pe care le considera necesare ca relațiile de orice natură cu ungurii să fie cu desăvârșire interzise până la noi dispozițiuni.

Direcției Generale a C.F.R. i se solicita să stabilească împreună cu C.T.T. modul de acțiune „pentru a nu risca să lăsăm în mâna inamicului alimentele și materialele necesare atât de mult armatei și care, în același timp, constituie o bogăție apreciabilă pe care nu trebuie cu niciun preț să o predăm, este necesar să se înlăture toate dificultățile care momentan se opun la aceste evacuări.”

În ziua de 1 februarie președinției Consiliului de Miniștri i-au fost comunicate măsurile întreprinse conform deciziei politice, cât și faptul că: „În regiunea ce urmează a o evacua, pe de o parte nu există combustibil necesar, iar pe de altă parte în această regiune avem numeroase depozite și o mare cantitate de material rulant. Din această cauză evacuarea nu va putea începe decât după ce se vor varsa depozitele de cărbuni necesare. În consecință, s-a cerut Direcției

Alexandru Vaida-Voevod (în centrul imaginii); în dreapta lui, Vasile Stoica și Nicolae Titulescu

EVACUAREA TERITORIULUI UNGARIEI

ION GIURCĂ

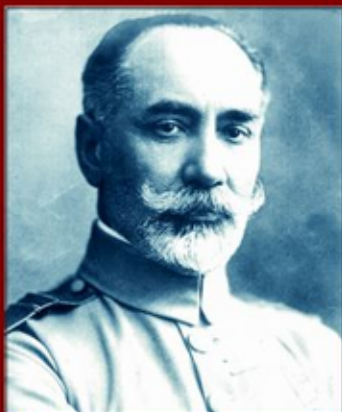
Din primăvara anului 1919 până la sfârșitul lunii martie 1920, prezența militară românească pe teritoriul Ungariei a fost o necesitate impusă de pericolul pe care l-a constituit – pentru Europa în general, pentru România în special – puterea bolșevică instaurată în această țară în perioada Republicii Sfaturilor. După ce evacuasă Budapesta și spațiul dintre Dunăre și Tisa în noiembrie 1919 (Magazin istoric, nr. 11/2019), prezența armatei române pe teritoriul Ungariei a fost inițial solicitată, apoi la Paris s-au făcut presiuni pentru evacuarea acestuia, ca o condiție pentru recunoașterea unirii Basarabiei cu Țara.

În primele luni ale anului 1920, la Conferința de Pace de la Paris continuau dezbaterea pentru finalizarea tratatelor cu Ungaria și Imperiul Otoman.

Unul dintre subiectele discutate frecvent de Alexandru Vaida-Voevod la Conferința de Pace cu liderii politici francezi și englezi a fost evacuarea trupelor române la est de frontiera dintre Ungaria și România, anunțată părților la 13 iunie 1919, numită și „linia Clemenceau”. Acelei cerințe

i se opunea în principal generalul Constantin Prezan, șeful Statului Major General al Armatei, care dorea prelungirea prezenței militare la vest de previzibila frontieră de vest a țării, argumentând cerința sa prin nefinalizarea pregătirii spațiilor pentru unitățile care urma să fie dislocate în Ardeal, insuficiența combustibilului pentru locomotive și a vagoanelor pentru transportul trupelor, condițiile meteo nefavorabile ș.a. Totodată, șeful Statului

Major General considera că factorul de negociere și decizie politică trebuia să obțină de la Consiliul Suprem Aliat garanția că trupele maghiare nu vor trece Tisa până la semnarea tratatului de pace. Ca urmare a presiunilor exercitate de Aliați la Paris și Londra, la începutul lunii februarie 1920, Vaida-Voevod a fost nevoit să accepte evacuarea trupelor române aflate la vest de „linia Clemenceau”, transmițând dispoziții în acest sens la București.

Generalii Nicolae Petala...

... și Ioan Boieriu

Generalul Moșoia cu regina Maria

Diversitatea materialelor și personalului care trebuia evacuate în țară, militar și civil, a impus C.T.T. să stabilească, printr-un ordin emis la 11 februarie, două categorii de transporturi: Categoria I – depozitele aflate în zona militară; Categoria a II-a – autoritățile administrative, grănicerii și personalul vămilor, materialul rulant, trupele Diviziilor 20 și 21 Infanterie, unitățile de exploatare la dispoziția comandantului Zonei militare.

Misiunea colonelului Dumitrescu

S-a ajuns la concluzia că erau necesare 1.546 vagoane pentru transporturile din Categoria I (70 trenuri) și 840 vagoane (20 trenuri) pentru cele din Categoria a II-a.

În planificarea transporturilor s-a avut în vedere că prima zi în care putea începe evacuarea materialelor din Categoria I era 14 februarie, faptul că din stațiile de îmbarcare puteau pleca cinci trenuri pe zi. Pentru a se putea

respecta acest ritm de transport, eventual accelera, s-au stabilit ca stații de debarcare provizorie Carci, Oradea și Arad, unde comandanții Corpurilor 6 și 7 Armată trebuia să destine oamenii necesari descărcării în cel mult 12 ore a unei garnituri de tren.

Conform ritmului de transport planificat, evacuarea putea fi executată în 18 zile, ceea ce făcea imposibilă respectarea angajamentului luat de premerul Vaida-Voevod la Paris, ca această operațiune să fie finalizată la 15 februarie.

Situația creată a impus găsirea unei soluții agreate și de Consiliul Suprem Aliat, pentru a se evita o nouă discuție neplăcută în relația cu decidenții politici care condiționau recunoașterea unirii Basarabiei cu Țara de evacuarea autorităților și trupelor române la est de frontiera româno-ungară stabilită.

Pentru rezolvarea problemei, în ziua de 14 februarie a avut loc o discuție între generalul Ștefan Panaitescu, șeful de stat major al C.T.T., și locotenent-colonelul Gheor-

ghe Bereșteanu, de la Marcele Cartier General, care a transmis indicațiile colonelului Ion Antonescu. „D-1 colonel Dumitrescu să ajungă cât mai iute la misiunea militară interaliată [la Budapesta] și să aibă împuternicirea necesară pentru a putea aranja evacuarea în mai multe etape.” Discuția a vizat și angajamentul Marelui Cartier General referitor la trimiterea în Zona militară a trei companii de cale ferată, cu ajutorul cărora să fie intensificat ritmul de transport.

Deliberat sau nu, ordinul C.T.T. pentru evacuarea Grupului „Tisa” a fost emis abia la 16 februarie 1920. Din conținutul acestuia rezulta că acțiunile urma a fi executate în patru etape (24 – 26 februarie, 2 – 3 martie, 8 – 11 martie, pentru ultima etapă conform ordinelor ce se vor primi), pentru fiecare unitate și subunitate fiind stabilit în detaliu aliniamentul pe care trupele urma să-l ocupe temporar. Pentru primele trei etape de evacuare unităților și subunităților de infanterie și grăniceri le erau

Căilor Ferate să trimită fără întârziere C.T.T. cărbunii trebuincioși pentru a asigura completa și rapidă evacuare a depozitelor, materialului rulant și trupelor. Rezultă de aici că durata evacuării va fi în funcție de posibilitatea și iuteala căilor ferate de a satisface cererile C.T.T.”.

Pentru evitarea situațiilor neplăcute

Pentru o organizare și planificare riguroasă a operațiunilor de evacuare a teritoriului Ungarici, la 3 februarie 1920 Statul Major General al Armatei a transmis noi precizări C.T.T. privind modul de acțiune, din care rezulta: stabilirea în teren, de comun acord cu Consiliul Dirigent de la Sibiu și Corpul Grănicerilor, a liniei de frontieră, avându-se în vedere ca aceasta să fie împinsă cât mai mult către vest, fără însă a încorpora satele stabilite ca aparținând Ungarici. Trebuia să se încorporeze toate satele care, găsindu-se în imediata apropiere a acestei linii, ar prezenta din punct de vedere etnic un caracter pronunțat românesc și dacă nu ar fi expres determinate de Conferința Păcii ca aparținând ungarilor.

Decizia politică și ordinul privind evacuarea teritoriului atribuit Ungarici a surprins într-o oarecare măsură C.T.T., care, până la finalizarea planului solicitat de generalul C. Prezan, a intervenit la structurile cu rol decizional pentru trimiterea în Transilvania și în teritoriul

care urma a fi evacuat a personalului de cale ferată necesar conducerii transporturilor. S-a mai cerut trimiterea colonelului C. Dumitrescu, ca delegat al acestei structuri pe lângă Comisia Militară Interaliată din Budapesta, cât și a unui ofițer superior de grăniceri, ca delegat pentru stabilirea grănicerilor pe noua linie de frontieră.

Pentru coordonarea operațiunilor de stabilire a frontierei în teren a fost numit Ion Suci, membru în Consiliul Dirigent de la Sibiu, care a trasat pe hartă noua frontieră, împreună cu ofițeri din Marele Cartier General. Harta a fost prezentată Guvernului și apoi trimisă C.T.T., cu indicația ca membrii comisiei împuterniciți să lucreze în teren să ia și avizul autorităților locale, care erau în măsură să dea cele mai bune informații, în acord cu interesele statului și ale populației românești.

Din punct de vedere operativ, conform practicii din acea perioadă, în adâncime teritoriul de la est de Tisa era împărțit în Zona militară, unde erau dispuse forțele care constituiau Grupul „Tisa” (Diviziile 20 și 21 Infanterie), comandat de generalul Traian Moșoiu, și Zona de supraveghere, împărțită în lărgime și

adâncime în zona Corpului 6 Armată (Diviziile 16 și 17 Infanterie), comandat de generalul Nicolae Petala, și zona Corpului 7 Armată (Diviziile 18 și 19 Infanterie), comandat de generalul Ioan Boieriu. C.T.T. mai avea în subordine Diviziile 1 și 2 Vânători, dislocate la Arad și Oradea, Grupul 5 Aviație și artileria de munte.

Din dislocarea structurilor militare subordonate generalului Gh. Mărdărescu, rezultă că planificarea și organizarea evacuării priveau doar Grupul „Tisa”, care, conform unui ordin primit, până în ziua de 7 februarie trebuia să transmită cererile de transport pentru materialele din Zona militară, indicând stațiile de îmbarcare și debarcare, necesarul de vagoane pe categorii, materialele și oamenii care trebuia transportați. Stațiile de îmbarcare stabilite și comunicate executanților se aflau în localitățile unde erau instalate punctele de comandă ale regimentelor (Nyregyháza Debrecin, Halmos Ujváros, Mezötúr, Békéscsaba și Orosháza), unde urma a fi trimise subunități din Divizia 1 Cavalerie, pentru a asigura liniștea și ordinea, astfel încât unitățile Grupului „Tisa” să nu fie implicate în alte acțiuni decât cele în legătură cu evacuarea.

Pentru evitarea oricăror situații neplăcute în privința efectuării transporturilor, determinate de atitudini ostile ale personalului de la căile ferate ungare, Marele Cartier General român a ordonat trimiterea din țară a unor lucrători de la C.F.R.

Generalul Mărdărescu și regele Ferdinand

ACADEMICIANUL VIRGIL CÂNDEA ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Virgil Cândea (1927 – 2007) este una dintre cele mai cunoscute personalități dintre studenții Rugului Aprins. Între aceștia, au mai fost Mitropolitul Antonie Plămădeală, părintele Andrei Scrima, părintele Nicolae Bordașiu, Alexandru Dușu, Alexandru Elian și o seamă de alți colegi mai puțin vizibili în spațiul public.

Născut în interbelic, Virgil Cândea a absolvit trei facultăți: Științe Juridice (1949), Filosofie (1950) și Teologie (1955), iar doctoratul și l-a susținut în filosofie cu o teză despre Dimitrie Cantemir (1970). De altfel, una dintre realizările excepționale avute în bogata sa activitate a fost pornirea proiectului de editare a operei complete a lui Dimitrie Cantemir (neîncheiată deocamdată). Virgil Cândea a fost cercetător și profesor universitar,

a predat în mai multe universități din țară și în străinătate. În anul 1993 a fost ales membru titular al Academiei Române.

O prezență remarcată

La Facultatea de Științe Juridice tânărul Virgil Cândea a fost remarcat de profesorul Ștefan Todirașcu, care l-a adus aproape de cercul Rugului Aprins. Cum am mai arătat aici, profesorul Todirașcu avea și în particular un grup de discipoli, majoritatea studenți ori tineri absolvenți, cu care se întâlnea acasă, periodic, pentru a dialoga și studia împreună în duhul Rugului Aprins. Mai făceau parte din acest grup: dr. Mihail Constantineanu, dr. Petre Harnagea, Alexandru Târpa ș.a.

Ulterior, studiile de teologie l-au apropiat definitiv de Rugul Aprins, prezența lui Virgil Cândea fiind remarcată de numeroși participanți, mai ales la întâlnirile de după anul 1948. De pildă, parte dintre membrii Rugului Aprins se întâlneau la Schitul Maicilor, unde slujea ca preot de mir părintele Mihail Avramescu care, fiind evreu, se convertise la creștinismul ortodox, așa cum avea să se petreacă ceva mai târziu și cu Nicolae Steinhardt. Același N. Steinhardt avea să noteze peste ani despre aceste memorabile întâlniri: „Ianuarie 1955./ Orele 14. Telefon al părintelui Mihai [Avramescu]. Sunt convocat la orele 16. Voi vedea de ce. S-a petrecut ceva rău? Vreo boală? – Sunt eu omul să mă adresez [traducerea franceză: *suis-je l'homme à?*] unui avocat în caz de boală? Îl aud surâzând la celălalt capăt al firului. În odaia-hol din casa parohială a Schitului găsesc lume multă de tot, numai crema și elita. Mă lămuresc de îndată asupra temei reuniunii. Părintele Cleopa, spiritualul Mănăstirii Slatina, călugăr de

precizate în detaliu stațiile de îmbarcare și modul de întreținere a subunităților Diviziei 1 Cavalerie care urma să fie subordonată generalului Traian Moșoiu.

În ordinele transmise comandanților din cadrul Grupului „Tisa” se făceau precizări clare în privința modului de predare a localităților și responsabilităților către autoritățile civile și militare ungare, care trebuia consemnate într-un proces-verbal întocmit în trei exemplare, unul dintre acestea urmând a fi expediat C.T.T., care avea obligația să transmită o copie colonelului C. Dumitrescu, delegatul acestui comandament pe lângă Comisia Militară Interaliată. Colonelul Dumitrescu era un element important în executarea evacuării, căruia trebuia să i se transmită toate problemele care apăreau în legătură cu acțiunea trupelor noastre și cele ungare, pentru ca împreună cu reprezentanții Aliaților să rezolve eventualele neclarități și diferende între părțile implicate.

S-a oprit ruina națiunii și statului maghiar

Odată cu ordinul de evacuare a teritoriului Ungariei, generalul Gheorghe Mărdărescu a transmis și o proclamație redactată în limbile română și maghiară, către populația dintre Tisa și frontiera româno-ungară. „În cazul în care Armata Română evacuează zona de la răsărit de Tisa până la linia fixată de Conferința de Pace, Comandamentul Trupelor Române amintește cetățenilor acestui ținut că ocupația română a fost provocată numai prin ofensiva pornită de Armata Roșie Maghiară din vara 1919. Cetățeanul pașnic din acest ținut, judecând cu dreptate și imparțialitate, nu poate tăgădui că numai datorită oștirilor române a fost salvat de bolșevismul distrugător, care se grăbea să aducă la dezastru și ruină toate avuțiile naționale maghiare, să prade și să transforme în cenușă bunul și proprietatea fiecăruia. Din

clipa când soldatul român a pus stăpânire pe malul Tisei, dreptul, cinstea și viața fiecăruia au fost garantate. Administrația civilă, școala, justiția și Biserica Națională Maghiară prin nimic nu au fost stânjenite, dimpotrivă sub scutul soldatului român și-au putut continua mersul lor normal. Dacă mândria va înăbuși pentru moment sentimentul de dreptate, istoria nepieritoare va fi obligată a recunoaște că numai grație armatei române s-a oprit ruina națiunii și statului maghiar. De aceea nu se va tăgădui că rechizițiunile strict necesare armatei de ocupație s-au făcut în condiții legale și după o prealabilă despăgubire, avându-se grija de a se scuti de aceste obligațiuni locuitorii nevoiași. Aducem mulțumirile noastre autorităților civile locale, care și-au îndeplinit rolul cu bunăvoință și exactitate. Mai aducem mulțumiri tuturor locuitorilor care, recunoscând în armata română pe salvatorii lor, ne-au dat supunere și ascultare, fără șovăire. Atragem tot deodată luarea aminte că în cazul când vreo ceată de răsvrățiți, sub impulsul foștilor împuțerniciți ai Gărzii Roșii, va complota pe timpul retragerii la viața vreunui soldat, funcționar sau cetățean român ori va încerca a distruge materialul Armatei Române, atunci Armata Română, oprindu-și mersul, se va reîntoarce în zona în care s-a complotat pentru a descoperi, prinde și reprima de îndată pe atentatori cu toată rigoarea legilor de război. Zona se va preda autorităților maghiare în toată regula, astfel încât liniștea locuitorilor să fie asigurată.”

(Va urma)

Generalul Jean César Grazziani, președintele Comisiei Militare Interaliată (cu fața) discută cu generalul Panaitescu

La Banca Națională a României, cu: guvernatorul Mugur Isărescu, Mircea Malița, Ion Țiriac, prințul Hassan, unchiul regelui Iordaniei

– 1664), aceasta fiind cea mai veche cronică română, păstrată până astăzi numai în versiunea arabă a lui Macarius Zaim. Aceste căutări aveau să fie încununate de volumele inițiate de Virgil Cândea, care panoramează mărturiile culturale românești aflate în întreaga lume (vezi Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare*, Editura Academiei Române, seria nouă, îngrijită de Ioana Feodorov). Cu alte cuvinte, profesorul Virgil Cândea a continuat și a adus la apogeu preocuparea membrilor Rugului Aprins pentru cultura română veche. Nu în cele din urmă, Virgil Cândea a descoperit icoanele melkite aflate în patrimoniul libanez, ulterior a identificat câteva și în România, fapt pentru care a și primit distincția „Ordinul național al Cedrilor” din partea președintelui Libanului (*Magazin istoric*, nr. 2/2020).

Virgil Cândea fusese remarcat încă din tinerețe nu numai de Ștefan Todirașcu, ci și de Alexandru Mironescu, fapt pentru care fiica celui din urmă îi dedică câteva pagini memoriale în volumul său *În preajma lui Alexandru Mironescu* (Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2015, pp. 119 – 129) cu titlul *Virgil Cândea, un om de excepție*, căci așa îl caracterizase și profesorul Todirașcu.

Același N. Steinhardt face în *Jurnalul fericirii* și unul dintre cele mai reușite portrete ale viitorului academician: „Pe Virgil Cândea – scund, subțire, cu ochelari, glas înalt, priviri sfredelitoare și gesturi iuți – aceeași vastă cultură nu-i dase voie să hoinărească mult; îl reținea îndeosebi sfertul balcanic și bizantin al cadranelor românești. Ca și Paul Sim. [Paul Simionescu], [Alexandru] Duțu și alți tineri

din jurul lui Mihai Avramescu, cercetători fideli ai după-amiezilor și serilor de la Schitul Maicilor [...] De la el mi-au venit lecturi consacrate ortodoxiei sudice (Paul era mai puțin athonit și clin, la el predominau Paisie Velicicovschi și un fel de incertă blândețe slavă): icoanele bizantine (volumașul lui Duthuit îl considera primordial), Ioan Scărarul, Ioan Damaschin, Maxim Mărturisitorul, Grigore Palama, Nicolae Cavasilas; mă îndemna totodată spre istoria imperiului româno-bulgar, spre *Getica* lui Pârvan, ba și spre proverbele lui [Iuliu A.] Zanne. Dar mai presus de orice ținea la *Viețile Sfinților* care figurau în numeroase ediții printre cărțile lui; pe acestea îmi cerea să le adâncesc. Între *Minee* și *Sinaxar*, lucrări despre iconografie și iconologie, am dibuit încet” (pagina 347).

Melcul, când îi arde casa, cântă

Pasionat de multiple teme, discutate negreșit în cadrul întâlnirilor Rugului Aprins, academicianul Virgil Cândea scrie cu rafinement și despre Antim Ivireanul, inclusiv despre blazonul acestuia, asupra căruia numai confratele său, părintele Andrei Scrima, mai stăruise la un asemenea nivel. Astfel, V. Cândea este incitat de simbolistica emblemei lui Antim și a versurilor izvorâte din aceasta: „Simbol al lumii, melcul sugerează legile și dificultățile acesteia. Casa lui, clădită în spirală, arată evoluția punctului inițial al creației până la manifestarea plenară. Coarnele care ies și se ascund sunt simbol al victoriei și al morții. Trupul,

La Muzeul Literaturii Române, cu doamna Lucia Papahagi și Alexandru Paleologu

Virgil Cândea (al doilea din dreapta) cu Mircea Malița (al doilea din stânga) în Munții Făgăraș, 1964

origine țărănească și cu reputații de sfânt, șade pe scaunul oaspetelui, iar acesta [părintele Avramescu] pe un taburet la picioarele lui, cuminte și cucernic, foarte prevenitor și nițel prea supus. De ce oare gestul acesta de firească smerenie pare călcat pe vorbele din *Fapte* (22, 3)? Dacă cel ce stă la picioarele maestrului e Pavel, cel de pe scaun nu mai e decât Gama-liel. Părintele Cleopa, destul de tânăr, simplu, vorbitor înlesnit, cu privire blândă, părul, barba și mustățile foarte negre și purtare serioasă. I se pun tot felul de întrebări și răspunde la toate nu numai cu multă răbdare și dreaptă socotință, dar și cu vădită atenție, reflectând îndelung. Codin [Alexandru] Mironescu, [Ștefan] Todirașcu, [Dinu] Pillat, Alice Voinescu, Mihai Muscelanu, doctorul [Vasile] Voiculescu, Alexandru Duțu,

mulți tineri cu ochii aprigi și calzi ascultă răpiți și se cunoaște că au parte de fericire. Unii dintre ei, ca Pavel Sim. [Paul Simionescu], Virg. Cd. [Virgil Cândea] și alții studiază teologia în orele libere și dau examenele clandestin. Da,ăștia n-ar

În fața bibliotecii

pleca întristați de la Domnul". (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Editura Polirom, București, 2008, pp. 270 – 271).

Mărturii românești peste hotare

El însuși, ajuns deja academician în anii '90, rememorează cu modestie faptul că participase propriu-zis la o singură conferință a Rugului Aprins în cadrul întâlnirilor de la Mănăstirea Antim, așadar undeva în anii '40, când a conferențiat profesorul Alexandru Elian pe tema *Hristos – Soarele Dreptății*. Indubitabil, pentru un teolog mai ales, relația cu marii duhovnici primează. Din multiplele

sale biografii și mărturisiri aflăm că profesorul Virgil Cândea a fost foarte apropiat de părintele Gheorghe Roșca – unul dintre personajele foarte puțin cunoscute ale Rugului Aprins –, de părintele Cleopa Ilie, pe care îl căuta

Coperta unui volum din seria Mărturii românești peste hotare

uneori, inclusiv la Mănăstirea Sihăstria. Peste ani, avea să-i cultive și pe părintele Petroniu Tănase (cel care avea să ajungă stareț al schitului românesc Prodromu de la Muntele Athos) pe părintele Adrian Făgețanu, părintele Sofian Boghiu, părintele Constantin Galeriu etc. O îndelungată prietenie avea să-l lege de părintele Dumitru Stăniloac. După cum se poate constata, cu excepția părintelui Cleopa și a părintelui Galeriu, toți ceilalți duhovnici sus-menționați au fost membri ai Rugului Aprins.

Dincolo de anumite controverse, neclucitate încă, legate de colaborarea cu regimul comunist, activitatea profesorului Virgil Cândea s-a remarcat prin acțiuni stăruitoare petrecute în duhul Rugului Aprins. De pildă, în cercetările sale a descoperit în deșertul Libanului *Letopisețul Țării Românești* (1292

UN EXERCITIU DE IMAGINAȚIE MARTHA BIBESCU, PRIMAR AL BUCUREȘTIULUI

Dr. CRISTINA SIRCUȚĂ

Despre Martha Bibescu (Magazin istoric, nr. 12/1977, 1–5/1978, 7/2016), scriitoarea română de expresie franceză, de la a cărei naștere se împlinesc 134 de ani, părerile istoricilor și ale criticilor literari sunt împărțite. La fel cum a rămas și în conștiința contemporanilor, Martha Bibescu este ori elogiată pentru frumusețe și talent literar ori redusă la aspectele mondene ale vieții sale.

Prin publicarea acestui text ne-am propus să ne imaginăm cum ar fi arătat Bucureștiul în cazul în care

Memoriul înaintat în anul 1931 de Martha Bibescu conducerii Primăriei Capitalei, despre care se

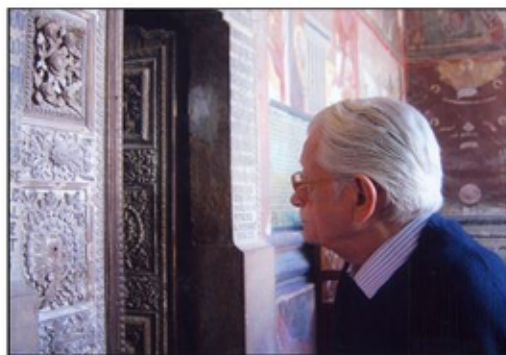
cunoaște foarte puțin astăzi, ar fi fost pus în aplicare. Proiectul Marthei Bibescu atrage atenția prin forța argumentelor și îmbinarea dintre spiritul modern, pe de o parte, respectiv dorința de a respecta tradițiile și istoria țării, de cealaltă parte.

Autoarea era celebră în Europa, fiind premiată încă din anul 1908, de la prima sa carte *Les Huit Paradis (Cele opt raiuri)*, aleasă mai apoi membră a Academiei Regale din Belgia în 1953, iar după un an, câștigătoare a Marelui Premiu al Academiei Franceze pentru întreaga operă literară. Martha Bibescu a jucat un rol public relevant. Contactele și corespondența purtată în 1914–1938 cu unele dintre cele mai de seamă personalități literare din Europa (Marcel Proust, Anatole France, Paul Claudel, Paul Valéry, Jean Cocteau ș.a.) și politice (Ottokar von Czernin, ministrul Austro-Ungarici la București, 1913–1916, C.B. Thomson, atașatul militar britanic în țara noastră din anul 1915, Wilhelm, Kronprințul Germaniei) i-au conferit un capital social de invidiat. La invitația sa, au vizitat România: Robert de Flers, Jérôme Tharaud, René Benjamin, Louise de Vilmorin, Antoine de Saint-Exupéry.

E nevoie de reglementări clare

În anul 1932 mai multe personalități de prim rang ale vieții publice franceze au propus-o pentru decernarea Legiunii de onoare, pe care o va primi totuși după 30 de ani de acuzații, în 1962, vehiculate atât în Franța, cât mai ales în România, privind colaborarea cu ocupanții germani în timpul Primului Război Mondial.

Isvor, Le Pays de Saules (Isvor, țara sălciilor), cea mai importantă carte despre țara sa de origine, lansată la Paris în anul 1923, a fost foarte apreciată în străinătate. Cu privire la modul cum a fost primită această operă în mediile intelectuale franceze, istoricul Vasile Pârvan, aflat la Paris în 1925, menționa într-o scrisoare adresată lui Ion Bănuț: „Prietenă noastră Martha Bibescu e acum din nou la Mogoșoaia. Probabil că la primirea scrisoarei

La Mănăstirea Căldărușani

cu desfășurarea și ritmul lui încet, greutatea urcușului, spaima de atacurile exterioare, prudența, cuminența, dar totodată tenacitatea, atotbiruitoare, sunt cuprinse în înțelepciunea melcului. În articolul său intitulat *Melcul, raza și steaua*, Virgil Cândea găsește ademenitoare corespondențe la Anton Pann, care, inspirat de literatura populară, scrie despre „melcul în coaja lui” și, mai ales, la Iordache Golescu, cu a sa fabuloasă afirmație „Melcul, când îi arde casa, cântă”. Dar cea mai reușită și mai apropiată de spiritul iconic antimian hermeneutică a acestei embleme o face Virgil Cândea atunci când se referă la raza care arată calea melcului: „Raza (razele) pleacă de la stea.

Adevărul este departe de melc. Drumul greu, pentru că urcă și e lung. Dar melcul are marele avantaj de a-și vedea țelul. Pentru că esențială nu este distanța de scopul urmărit, ci orientarea față de scop. Poți muri în zăpadă la o sută de metri de cabană dacă ești cu spatele la ea. Te salvezi chiar la zece kilometri, dacă i-ai văzut lumina și te îndrepti cu tenacitate spre ea. În «armele» lui Antim e și acest mesaj de speranță: cine vede adevărul și-l urmează cu disciplină nu are să se teamă de sărăcia mijloacelor. Să-l atingi sau să mori încercând să ajungi la el e la fel de frumos, la fel de eficient” (vezi *Sf. Antim Ivireanu și Mănăstirea Tuturor Sfinților*, Arhim. Sofian Boghiu, Editura Bizantină, București, 2005, pagina 171).

Întrezărim la rândul nostru în aceste prezențe simbolice din blazonul lui Antim Ivireanu credința neștrămutată a ucenicului care, fie și în pas de melc, străbate, călăuzit de raza protectoare a îndrumătorului său, calea cea bine orientată. Steaua polară a oricărui discipol este totuna cu drumul său, totuna cu raza de care este tremurător și impalpabil atins, este totuna cu inima sa. Sau, după cum inspirat spunea Andrei Scrima, ca o concluzie a paginilor sale dedicate acestui subiect: „Drumul cel mai scurt între inimi... trece prin stele”. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 aprilie 2020, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care este numele părintelui din Chișinău care l-a servit pe generalul doctor Iulian Popișteanu cu „blini”?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din ianuarie 2020 este:

Ecaterina (Katalin)

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Matei Ioan**, din **Simeria**, județul Hunedoara.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15–702, Of. P. 15, sect. 1, București

Pe dealurile Bucureștilor s-au ridicat fie cimitire, fie închisori (în imagine: Văcărești), se plânga Martha Bibescu; în vremea lui Ceaușescu dealul simbol al Bucureștilor a fost ras pentru a se înălța un „deal” artificial, „Casa Poporului”

Un brâu de păduri de pini

Nu se apreciază corect importanța dealurilor, credea Martha Bibescu. Ca urmare, se ridică cimitire pe ele (Bellu) sau închisori (Văcărești). Apoi, una dintre principalele cauze care aduc serioase deservicii estetice în ceea ce privește arhitectura Bucureștiului sunt materialele proaste. S-a ajuns chiar la generalizarea prejudecății potrivit căreia clima locală ar duce la deteriorarea cărămizilor folosite la ridicarea caselor. În acest context, atrage atenția asupra lipsei de onestitate a constructorilor.

Piețele publice dau amprenta locală și definesc un oraș. De aceea, ar trebui luate ca model cele din Paris, Londra sau Roma. Una dintre cele trei piețe proiectată de Martha Bibescu pentru București ar trebui să servească ca poartă de intrare la Mitropolie. Înconjurată de arcade și împodobită cu patru fântâni, în mijloc cu statuia regelui Ferdinand, piața ar urma să adăpostească doar două feluri de comercianți: librari și florari. Aceștia vor ocupa locuințele din spatele arcadelor, asemănând piața bucureșteană cu celebra piață San Marco din Veneția.

Alte măsuri gândite de scriitoare vizau amenajarea râului Dâmbovița, a zonelor învecinate (Fundeni, Tei) și puneau bazele unui Muzeu Național, care să se identifice cu zona, precum Parisul cu Luvrul, Londra cu British Museum și Madrid cu Muzeul Prado.

Aceasta a fost viziunea Marthei Bibescu pentru Capitala României. Ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi pus în aplicare? Cum ar fi arătat astăzi Bucureștiul înconjurat de păduri de pini, cu străzi cu arcade, cu piețe asemenea celor din Paris, Londra sau Roma și cu un muzeu național impresionant? Și totul într-un ansamblu arhitectural armonios, cu reglementări stricte în privința construcțiilor particulare.

Dacă ar fi să comparăm ceea ce propunea Martha Bibescu pentru București, în anul 1931, cu proiectele anului 2020, indiferent din ce parte a eșichierului politic ar veni, putem doar să ne întristăm. Lipsa de educație, indiferența față de cunoașterea trecutului sunt doar câteva dintre cauzele principale ale situației de azi. „O țară care nu are cultul trecutului nu poate avea tradiție”, spunea Martha Bibescu, într-un interviu pentru *Ilustrațiunea română*, în anul 1936. ■

mele o vei și fi văzut. E, firește, foarte satisfăcută, de primirea, în adevăr excepțional de bună, pe care a avut-o *Isvor* la Paris. Rar s-a scris atâta bine despre o carte a unei femei“.

La rândul său, poetul Rainer Maria Rilke, într-o scrisoare trimisă lui Ion Pillat, îi mărturisea că a învățat să iubească România după ce a citit volumul *Isvor*. În termeni elogioși s-a pronunțat și președintele Franței, Charles de Gaulle, care a afirmat în 1968 că a citit această carte înaintea vizitei oficiale în Republica Socialistă România (*Magazin istoric*, nr. 11/1995).

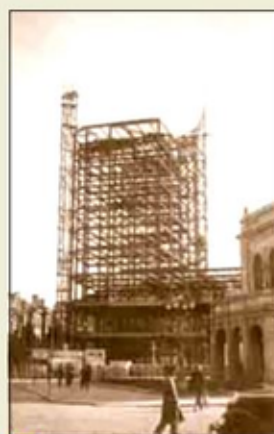
În anul 1931, scriitoarea – care își petrecea jumătate de an în țară, iar cealaltă jumătate în străinătate – înaintea un *Memoriu* Primăriei municipiului București, în care propune un plan de măsuri care să ducă pe termen lung la modernizarea Capitalei.

Prima propunere viza plantarea de pini: „Orașul București ar trebui înconjurat cu o cingătoare de păduri de pini, cum sunt Berlinul și Bordeaux“. Scrisa Martha Bibescu că s-ar obține multiple avantaje, nu doar de ordin estetic: pinul își păstrează culoarea verde de-a lungul anului, degajă un miros plăcut, crește rapid și nu e costisitor de întreținut. Această recomandare a stârnit unele discuții, unii reprezentanți ai administrației pretextând că acest tip de copac nu e în acord cu specificul

național. Această judecată se traduce, în opinia scriitoarei, printr-un fals naționalism. În aceeași logică, arată scriitoarea, ar trebui să se renunțe la castani pentru că provin din India și la cireși, originari din Persia. Arcadele corespund moștenirii trecutului țării noastre (bolțile mănăstirilor), prezentând în același timp câștiguri estetice certe. Iarna, apără trecătorii de căderea zăpezii, iar vara de căldură.

Martha Bibescu dă dovadă de multă rigurozitate, aducând aminte autorităților că trebuie să se stabilească limite de înălțime care să nu poată să fie depășită de acoperiș, ferestre, balcoane etc. Casele de pe o stradă să fie zăgăvite într-o anumită culoare, pe altă stradă, o altă culoare, așa cum s-a procedat în Petersburg. Dar și în vechea tradiție românească erau stabilite cartierele în anumite culori și, drept urmare, apreciază ea, această propunere

ar trebui aplicată. Mai mult, prin toate mijloacele de comunicare disponibile (presă, radio) să se popularizeze importanța obținerii unui ansamblu armonios. Pentru acest lucru, sunt necesare reglementări clare. Nimeni nu poate să-și construiască casa după bunul plac, ci în funcție de loc, climă, trecutul și viitorul țării. „Un burghez din București ar trebui să fie mândru a se considera ca atare, și să nu-și închipuie să fie un baron din Evul Mediu, un rege al Franței sau un padișah“.

În anul 1931, când Martha Bibescu redacta memoriul, începea construcția Palatului Telefoanelor

Piața Mitropoliei ar fi trebuit să fie o poartă de intrare la Mitropolie

Palatele Toldalagi-Korda, finalizat în 1810 (stânga) și Teleki, înălțate după exemplul celui al lui György Bánffy

și Franz Joseph (în 1852 și 1887) au fost găzduiți la Palatul Bánffy, cele două plăci comemorative de pe fațadă amintind de vizita acestor oaspeți de rang înalt în capitala Transilvaniei. În 1927, Dezső Bánffy, ultimul proprietar de viță nobilă al palatului, a construit în curtea interioară un cinematograful, care a funcționat chiar și după naționalizarea din 1948, fiind demolat abia la începutul anilor '70. Acum, impozantul edificiu adăpostește Muzeul de Artă, după ce în anii '60-'70 ai secolului trecut intrările separate ale încăperilor dinspre stradă au fost închise și transformate în ferestre.

Palatul Bánffy a fost model pentru multe dintre locuințele nobiliare construite la Cluj, desigur, proporțiile acestora din urmă fiind reduse, în comparație cu fosta reședință a guvernatorului. Deși multe dintre palatele baroce au fost proiectate înainte de mutarea Guberniului la Cluj, odată cu această modificare administrativă și pretențiile comanditarilor au devenit mai elaborate, fiind pliate pe noua conjunctură, care impunea locuirea în ceea ce mai târziu avea să devină cel mai important oraș al Marului Principat al Transilvaniei.

Palatele Toldalagi-Korda și Teleki sunt printre cele mai reprezentative pentru a ilustra sursa de inspirație a arhitecților care le-au proiectat și care au adaptat caracteristicile parcelor avute la dispoziție, dar și puterea financiară a comanditarilor, urmărind exemplul palatului construit de Johann Blummann pentru György Bánffy. De exemplu, gangul acoperit al porții Palatului Teleki este copia simplificată a intrării principale a Palatului Bánffy, având un singur pasaj pictorial, aflat pe partea estică a zonei carosabile. Finalizat în 1810, Palatul Toldalagi-Korda este cunoscut pentru grilajele din fier forjat ale geamurilor de la parter, admirabil lucrate și încadrate în ansam-

blul clădirii. Partea inferioară a acestora, bombată în formă de coș, poartă medalioane cu inițialele proprietarilor, însoțite de câte o coroană nobiliară, în timp ce zona superioară are ghirlande și motive florale. Deși rolul grilajelor este de protecție, măiestria cu care au fost lucrate și fluiditatea cu care acestea se pliază pe ansamblul clădirii le-au transformat în veritabile elemente decorative.

O altă clădire care atrage atenția este *Palatul Rhédey*, a cărui construcție s-a desfășurat în mai multe etape, de-a lungul a trei secole. Terenul ocupat de actuala clădire este rezultatul contopirii a trei sau poate chiar patru parcele medievale. La sfârșitul secolului al XVI-lea casa care a stat la

Palatul Rhédey, deținătorul celei mai mari săli de bal a orașului; sus, în dreapta: placa ce comemorează contribuția Sărei Bulcsesdi, fiica lui Preda Bulcsescu

baza construirii palatului era deținută de unul dintre cei mai înstăriți comercianți clujeni, Péter Zok, care însă a vândut imobilul lui Balázs Kamuthy, iar acesta, la rândul său, a cedat proprietatea orfèvreului Máté Vici. Acestuia i se datorează una dintre fazele importante de construcție. Dacă valoarea inițială a clădirii fusese 1.000 de florini, la moartea sa, casa era

PALATELE CLUJULUI

Dr. ANCUȚA LĂCRIMIOARA CHIȘ

Termenul „palat” provine din limba latină, Palatium fiind una dintre cele șapte coline ale Romei, unde împăratul Augustus (27 î.H. – 14 d.H.) și-a stabilit reședința. Deși inițial modestă, vila a fost extinsă de cei care i-au urmat și astfel Palatium a devenit, mai degrabă decât o localizare geografică, denumirea pentru reședința imperială.

În Cluj-Napoca sunt 28 de palate, care pot fi împărțite în patru mari categorii: palate nobiliare, palate nobiliare mici, palate cu locuințe și spații comerciale pentru închiriat sau cu funcție de hotel și palate construite pentru instituții (administrative).

Nobiliare

Contele György Bánffy, devenit guvernator al Transilvaniei în anul 1787, a decis mutarea sediului gubernial de la Sibiu la Cluj în anul 1790. Ca urmare a acestei decizii, spațiul urban clujean a început să fie înzestrat cu palate nobiliare ale familiilor înalților funcționari. Tonul a fost dat de însuși György Bánffy, care, între 1773 – 1786, a construit pe latura estică a Pieței Centrale palatul devenit reperul majorității construcțiilor nobiliare din Cluj. Planurile au fost realizate de Johann Blaumann, arhitect și pictor venit din Germania, stabilit la Sibiu în 1756, unde a îndeplinit funcția de meșter constructor al orașului. Imensul palat, cea mai importantă construcție barocă din Transilvania, era clădit pe măsura pretențiilor comanditarului, unul dintre cei mai elevați aristocrați ai vremii, adept al ideilor iluministe și mare cunoscător al artei și științelor.

Imensa parcelă centrală pe care a fost construit *Palatul Bánffy* a provenit din achiziția a trei case. Amplasamentul trebuia să fie potrivit scopurilor administrative și de imagine ale viitorului sediu al guvernatorului. Contele Bánffy a solicitat să fie utilizat pentru fațada exterioară stilul roma-

Contele György Bánffy, guvernator al Transilvaniei, și palatul construit de el în Piața Centrală

nic, iar pentru curtea interioară cel ionic. Frumosul balcon cu coloane este opera lui Gottfried Hartman, în timp ce decorul sculptural al palatului este în mare parte creația sculptorului rococo clujean Anton Schuchbauer. Fațada este o afirmare dezinvoltă a armoniei simbolice a lumii, ancadramentele semicirculare ale etajului fiind decorate cu busturi alegorice ale celor patru elemente primordiale (Pământul, Aerul, Apa, Focul), ale celor patru anotimpuri (Primăvara, Vara, Toamna, Iarna), precum și a patru continente (Europa, Asia, Africa, America; Australia nu era încă considerată un continent). Aticul fațadei principale este dominat de șase statui ale zeilor antici ce întruchipează calități și aspecte eroice ale vieții (Perseu, Apollo, Ares, Atena, Artemis, Hercule) și opt urne (simbol al casei, al echilibrului, dar și al morții).

Palatul a fost gândit nu doar ca locuință a guvernatorului, apartamentele acestuia fiind situate la etajul întâi al aripii principale, ci și ca spațiu care să aducă venituri constante proprietarilor, astfel că partea impozantului imobil a fost prevăzută cu încăperi cu intrare separată din piață, destinate a fi spații comerciale.

În vizitele efectuate la Cluj, împărații Francisc I (în 1817)

ca investiții pe termen lung.

Dacă în palatele nobiliare, câteva camere sau apartamente erau destinate încă de la început închirierii, banii fiind utilizați pentru întreținerea imobilului, noile palate au fost ridicate exclusiv pentru a fi închiriate. Prevăzute toate cu spații comerciale la parter, beneficiau în modul cel mai profitabil de vadul comercial aflat pe artera dintre centru și gară. Prima clădire a acestui ansamblu, *Palatul Széky*, a fost construită de farmacistul și profesorul universitar Miklós Széky, după planurile arhitectului Pecz Samu, în anul 1893.

Széky s-a format ca profesionist în Occident, petrecând mulți ani la Basel, Nisa și Lausanne, după care a decis să se întoarcă acasă. La parterul edificiului în stil neogotic, acesta a deschis o farmacie, purtând numele regelui Matia Corvin, cea mai importantă personalitate născută la Cluj. Farmacia, care păstrează și azi mobilierul original, este legată de apartamentul proprietarului, aflat la primul nivel, printr-o încântătoare scară metalică în spirală.

Palatul Babos, construit tot pe partea dreaptă a Someșului, a aparținut lui Sándor Babos, unul dintre cei mai bogați antreprenori din domeniul imobiliar. La etajul acestui palat, în câteva încăperi își desfășura activitatea Breasla Artelor Fine din Transilvania, patronată de Biserica Reformată. Celelalte două palate au fost construite primul de negustorul de vinuri

Palatul Sebestyén (1912 – 1913), cu cele patru etaje ale sale

Viktor Elián, cel de-al doilea, de vicepreședintele Camerei de Comerț și Industrie a Clujului, Sámuel Benigni, unul dintre cei mai bogați industriași ai urbei, averea sa rezultând din afacerile cu carne.

În aceeași zonă au fost construite *Palatul Primei Societăți Maghiare de Asigurare* (cca 1900) și *Palatul Urania* (1910). Dacă în *Palatul Asigurărilor* etajul întâi era rezervat birourilor, etajul al doilea era prevăzut cu apartamente de lux. La parter funcționa *Cafeneaua Metropol*, unul dintre cele mai boeme localuri din Cluj, în care, în fumul intens al țigaretelor și aburul de cafea proaspăt prăjită, se dezbăteau cele mai fierbinți subiecte economice și politice ale zilei. Pe partea opusă acestuia, pe dru-

mul spre gară, a fost ridicat *Palatul Urania* (proiectat de arhitecții Géza Kappeter din Budapesta și József Steiner, arhitectul Aradului), o construcție în stil *secession*, care a revoltat autoritățile vremii, basoreliefurile cu bărbați goi de pe fațadă fiind considerate prea îndrăznețe și chiar vulgare, deși acestea simbolizau Munca și Știința, nudul simbolizând forma pură a acestora.

Proprietarul palatului, András Udvary, era un mare pasionat de cinematografie, realizând el însuși câteva „vederi” cinematografice, așa cum se chemau în epocă filmele. De aceea clădirea a fost prevăzută la parter cu o sală de cinematograf cu 500 de locuri, fiind la vremea respectivă cea mai modernă din oraș. Avea fotolii elegante, încălzire centrală, dar și sistem de ventilație, noua legislație prevăzând ca sălile să fie obligatoriu bine aerisite după fiecare proiecție. Amenajarea unui cinematograf modern era urmarea dezvoltării noii industrii cinematografice, dar și a dorinței de a atrage toate categoriile sociale spre noua

artă, inițial cinematograful fiind o distracție de bălci. Numeroase cinematografe ambulante poposeau în oraș în spații necorespunzătoare și inconfortabile, frecventate de persoane îndoicnice. În noul cinematograf, ventilația se putea realiza în timpul vizionării, astfel confortul, dar și condițiile de igienă erau asigurate, iar lumea bună se putea bucura de cele mai noi filme locale sau

Palatul Reduta, unde se desfășurau baluri și concerte, dar unde a avut loc și Procesul Memorandiștilor

evaluată la 3.200 de florini.

Au fost realizate lucrări de extindere importante și dotări ample, una dintre cele mai reprezentative fiind încăperea destinată exclusiv băii, care o făcea una dintre puținele case din oraș amenajate cu o astfel de facilități. Următoarea fază importantă a construcției îi este datorată soției comitelui Clujului László Székely, Sára Bulcsesdi, fiica boierului muntean Preda Bulcescu și a Annei Szalánczi. Contribuția Sarei din anul 1698 a fost semnificativă și a rămas imortalizată până azi pe una dintre plăcile comemorative etalate pe palat.

Ajuns în proprietatea familiei Rhédey, palatul a fost înzestrat cu cea mai mare sală de bal din oraș, unde prima trupă permanentă de teatru a Clujului a ținut cele dintâi reprezentații, în perioada 1792 – 1793. De numele palatului se leagă și povestea frumoasei contese Claudine Rhédey (1812 – 1841), strămoașă a reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii, care și-a petrecut anii copilăriei în somptuoasa casă de pe latura vestică a Pieței Centrale a orașului.

Palatul în stil neoclasic al baronului Jósika, aflat tot pe latura vestică a Pieței Unirii, a cunoscut modificări importante de-a lungul timpului, cele patru coloane toscane care sprijină balconul, aflat la primul nivel, fiind cele care în limbajul comun au atras denumirea imobilului drept „Casa cu picioare”. În timp, s-a dez-

Palatul Jósika, din Piața Unirii

voltat superstiția potrivit căreia, înaintea unui examen, nu e bine să treci printre „picioarele” casci.

Nobiliare mici

Cel mai cunoscut din această categorie este Palatul Otiliei Wass, construit în secolul al XIX-lea, printr-o îmbinare a stilurilor renașcentist, neoclasic și rococo. Otilia a fost nepoata lui Lajos Gyulai, al cărui jurnal, scris pe o perioadă de mai bine de o jumătate de secol dinaintea dualismului austro-ungar din 1867, însumează peste 140 de volume cu informații personale, dar și cu detalii despre evenimente sociale și politice. În anul 1886, parterul *Palatului Wass* a fost închiriat de frații Dunky, a căror muncă a fost recunoscută prin numeroase premii internaționale, fapt ce i-a recomandat pentru a primi titlul de fotografi ai

Curții Regale. Contesa Wass a lăsat moștenire casa și bunurile aflate în interior Societății Muzeului Ardelean, valoroasă colecție de familie, cu mobilier și artă decorativă din secolele XVIII și XIX, aflându-se azi în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj.

Locuințe și spații comerciale pentru închiriat sau cu funcție de hotel

Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului următor au fost marcate de extinderea Clujului și construirea de clădiri care să confere un aspect modern orașului de pe Someșul Mic. Noile reglementări în domeniul construcțiilor și al amenajării urbane au impus ridicarea unor edificii care să se preteze progresului tehnologic al epocii, dar și cerințelor de confort sporit ale celor care își permiteau să închirieze apartamente de lux în zonele cele mai atrăgătoare. După construirea noului pod care lega centrul de gară, s-a propus ca pe parcelele de lângă acesta să fie construite patru clădiri impunătoare care să-i flancheze capetele. Proiectele imobiliare de mari dimensiuni, aprobate de autorități ca potrivite pentru spațiul respectiv, atât din punct de vedere estetic, cât și funcțional, au aparținut unor persoane potente financiar, care au construit aceste palate (Palatul Babos, Palatul Berde, Palatul Elián, Palatul Székely)

Palatul Primei Societăți Maghiare de Asigurare (cca 1900), unde la parter funcționa Cafeneaua Metropoli

Muzeului Etnografic al Transilvaniei.

Poate cele mai spectaculoase palate sunt *Casele Statusului Romano-Catolic*. Construite în 1898, clădirile erau cele mai selecte imobile ale orașului. Parterul, prevăzut pentru spații comerciale, era ocupat de cel mai important magazin de coloniale din oraș, o cafenea, o cofetărie, un restaurant, o croitorie, specializată în costume și uniforme pentru militari, dar și un mare magazin de pantofi. Apartamentele de la cele două etaje erau cele mai luxoase și mai scumpe din oraș, multe dintre ele fiind închiriate de mari case de avocatură, fapt care în epocă a atras denumirea pentru strada care desparte cele două palate (formate, de fapt, din șase corpuri), „Ulița Diavolului”, căci avocații erau cei care prin pledoaria lor puteau face dintr-un vinovat un om liber, atâta timp cât erau foarte bine plătiți. Datorită simetriei perfecte a clădirilor construite pe ambele părți ale străzii, aceasta este cunoscută azi drept „Strada în oglindă”, fiind cea mai răcoroasă din Cluj, datorită umbrei și curentului ce se formează între clădirile înalte care o flanchează.

Palatul EMKE (1891), Regionala C.F.R. ...

Palatul Primăriei (fosta Prefectură), Palatul Prefecturii (fosta Cameră de Comerț) – și-au păstrat destinația originală: *Palatul de Justiție*, cel al *Finanțelor* și *Palatul Poștei*. Dintre ele, Palatul de Justiție, construit între 1900 – 1902, se remarcă prin masivitate și eleganță, statuia Dreptății de pe fațadă, cu balanța care trebuie să cântărească echilibrat, adevărat și echitabil problemele oamenilor, tronând deasupra intrării principale. Dacă restul palatelor și-au schimbat doar administratorul, povestea *Palatului EMKE* este mai nuanțată. Construit în 1891, ca sediu al Asociației Culturale a Maghiarilor din Transilvania, s-a dovedit prea mare și costisitor pentru nevoile acestuia, fiind vândut în 1906 Căilor Ferate Maghiare. După

1918 a ajuns în proprietatea C.F.R., singurele indicii care atestă că palatul a avut o funcțiune culturală fiind măștile teatrale de la ancadramentele ferestrelor de la etajul al doilea.

Clădirea Arhiepiscopiei Ortodoxe a Vadului, Feleacului și Clujului, datând din anul 1887, a fost inițial sediul Administrației Domeniilor Forestiere. Odată cu finalizarea Catedralei Ortodoxe din Cluj (1933), Biserica a primit ca donație din partea statului român această clădire, aflată în imediata vecinătate.

Frumoasa clădire a Prefecturii, realizată după planurile arhitectului József Huber în 1910 pentru a fi sediu al Camerei de Comerț a Clujului, impresionează prin melanjul încântător al elementelor gotice, renașcentiste și maure, pigmentate cu detalii florale. Soclul mozaicat și fațada principală, având la colțuri corpuri semicilindrice acoperite cu foiță de plumb, conferă clădirii un aer distins, delicat, dar și somptuos. Construit în jurul a două curți interioare menite să ofere încăperilor lumină naturală, palatul se remarcă prin funcționalitate și fluiditate.

Fie că au fost reședințe ale unor familii nobiliare, fie că au fost construite pentru a fi închiriate sau destinate exclusiv unor instituții publice, palatele Clujului fascinează prin aerul occidental și mai ales prin eleganța detaliilor, fiind comori arhitecturale care, alături de alte monumente, conferă orașului personalitate și unicitate. ■

Construite pentru a fi sedii de instituții

Trei dintre palatele de tip administrativ – Palatul Arhiepiscopiei Ortodoxe (fostul Palat al Direcției Silvice), Palatul de Justiție, Palatul EMKE (Regionala C.F.R.) –, Palatul de Finanțe, Palatul Poștei,

... și Palatul Prefecturii (1910), fosta Cameră de Comerț

Trei dintre
palatele de tip
administrativ:
al Justiției
(stânga)
și al
Arhiepiscopiei
Ortoxe...

internaționale, proiectate într-un spațiu elegant.

Alături de cinematograf, la parter, erau și o farmacie, o carmangerie, un mare magazin de mobilă, iar deasupra erau prevăzute apartamente pe trei etaje: la primul erau amenajate locuințele cele mai scumpe, cu suprafață mai mare, în timp ce la etajele superioare, prețul chiriilor era ceva mai mic, la fel ca și dimensiunile camerelor, ideile vremii sugerând că prețul chiriilor trebuie să scadă cu cât camera este mai îndepărtată de sol, chiar dacă în acest caz imobilul era dotat și cu un lift.

Un alt palat prevăzut cu cinematograf, aflat de această dată pe latura sudică a pieței centrale a Clujului, aparținea magnatului Dávid Sebestyén. Imensa clădire, *Palatul Sebestyén*, cu patru etaje, operă a arhitecților Aladár Kármán și Gyula Ullmann, ridicată între anii 1912 – 1913 în stil eclectic, valorifica total potențialul zonei, atât din punct de vedere estetic, cât și ca funcționalitate. Apartamentele de lux, magazinele ample și birourile care adăposteau instituții aduceau venituri considerabile proprietarului, care era și un mare filantrop.

În colțul sud-vestic al Pieței Unirii a fost ridicat între 1893 – 1894 Hotelul New York, prima clădire electrificată a orașului, prevăzută cu un generator

de curent. Abia după zece ani de la construirea acestui imobil s-a introdus în Cluj curentul electric (15 iulie 1906). Clădirea în stil eclectic a fost construită după planurile celui mai important arhitect al Clujului, Lajos Pákei. Denumirea hotelului a fost una de conjunctură, proprietarii aducând mobilierul și vesela de la Hotelul New York din Budapesta, astfel că, acestea fiind personalizate cu monograma NY, a fost clară alegerea denumirii. În 1912 hotelul a fost dotat cu încălzire centrală, bazată pe aerul cald, telefoane, dar și un teren de bowling acoperit și încălzit în sezonul rece.

Clădirea, *Palatul New York*, este organizată în jurul a două curți interioare, iar salonul roșu beneficiază de un tavan glisant cu vitralii. Multe personalități ale vieții politice și culturale au frecventat hotelul, numele cele mai cunoscute fiind Ady Endre, Jókai Mór, Octavian Goga sau Au-

gustin Buzura, iar după 1990, regina Ana a României. Se spune că în restaurantul Hotelului New York a fost otrăvit Octavian Goga, după ce în berea neagră pe care o adora i-a fost introdusă o substanță toxică. În prima perioadă comunistă, hotelul a fost transformat în cămin de fete, pentru ca apoi să redevină hotel de prim rang, până în anul 2005, când a fost închis.

Palatul Reduta, ridicat în stil clasicist la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe locul hanului „Calul Bălan”, a fost conceput pentru a fi gazda evenimentelor politice, sociale și culturale ale orașului. Denumirea clădirii vine din limba franceză (*redoute*) și înseamnă „sală de dans”. Balurile și concertele importante se țineau aici, sala mare și balcoanele interioare putând găzdui chiar și o mie de persoane. Nume importante ale muzicii clasice au concertat la Reduta (Johannes Brahms, Franz Liszt, Béla Bartók și George Enescu).

Aici a avut loc și Procesul Memorandiștilor (*Magazin istoric*, nr. 7 – 8/1968, 5/1992, 5/1994), în care 14 intelectuali ardeleni au fost condamnați după ce au protestat contra lipsei drepturilor românilor din Imperiul Austro-Ungar. Sala Redutei a fost gazda primei proiecții cinematografice din Cluj (1897), iar din 1957 este sediul

... și cel al Poștei

*Clădiri ce confereau un aspect modern oraşului de pe
Someşul Mic: Palatul Urania, o construcţie din 1910 în stil secesion,
cu basoreliefurile sale considerate prea îndrăzneţe...*

*... şi Palatul Széky, înălţat de farmacistul
şi profesorul universitar Miklós Széky,
în anul 1893*

*... Palatul Babos,
care a aparţinut
lui Sándor Babos,
un bogat antreprenor imobiliar...*

ALBUM ISTORIC

Palatul Bánffy, construit între 1773 și 1786

*Hotelul New York, ridicat între 1893 și 1894, în stil eclectic,
în Piața Unirii, prima clădire electrificată a Clujului*

*Palatul Berde, construit de o familie bogată,
ca investiție pe termen lung*

*Căsele Statusului Romano-Catolic, ridicate în 1898,
cele mai selecte imobile ale Clujului*

Palatul Elian, de pe Calea Regele Ferdinand

*Palatul Wass, palat nobiliar mic,
construit în secolul al XIX-lea,
printr-o îmbinare
a stilurilor renașcentist,
neoclasic și rococo*

Palatul Finanțelor

indică scenele din Columna lui Traian), dar sunt și daci recrutați la sud de Dunăre, în Moesia Inferior, care primesc *honestae missiones* (lăsarea la vatră onorabilă a veteranilor romani) în anul 127. Se cunoaște un număr consistent de diplome conferite dacilor, databile în anul 127, iar circa zece astfel de diplome au fost emise la aceeași dată: 20 august. Prima este o diplomă a unui soldat care fusese înrolat în cohorta IV *Thracum equitata pia fidelis*, în provincia Germania Inferior.

Pentru că partea inferioară a diplomei s-a pierdut, lectura numelui este [...] *sa Natusis filio Daco*. Data diplomei, 20 august 127, indică perioada exactă a recrutării soldatului, adică 102, prin urmare la finele primului război dacic. Mai mult decât atât, soldatul provenea de la sud de Dunăre, din Moesia Inferior, după cum atestă locul în care a fost găsită, în Bulgaria de azi.

Din aceeași zi datează diploma soldatului *Itaxa*, care își îndeplinise activitatea în cohorta II *Lingonum equitata*, în Britannia. O altă diplomă este a unui dac care a staționat în Africa.

Soldații daci ai acestui prim val de recrutare au fost trimiși în Britannia, Germania In-

ferior și Africa, așadar atât în Occident, cât și în Orient.

Tocmai în acești ani, după 102, au fost create cel puțin două unități militare din daci: cohortele I și II *Dacorum*. Unii cercetători, precum Dan Dana, emit ipoteza conform căreia primii recruți ai acestor trupe ar proveni de la sud de Dunăre, precum cazurile descrise mai sus, de soldați care au primit *honestae missio* la 20 august 127. De observat strania absență a numelui imperial între epitelele cohorțelor abia create. Acest fapt singular a determinat ipoteza potrivit căreia soldații ar fi fost recrutați în ultimii ani ai domniei lui Domițian. Noua *ala I Ulpia Dacorum* însă, staționată în Cappadocia, avea epitetul împăratului Traian.

Conform ipotezei emise de profesorul Ioan Piso, motivația care stă la baza primei recrutări făcute de Traian este aceea de a slăbi contingentele de soldați din armata lui Decebal și de a înlocui soldații romani pierși în război. Niciun soldat dac nu a rămas în

teritoriul de origine; toți au fost trimiși în diverse provincii, o regulă în vigoare încă din vremea dinastiei Flaviilor (69–96). Condițiile de pace impuse de Traian, după prima victorie, au fost foarte dure: dacii ar fi

Luptători daci în fața unei fortificații

trebuit să abandoneze armele; să restituie echipamentul militar de calitate, realizat în vederea războiului sau obținut de la romani prin strategeme, ca și geniștii calificați; să dărâme fortărețele și să elibereze prizonierii romani încă ostatici; să restituie prada de război din anii precedenți; să se retragă din teritoriile ocupate și, întocmai precum alte state clientelare, să renunțe la orice politică externă autonomă.

Dislocarea trupelor

Odată încheiată pacea, Traian a lăsat în Dacia câteva garnizoane amplasate în puncte strategice, între care cea de la Sarmizegetusa Regia. S-a întors la Roma, unde a celebrat triumful și a primit titlul de *Dacicus*. Pentru Decebal, una dintre condițiile cele mai dure trebuie să fi fost renunțarea la anumite teritorii care au fost ocupate de romani, între care o parte din Banat, Muntenia, Oltenia, sudul Moldovei și zonele sud-estice și sud-vestice ale Transilvaniei. Cu toate acestea, Decebal rămânea pe tron și domnea în Dacia, care în ciuda redimensionării terito-

Daci căzuți în timpul luptelor din cel de-al doilea război daco-roman

Exclusivitate

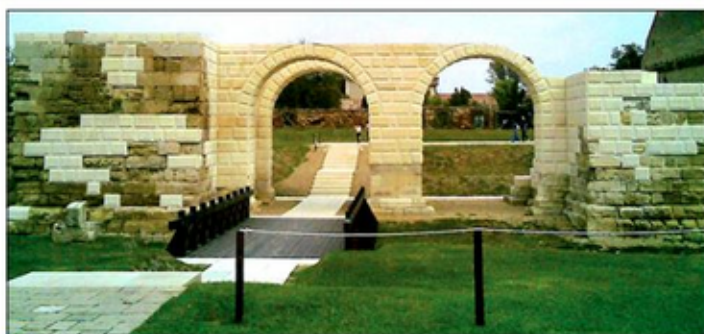
RECRUTAREA DACILOR ÎN TRUPELE AUXILIARE ALE ARMATEI ROMANE

LAURA AUDINO
(Italia)

Atestarea dacilor în afara spațiului lor de origine a constituit obiect de studiu pentru cercetători precum Constantin C. Petolescu (Magazin istoric, nr. 2/2020), Dan Dana și Florian Matei-Popescu. Alături de un impresionant volum de informații extrase din izvoare documentare, sursele cercetării sunt reprezentate, aproape exclusiv, de mărturii epigrafice. Într-adevăr, mențiuni ale unităților auxiliare și ale soldaților apar în număr semnificativ, împreună cu inscripții dedicate unor divinități, făcute fie de comandantul sau ofițerii unității, fie de soldați. Alte mențiuni apar în inscripții în onoarea împăraților, în inscripții tombale ale soldaților și veteranilor și în diplomele militare. Pentru a identifica originea dacică a militarilor, s-a recurs, în principal, la criteriul onomastic. Obiectivul a fost de a înțelege cum s-a făcut recrutarea unor auxiliari de sorginte dacică în cadrul trupelor auxiliare din diferitele provincii și ce pondere au reprezentat.

Una dintre consecințele războaielor dacice conduse de Traian a fost recrutarea de militari de origine dacică. Acești soldați se regăsesc în toate provinciile Imperiului, din Britannia și Germania Inferior până în Cappadocia,

Portretul unui războinic dac;
detaliu de pe Columna lui
Traian de la Roma

Porta Principalis Dextra (poarta principală din dreapta)
de la Apulum

Siria, Egipt și nordul Africii. După cucerirea Daciei, sunt create primele unități auxiliare de daci, așa cum s-a întâmplat și în alte provincii anexate.

Armata lui Decebal trebuia slăbită

În ceea ce privește recrutarea dacilor în vremea lui

Traian, sunt plauzibile diverse scenarii, iar cercetătorii au lansat mai multe ipoteze. Este posibil totuși să se separe valurile de recrutare în patru etape: prima etapă are loc în anii cuprinși între 102 și 105, așadar la finele primului război daco-roman până la începutul celui de-al doilea. În acest interval, soldații sunt recrutați din rândul dacilor dezertori de război (după cum

viziuni formând o legiune) *I Ulpia Dacorum*; și *ala I Ulpia Dacorum* în Cappadocia.

Au fost trimiși și în provinciile Germania Inferior și Britannia, unde recruții daci alimentau trupele de la frontiera renană (mai cu seamă *alae*) și regiunea militară a Britanniei. Nu se știe, din păcate, în ce moment și în ce circumstanțe viitoarea cohortă *I Aelia Da-*

corum milliaria a fost constituită și trimisă în Britannia.

Alții au ajuns în nordul Africii, mai ales în Egipt (*ostraca*), în Africa Proconsulară și *Mau-*

retania Caesariensis. În unele provincii de la Dunăre există recruți daci într-o nouă unitate de elită, *ala I Ulpia Contariorum milliaria*, în Pannonia Superior/Dacia Superior, care au avut cetățenie *ante emerita stipendia* (înainte de lăsarea la vatră) la 5 aprilie 121, în momentul în care unitatea se găsea în Dacia Superior; într-o altă parte a regiunii dunărene era probabil staționată o altă unitate etnică recent constituită, cohorta *II Dacorum*.

Dacii prezenți în unitățile auxiliare romane au o dublă origine geografică: există însă mai multe mărturii privind dacii recrutați în Moesia Inferior față de dacii recrutați în Dacia, începând cu epoca lui Traian. Această populație, împreună cu tracii și cu geții, era dintotdeauna apreciată din punct de vedere militar. Apoi, dacii – supuși unor continue lupte în propriul lor teritoriu, cu inamici externi și in-

Refugiați daci
în urma celui de-al doilea război daco-roman

terni deopotrivă, cu triburi vecine ostile între ele, care îi obligau să mențină un constant spirit războinic – au devenit un instrument militar deosebit, capabil să susțină lupte externe neîncetate, ceea ce explică aprecierea lor ca forță de luptă în armata romană.

Unul dintre soldații recrutați la nord de Dunăre este *Diurdaus*, recrutat în anul 106, la finele războiului, și trimis în *Mauretania Caesariensis*. Aceeași origine ar putea avea și recruții din cohorta *I Ulpia Dacorum*.

Este sigur că recrutarea dacilor a fost deosebit de importantă în timpul domniei lui Traian, iar aceștia nu erau prezenți doar în interiorul unităților etnice (*alae* și *cohortes Dacorum*), ci, într-un număr consistent, și în alte unități, precum *ala Sulpicia* și cohorta *III Thracum* în Germania Inferior sau în *ala I Ulpia Contariorum milliaria civium Romanorum* în Pannonia Inferior. Motivele recrutării sunt diferite pentru fiecare perioadă de timp descrisă, chiar dacă în general vizau mai

întâi subminarea forței inamicului în recurențele conflicte la Dunăre, iar apoi controlul și integrarea luptătorilor din Moesia Inferior și din Dacia. Datele acestor recrutări variază de la constituirea primelor contingente, așadar de la finele primului război daco-roman, până la sfârșitul celui de al doilea război. În ceea ce privește mobilitatea acestora, trebuie spus că sunt prezenți la toate frontierele imperiului, atât occidentale, cât și orientale, cu precădere în Germania Inferior, Britannia, Siria și Mauretania.

Controlul populațiilor, recrutarea impusă sau voluntară, serviciul prestat în provincii îndepărtate se corelează cu voința soldaților daci de a conserva propria identitate: aceștia se căsătoreau cu femei de același neam, care îi însoțeau pe parcursul serviciului militar; dădeau fiilor lor nume dacice, continuau să practice datinile deprinse în țărâmul natal. Veteranii însă, care reveneau în provincia de origine după mulți ani de serviciu militar și experiență în locuri îndepărtate, cunoscători ai limbii latine și ai practicilor romane, cu copii născuți și crescuți pe alte meleaguri, au avut neîndoiește un aport fundamental la integrarea acestor două culturi. Acest fapt ne ajută să înțelegem impactul cuceririi romane asupra acestor teritorii.

Versiune în limba română de
Carmen BURCEA

**Un prizonier dac
adus în fața lui Traian**

riului și a dezarmării, continua să existe. Regimul său juridic era acela al unui stat clientelar, redus însă la o condiție clar nefavorabilă.

În 103, vedem prima recrutare a soldaților în zona de la nord de Dunăre, controlată de romani. În acești ani este creată o unitate auxiliară care poate fi atribuită cu certitudine lui Traian, întrucât are epitetul împăratului: cohorta *I Ulpia Dacorum*, trimisă în Siria, unde a rămas pe parcursul veacului al II-lea. Din această unitate sunt lăsați la vatră primii soldați în anul 129, după cum atestă diplomele militare datate 22 martie 129.

Al treilea val de recrutare se produce în anul 106, adică după victoria finală a lui Traian, și într-o măsură mai mare față de perioada anterioară, pentru a evita o eventuală revoltă și pentru că dacii erau considerați militari iscușiți. După moartea lui Decebal, ultimele rezistențe au fost anihilate, fortificațiile dacice au fost distruse și abandonate. La 11 august 106, după cum atestă prima diplomă militară emisă de autoritățile imperiale pentru noua

provincie, Dacia romană era fondată.

Teritoriul provinciei cuprindea Banatul, Transilvania nord-vestică și partea occidentală a Olteniei, în timp ce alte teritorii de la nord de Dunăre au fost atribuite Moesiei Inferior, adică Valahia, sudul Moldovei, partea orientală a Olteniei și Transilvania sud-estică. Întrucât era vorba despre o provincie imperială, alături de guvernator era numit

un procurator de rang equestru, desemnat de împărat, dar care nu se supunea guvernatorului, care se ocupa de gestionarea finanțelor și de plata armatei. Sistemul defensiv al noii provincii prevedea prezența a cel puțin două legiuni, a *XIII-a Gemina*, staționată la *Apulum* în Transilvania, și a *IV-a Flavia Felix*, staționată la *Berzobis* în Banat, și probabil, deși încă se dezbate acest fapt, legiunea *I Adiutrix*.

Dislocarea trupelor a fost determinată de relieful orografic și de caracteristicile inamicilor care puteau amenința provincia. Trupele auxiliare din vremea lui Traian sunt indicate în cinci diplome militare. Luând în calcul alele (*alae*), sunt 23 de cohorte, între care șase *millariae* și *pedites singulares Britannici*, forturi de 1.000 de oameni. Putem adăuga garda guvernatorului (*equites* și *pedites singulares*)

și *exploratores Germanici*, acestea din urmă cu baza la Orăștioara de Sus, în vechea capitală dacică.

Este interesantă mărturia lui Criton, medicul lui Traian, care participase la război și care scrisese o monografie, azi pierdută, despre războaiele dacice. În descrierea prăzii de război a romanilor, afirmă că au fost capturați 500.000 de oameni cu armele lor.

Acastă intensă recrutare la finele războiului este atestată de o diplomă militară din 31 iulie 131, conferită unui soldat care prestase serviciu în *Mauretania Caesariensis*. Din această diplomă militară se mai poate deduce că soldatul a plecat în Mauritania însoțit de consoarta sa, și ea de origine dacică.

Erau căliți deja în lupte

Cele câteva mii de soldați recrutați în acești ani, desigur cu forța (atât la nord cât și la sud de Dunăre), au fost trimiși masiv în cel puțin patru provincii: la frontiera cu părții au fost dislocate două unități etnice, în Siria, cohorta (o subdiviziune tactică a armatei romane, zece astfel de subdivi-

**Împăratul primește predarea unor daci
în timpul primului război daco-roman**

il vrem pe Lech", „Lumea ne vede“.

Întâlnirea dintre Papă și ministrul de Externe al U.R.S.S., Andrei Gromiko, din februarie 1985, a însemnat începutul procesului de reapropiere între Kremlin și Vatican, de pe urma căruia avea să beneficieze cel mai mult Polonia. Devenind mediatorul contactelor dintre Moscova și Vatican, pe fundalul crizei poloneze, liderul polonez Jaruzelski va obține sprijinul Bisericii Catolice în schimbul unor măsuri de deschidere și liberalizare pe plan intern.

Influența politică a Sfântului Scaun asupra evoluției politice interne și relațiilor internaționale ale Poloniei s-a vădit și cu alt prilej. În schimbul promisiunii lui Jaruzelski de a începe negocieri cu opoziția, Vaticanul l-a convins pe președintele american Ronald Reagan să suprimă, în februarie 1987, sancțiunile economice impuse Poloniei de S.U.A.

Cel de al treilea pelerinaj al Papei în Polonia, desfășurat în perioada 8 – 14 iunie 1987, a inclus în itinerar și orașele-simbol ale sindicatului liber Gdansk, Gdynia și Szczecin. La Gdansk și Cracovia ceremoniile întâmpinării suveranului pontif s-au transformat în manifestări de protest împotriva regimului, fiind nevoie de intervenția forțelor de ordine.

Chiar dacă sensibil mai redusă și mai puțin documentată, influența Papei Ioan Paul al II-lea în țările comuniste precumpănitor ortodoxe nu a lipsit nici ea cu totul. Enoriașii și preoții ro-

Tancurile impun legea marțială în Polonia

mano-catolici au fost bine informați despre transformările ce aveau loc în Europa Centrală, rolul Bisericii Catolice în procesele de liberalizare și activitatea anticomunistă a Suveranului Pontif. În România, de pildă, împrejurarea i-a făcut pe romano-catolici (circa 5% din populație) să fie mai bine informați decât credincioșii ortodocși asupra perspectivelor schimbării și mai motivați în momentul când aceasta a survenit.

Intervenția sovietică în Afganistan a furnizat pretextul perfect pentru lansarea în S.U.A. a unui program de înarmare fără precedent. Această „cruciadă anticomunistă“ s-a concretizat în strategia „ripostei directe“: amplasarea de rachete nucleare americane în Europa Occidentală, embargoul economic asupra statelor vest-europene care nu reduceau sau nu stopau relațiile comerciale cu U.R.S.S. și campania internațională pentru respectarea drepturilor omului în statele blocului răsăritean. Apogeul a fost atins la 8 martie 1983, când președintele Reagan a descris Uniunea Sovietică drept „imperiul răului“. Iar la 23 martie 1983, Reagan a anunțat Inițiativa de Apărare Strate-

gică (cunoscută și sub denumirea convențională de „războiul stelar“), menită să facă neputincioase toate armele nucleare. Pentru liderii sovietici, Inițiativa apărea ca o amenințare de a neutraliza toate rachetele balistice sovietice și a face Uniunea Sovietică vulnerabilă în fața unei prime lovituri nucleare americane. Sovieticii

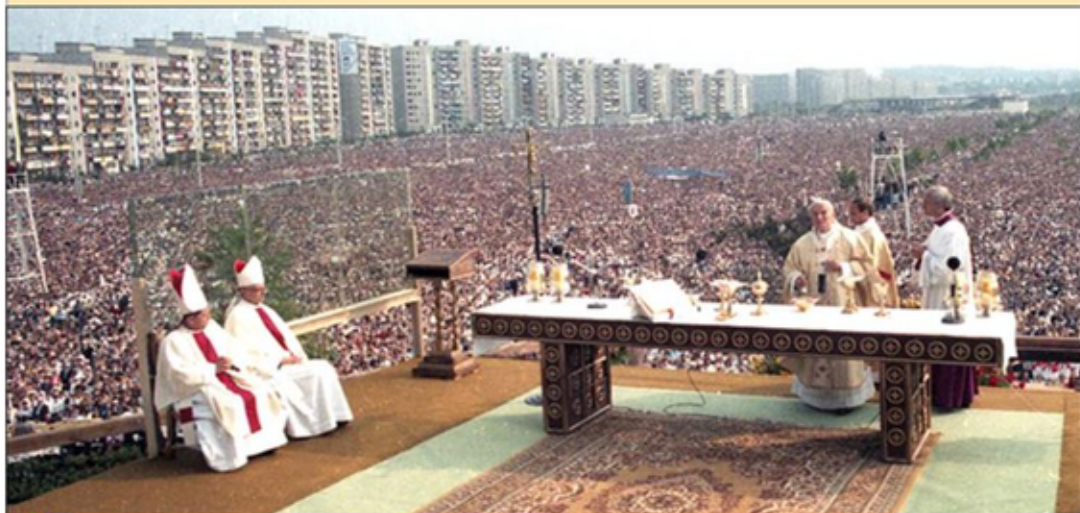
nu dispuneau nici de mijloacele tehnologice, nici de cele financiare pentru a putea face un efort pe măsura acestei provocări. Inițiativa de

**După 456 de ani,
primul papă
care nu era italian
și cel dintâi născut
într-o țară comunistă**

Apărare Strategică a marcat începutul redobândirii de către S.U.A. a inițiativei strategice în plan tehnologic și militar în competiția cu Uniunea Sovietică.

In noiembrie 1980, Brejnev a fost nevoit să-i informeze pe liderii din R.D.G., Cehoslovacia, Ungaria și Bulgaria că Uniunea Sovietică va trebui să întreprindă livrările de petrol către aceste țări, să vândă cantitățile de petrol disponibile pe piața mondială și, cu valuta obținută, să salveze Polonia de la inaniție. Numai în 1981, alimentele (grâne, unt, carne), materiile prime (petrol, minereu de fier, metale neferoase) și materialele (anvelope) furnizate Poloniei au totalizat circa 1,5 miliarde dolari. Pe ansamblu, Moscova a pompat circa patru miliarde

Pe lângă deficiențele interne proprii sistemului comunist (Magazin istoric, nr. 12/2019, 1/2020) au existat și factori externi care au contribuit la prăbușirea lui (Magazin istoric, nr. 2/2020). Ce rol a jucat „factorul Gorbaciov” în acest proces și înțelegerea din Malta?

Imagine din timpul vizitei Papei în Polonia din 1979

CUM S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL

ADRIAN POP

Alegerea, la 16 octombrie 1978, a arhiepiscopului de Cracovia, cardinalul Karol Józef Wojtyła, drept papă – primul pontif de altă origine decât cea italiană după 456 de ani și întâiul papă născut într-o țară comunistă – venea în prelungirea unui trend ascendent al relațiilor Vaticanului cu Estul Europei. Odată cu pontificatul Papei Ioan Paul al II-lea, această versiune vaticană a Ostpolitik se va metamorfoza într-o implicare activă a Vaticanului în lupta împotriva regimurilor comuniste.

Prima vizită a Papei Ioan Paul al II-lea în 1979 în Polonia natală s-a dovedit a fi, pe lângă un reviriment spiritual de amploare națională, și un test al capacității de automobilizare a societății poloneze venite să-l întâmpine în proporție de masă pe suveranul pontif. La 2 iunie 1979, peste un milion de polonezi s-au aflat pe traseul ce unea aeroportul de Piața Victoriei din Varșovia și partea veche a orașului. Ei au ascultat îndemnul „Nu vă

temeți!” și fraza „Nu va exista o Europă justă fără o Polonie independentă pe harta sa!”. „Fără vizita Papei e îndoicnic că ar fi existat o Solidaritate” – observa cu temei escistul britanic Timothy Garton Ash.

Vizita Papei Ioan Paul al II-lea a constituit un punct de cotitură pentru Biserica Catolică din Răsăritul Europei. Departe de a mai fi mulțumită cu asigurarea unui simplu spațiu de supraviețuire, ea reclama acum, prin autoritatea Papei Ioan Paul al II-lea,

respectarea drepturilor omului și a valorilor creștine, asigurarea unui spațiu de libertate și autonomie pentru fiecare membru al societății.

Desfășurată în iunie 1983, cea de a doua vizită a suveranului pontif în Polonia a marcat un adevărat triumf al politicii estice a pontificatului lui Ioan Paul al II-lea. În Varșovia, Papa a fost întâmpinat de credincioși ce purtau bannere pe care scria „Papa e cu noi”, „Noi

1989 și cu siguranță că l-ar fi și abandonat dacă nu exista determinarea sovietică fermă de a menține *statu-quo* postbelic. Abandonarea de către Gorbaciov a „doctrinei Brejnev” – pretenția Uniunii Sovietice de a avea dreptul și datoria de a interveni în orice țară frățască pentru a prezerva socialismul – a deschis calea unor mutații geopolitice, social-politice și ideologice rapide și de amploare pe continentul european

In doar câțiva ani, în perioada 1985 – 1988, concepția tradițională a Kremlinului privind Europa de Est ca o zonă rezervată geopolitic și geostrategic Uniunii Sovietice a fost înlocuită cu

**Uniunea Sovietică
nu va mai putea
să fie niciodată
ceea ce a fost în trecut**

ideea integrării acestei arii în „casa comună europeană”. Deși nu era dispus să dezmembreze blocul sovietic ci, mai degrabă, să-l așeze pe baze principiale mult mai solide, Gorbaciov recunoștea că schimbarea este inevitabilă, chiar și în sfera angajamentelor militare. În iulie 1987, Tratatul de la Varșovia a adoptat o nouă doctrină militară, care stipula imposibilitatea victoriei într-un război nuclear și inutilitatea parității în armamentele strategice, zdruncinând astfel fundamentele ideologice și psihologice ale cursei înarmării nucleare și prezenței militare sovietice în Estul Europei. La summitul Tratatului de la Varșovia din iulie 1988, Gorbaciov a împărtășit celorlalți

John Matlock cu fostul lider sovietic, Gorbaciov

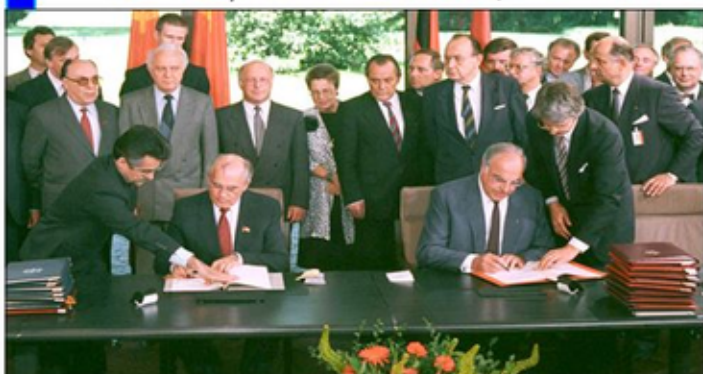
lideri din blocul răsăritean convingerea Kremlinului că alianțele „nu sunt pe vecie”. La summitul de la București al Tratatului, în iulie 1989, el a precizat că viitoarele relații interaliate se vor baza pe egalitate, independență și dreptul fiecărei țări de a-și elabora propria poziție politică, strategie și tactică, fără amestecul din afară al vreunui alt partid. Ulterior, sub impactul influenței decisive a lui Gorbaciov, summitul Tratatului de la Varșovia de la începutul lunii decembrie 1989 declara ilegală intervenția militară a trupelor aliate ale Pactului în august 1968.

Atunci când conducerea politică maghiară a trimis o notă ministrului sovietic de Externe Șevardnadze privind înțelegerea convenită cu guvernul R.F.G. (un milion de mărci sub formă de credite în

schimbul deschiderii graniței pentru cetățenii est-germani care se refugiau în Occident utilizând teritoriul maghiar), acesta a răspuns că este o problemă care privește Ungaria, R.D.G. și R.F.G.

Ințelegerea informală dintre cancelarul vest-german Helmut Kohl și Gorbaciov, parafată cu prilejul vizitei pe care acesta din urmă a făcut-o în perioada 11 – 15 iunie 1989 în R.F.G., a jucat un rol crucial în reunificarea pașnică ulterioară a Germaniei. La finele lui septembrie 1989, în urma întâlnirii pe care, la instrucțiunile lui Gorbaciov, ministrul sovietic de Externe Eduard Șevardnadze a avut-o cu omologii săi James Baker și Hans-Dietrich Genscher la Adunarea Generală a O.N.U. de la New York, refugiaților est-germani din Praga și Budapesta li s-a permis staționarea temporară în sediile ambasadelor vest-germane din cele două capitale. Iar la începutul lui noiembrie 1989, când demonstrațiile din Leipzig și alte orașe est-germane au proliferat, Gorbaciov a lăsat să se cunoască faptul că luase personal legătura telefonică cu comandantul trupelor sovietice din Germania Răsăriteană,

Mihail Gorbaciov și cancelarul Helmut Kohl, iunie 1989

de dolari în Polonia, fără un rezultat palpabil, în timp ce sentimentul antisovietic în societatea poloneză nu numai că nu s-a diminuat, dar s-a și accentuat. Concomitent, în U.R.S.S. lipsurile alimentare s-au agravat.

Pe de altă parte, criza poloneză a fost ultima care a confruntat U.R.S.S. cu dilema intervenției sau non-intervenției în „imperiul exterior”. În toamna lui 1980, Andropov i-a spus unui subordonat de încredere: „Cota intervențiilor peste hotare s-a epuizat”. La o reuniune de urgență a Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. din 10 decembrie 1981, Andropov a subliniat că Uniunea Sovietică nu-și poate permite să intervină militar în Polonia, chiar dacă Solidaritatea vine la putere. „Trebuie să ne preocupăm în primul rând de propria noastră țară și consolidarea Uniunii Sovietice. Aceasta este linia noastră principală”. Pentru prima dată după 1968, Kremlinul a realizat limitele puterii sovietice, chiar și în zone adiacente frontierei sovietice. Criza poloneză a forțat colosul sovietic la o retragere imperială, din care nu își va mai reveni.

După decembrie 1981, Washingtonul a forțat guvernele occidentale să impună un embargo asupra construcției oleoductului Urengoi – Europa de Vest, un proiect vital pentru creșterea veniturilor sovietice din exporturile petroliere. În cele din urmă, R.F.G. și Franța nu au sprijinit sancțiunile americane. Dar, oricum, construcția oleoductului a fost amânată cu câțiva ani. Simultan, Washingtonul a făcut lobby pe lângă Arabia Saudită

și țările Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) pentru a reduce drastic prețul petrolului pe piața mondială.

Ațiunea politică a lui Gorbaciov a fost cea de a doua încercare, după cea a lui Hrușciov, de renovare de sus și din interior a sistemului socialist. Spre deosebire de cea hrușciovistă, ea va precipita încheierea Războiului Rece și se va dovedi fatală imperiului sovietic și sistemului socialist în ansamblu.

**„Războiul stelelor”
a permis S.U.A. să preia
inițiativa strategică
în competiția
cu Uniunea Sovietică**

Momentul de turnură în cadrul acestui proces l-a reprezentat cea de a XIX-a Conferință a P.C.U.S. din vara anului 1988, când dintr-un reformator al sistemului din interiorul său, Gorbaciov s-a metamorfozat într-un transformator sistemic al acestuia. Ambasadorul american în capitala sovietică Jack Matlock se afla la Helsinki pentru

a-l informa pe președintele Reagan despre ultimele evoluții din U.R.S.S. înaintea vizitei sale la Moscova (29 mai – 2 iunie 1988), când a primit pe fax recent publicatele „teze” ale Conferinței. Matlock i-a spus atunci președintelui Reagan că „dacă se dovedesc a fi reale, Uniunea Sovietică nu va mai putea să fie niciodată ceea ce a fost în trecut”.

Pentru o corectă evaluare a ponderii „factorului Gorbaciov” în prăbușirea comunismului în Europa Centrală și de Est și încheierea pașnică a Războiului Rece întrebarea corectă este: de ce aceste procese nu au avut loc mai devreme de 1989? Până la jumătatea anilor '80, Uniunea Sovietică nu a lăsat nicio clipă să se înțeleagă că preservarea socialismului în Estul Europei ar fi negociabilă, intervenind în forță pentru curmarea oricăror încercări de disidență. Majoritatea societăților de tip sovietic din Europa de Est dispuneau de premisele necesare abandonării comunismului cu mult timp înainte de

Președintele Reagan acuză U.R.S.S. că este „imperiul răului”

Cum s-a schimbat lumea după dispariția sistemului comunist? Continuăm analiza începută în nr. 12/2019.

LUMEA ÎN CARE TRĂIM, DUPĂ PRĂBUȘIREA COMUNISMULUI

ȘTEFAN CIOCHINARU

Șefii de stat și de guvern ai țărilor participante la conferința C.S.C.E., noiembrie 1990

Odată cu sfârșitul Războiului Rece, consfințit în noiembrie 1990, la Paris, la Reuniunea șefilor de state și de guverne participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.), speranțele făuririi unei ere de pace și cooperare, în care toate națiunile europene să prospere, au înflorit cu o vigoare nemaicunoscută. Transformările revoluționare din 1989 au dat Europei șansa de a se reinventa după decenii de divizare militară și confruntare ideologică și economică.

Procesul s-a dovedit însă a fi mult mai dificil decât s-a crezut la început. Continentul european se găsește și astăzi în mijlocul mării prefaceri geopolitice a lumii contemporane, iar transformările pe care le cunoaște afectează miezul relațiilor internaționale, potențând întrebările fundamentale despre rolul

statelor și al națiunilor, despre reformele interne și stabilitatea regională, despre sursele de conflict și rolul comunității internaționale și al organismelor sale în prevenirea și rezolvarea disputelor.

Pentru Europa, mai ales, aceste întrebări rămân esențiale. Înainte de 1989, împărțirea fermă între Est și Vest și apartenența la blocurile

militare respective ofereau o mare predictibilitate și chiar o stabilitate ridicată a relațiilor strategice. Alianțele presupun ierarhie, conducere și identitate. Ele se bazează pe consensul identificării inamicului și a ceea ce trebuie făcut împotriva lui. În plus, atâta timp cât inamicul există, coeziunea dintre aliați este pusă mai presus de orice di-

cerându-i să mențină trupele în cazărmi.

Moscova a făcut autorităților de la Praga „recomandarea” fermă, după reprimarea brutală a demonstrației studențești din 17 noiembrie 1989, să nu folosească forța pentru a calma protestele opoziției. În cazul Bulgariei, discreția a fost atât de mare, încât despre acțiunile energice ale Ambasadei sovietice din Sofia de sprijinire a complotului anti-Jivkov nu a știut până în ultima clipă nici

**„Efectul de domino”
a antrenat
prăbușirea comunismului
în chiar țara
în care se născuse**

măcar rezidentul KGB în Bulgaria.

La o consfătuire restrânsă din martie 1988, la care au participat doi dintre principalii exponenți ai reformei, Eduard Șevardnadze și Aleksandr Iakovlev, a fost elaborată o nouă strategie, axată pe formarea și promovarea unor formatori de opinie favorabili reformelor din rândurile intelectualității în general, a celei disidente în special. Noua strategie, ce-și găsea corespondențe în strategia fronturilor populare promovată de Kremlin în perioada interbelică, a dat roade în majoritatea țărilor socialiste. Complementary acestei strategii, serviciile de informații sovietice au penetrat organele de securitate ale țărilor socialiste, diminuându-le sau chiar anulându-le capacitatea de reacție față de mișcările opoziției.

Inițial conceput ca o întâlnire pregătitoare a unui summit propriu-zis în 1990, summitul din Malta (2 – 3 decembrie 1989) s-a transformat ca urmare a accelerării schimbărilor din Răsăritul Europei într-unul care avea să pună capăt Războiului Rece. La sfârșitul întâlnirii, purtătorul de cuvânt al Ministerului sovietic de Externe, Ghennadi Gherasimov, declara: „Am îngropat Războiul Rece pe fundul Mării Mediterane”.

Ca produs politic al unui fost șef al serviciilor secrete sovietice (Andropov), Gorbaciov a înțeles că „un condominiu sovieto-american” impunea și o colaborare punctuală limitată, pe probleme de interes comun, a KGB și GRU cu serviciile de informații americane, care să completeze contactele serviciilor secrete sovietice cu cele ale marilor puteri europene din cadrul NATO, realizate începând din 1986. Reacția serviciilor de informații sovietice la crearea în 1989, de Departamentul de Stat, prin CIA, a structurii informative denumite Trust Organization, ce reunea defectori din U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia și România, a fost pozitivă. Trust Organization, ce-și avea sediul central în California și filiale în Austria și R.F.G., trebuia să

declanșeze și sprijine mișcările disidente din țările socialiste, să organizeze și dirijeze activitățile informative în rândul emigrației originare din aceste țări și să inițieze acțiuni împotriva statelor socialiste prin intermediul unor elemente din rândurile emigrației sau disidenților. După cum consemna o notă din 14 noiembrie 1989 a spionajului Românici, organizația își adusese o contribuție la destabilizarea situației politice din Polonia, Ungaria și R.D.G., în perioada imediat următoare acțiunile sale urmând a se concentra pe România și Cehoslovacia.

Efectul de domino“ care a însoțit prăbușirea regimurilor comuniste în Europa Centrală și de Est a făcut ca acest proces să se deruleze cu o repeziciune neanticipată, cu toate că unele dintre cauzele structurale care l-au declanșat se aflaseră într-o continuă gestație timp de câteva decenii. Succesul negocierilor din Polonia a indicat opoziției maghiare calea schimbării politice în Ungaria, iar realizarea acesteia din urmă a stimulat protestele de stradă ale populației din Germania Răsăriteană și a precipitat căderea regimului comunist din Cehoslovacia. În cele din

urmă, procesul liberalizării inițiat în inima colosului sovietic, după ce va fi condus la destabilizarea și, în final, prăbușirea dominourilor din „imperiul exterior”, va antrena și prăbușirea comunismului în chiar țara în care se născuse. ■

Manifestație contra regimului comunist la Leipzig

Richard Holbrooke (stânga) la Casa Albă, cu președintele Barack Obama și vicepreședintele Joe Biden

ordin pentru arhitectura de securitate continentală.

In anii care au trecut după căderea comunismului, statele din Europa Centrală și de Est au încercat să clădească o varietate de structuri de cooperare pentru rezolvarea atât a problemelor enumerate mai sus, cât și a celor esențiale privind dezvoltarea economică. O serie de forme de cooperare sub-regională au apărut fulgurant, dacă n-ar fi să enumerăm decât Grupul de la Vișegrad (Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia), Inițiativa Central Europeană (Austria, Bosnia-Herțegovina, Croația, Cehia, Ungaria, Italia, Polonia, Slovacia, Slovenia și România), Consiliul Statelor Baltice (Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Germania, Norvegia, Polonia, Rusia, Suedia) sau Organizația de Cooperare Economică a Mării Negre (Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, Rusia, Româ-

nia, Ucraina, Turcia). Important este însă că niciuna dintre acestea nu s-a putut transforma într-o structură viabilă de securitate, fie și la nivel sub-regional. Toate aceste organizații au reprezentat doar structuri tranzitorii menite să faciliteze identificarea intereselor zonale și să favorizeze inițiativele de cooperare. În general, trebuie arătat și că rezultatele obținute în aceste cooperări au fost modeste. E limpede deci că, pentru toate statele central-europene, singurul obiectiv strategic dezirabil l-a reprezentat aderarea cât mai rapidă la NATO și integrarea în Uniunea Europeană.

Ar putea părea paradoxal modul cum aceste state, abia scăpate din strânsoarea geopolitică a Moscovei și din constrângerile militare ale Tratatului de la Varșovia, beneficiind teoretic de posibilitatea unei libertăți neîngrădite de mișcare pe scena internațională, s-au grăbit să accedă într-o nouă alianță militară, NATO, cu virtuțile,

dar și cu servituțile ei, fără a mai vorbi despre cadrul extrem de ferm pe care îl fixează membrilor Uniunii Europene documentul fundamental adoptat la Maastricht. O analiză atentă dezvăluie însă motive foarte solide pentru ca un asemenea demers din partea statelor central-est-europene să nu fi avut alternativă.

NATO și UE s-au dovedit singurele organisme continentale viabile și funcționale. Dintre toate structurile născute pe vremea Războiului Rece, acestea poartă cele mai multe și mai mari promisiuni cu privire la securitatea continentală și la prosperitatea economică.

Pentru majoritatea statelor central-europene, tandemul NATO – UE a reprezentat și „o poliță de garanție” privind depășirea mai rapidă a procesului de tranziție, consolidarea instituțiilor democratice și a economiei de piață. Aderarea la aceste două structuri a contribuit decisiv la ancorarea noilor democrații într-o comunitate de state ce împărtășesc valori pe care ele însele aspirau să le realizeze.

Aderarea la NATO și UE a fost percepută ca singurul curs posibil pentru a contrabalansa influența și puterea Rusiei. În Europa Centrală și de Est sentimentul amenințării rusești va rămâne întotdeauna foarte puternic, ceea ce reprezintă un factor ce nu trebuie neglijat.

Aderarea a fost un obiectiv și pentru că statele central-europene știau că nu pot

ferențe din interiorul alianței. Membrii unei alianțe cunosc ceea ce se așteaptă de la ei și, la rândul lor, acceptă responsabilitățile ce le revin, fiind încrezători că, împreună cu ceilalți parteneri, sunt capabili să-și asigure securitatea.

Sfârșitul Războiului Rece a schimbat însă toate acestea. Dezintegrarea sistemului sovietic din Europa de Est, apoi

**Secretarul de Stat
Warren Christopher**

**Grupul
de la Vișegrad,
un „cal troian”
în NATO și UE**

chiar a U.R.S.S., reunificarea Germaniei și destrămarea unor state federative – Cehoslovacia și Iugoslavia – au avut un impact dramatic asupra coordonatelor de securitate din Europa. Statele din Europa Centrală și de Est au devenit peste noapte noii actori independenți chemați să urce pe scena lumii. Dar, pentru ca rolul lor să nu rămână minor, a fost nevoie mai întâi ca politicile lor externe să fie scoase de sub semnul hazardului prin edificarea unui nou sistem de securitate care să le înglobeze. Pentru ca o nouă structură de securitate în Europa să aibă sorți de izbândă trebuia mai întâi ca diferențele naționale care au subzistat în timpul Tratatului de la Varșovia să fie bine înțelese și „tratate” corespunzător.

Recunoașterea diferențelor naționale nu trebuia, la rândul ei, să ignore trăsăturile comune pe care le au aceste țări. Oricât de pro-

funde ar fi diferențele – și Grupul de la Vișegrad s-a remarcat printr-o retorică aparte în afirmarea acestora; de altfel, ulterior, avea să se și manifeste ca un veritabil „cal troian” în mijlocul NATO și al Uniunii Europene –, statele central și est-europene aveau totuși experiența istorică comună a orânduirii comuniste, adică a unor politici autoritare și a economiei centralizate. Ceea ce a putut fi distins cu ușurință în procesul tranziției acestor state care, toate, au avut de înfruntat după căderea sistemului comunist același tip de probleme. Dar, dincolo de dificultățile interne ale acestor țări, probabil că moștenirea comună s-a constatat cel mai limpede în eforturile lor de elaborare a unor noi politici de securitate, de întărire și modernizare a forțelor armate, ceea ce semnifică nevoia majoră de siguranță și, mai ales, de instituționalizare a noii securități. Fără îndoială că procesul a necesitat o diplomatie precaută atât față de interesele proprii, cât și față de cele ale țărilor vecine.

Europa Centrală și de Est este percepută adesea, chiar și

astăzi, ca fiind minată de stări conflictuale, ceea ce desigur că nu place foarte mult în capitalele din regiune. Dar este o realitate greu de contestat că pacea socială întreținută artificial și, uneori, chiar brutal de fostele regimuri comuniste a ascuns multe fisuri și că marca diversitate etnică, culturală sau religioasă poate potența încă, oricând, instabilitatea zonei, mai ales dacă există vreun interes pentru aceasta. Secole de dominație otomană sau habsburgică, până mai ieri și sovietică, au încurcat granițele în această parte a Lumii

**Țările din
Europa Centrală
și de Est
au probleme
de frontieră
cu țările vecine
și minorități etnice
semnificative
între frontierele proprii**

în asemenea măsură, încât nicio țară din Europa Centrală și de Est nu poate afirma că, din punct de vedere istoric, nu ar avea probleme de frontieră cu țările vecine. Mai mult chiar, toate aceste state se confruntă cu dificila problemă a existenței unor minorități etnice semnificative între frontierele proprii; după cum fiecare dintre aceste state își are și propriile minorități în țările vecine. Or, după cum au demonstrat și evoluțiile din fosta Iugoslavie, problemele etnice au un potențial de dezvoltare, inclusiv exploziv, extrem de mare, amenințând să devină o dificultate de prim

Reuniunea de la Varșovia (2017) a Inițiativei celor Trei Mări

Clinton, fără a mai pune la socoteală alte înalte oficialități ale S.U.A., s-a aflat în Europa de mai multe ori și pentru mai mult timp decât în oricare altă parte a Lumii. Același lucru se întâmplase și în cazul predecesorului său, George Bush, și se va întâmpla și în cazul următorilor succesori la președinția S.U.A., George William Bush și Barack Obama. După cum arăta Richard Holbrooke, figură proeminentă a *establishmentului* american, pe atunci încă asistent pentru afaceri europene al secretarului de Stat, această alocare a timpului și atenției Washingtonului evidențiază un fapt limpede, dar încă puțin înțeles în toată semnificația sa: S.U.A. au devenit, sunt deja, o putere europeană într-un sens care depășește cu mult afirmarea tradițională a „angajamentului” lor față de Europa. Și în secolul XXI, Europa va avea în continuare nevoie de implicarea activă a Americii, care a fost o componentă obligatorie a echilibrului continental timp de mai bine de o jumătate de secol.

Pe de altă parte, este limpede că o Europă instabilă amenință și interesele fun-

damentale de securitate națională ale Statelor Unite. Ceea ce nu se recunoaște însă în mod deschis, nici la Washington, nici la Bruxelles, este că, fără acest parteneriat euro-atlantic, niciuna dintre părți nu ar mai face față, în noul mileniu, sfidării „continentului galben”.

Este deja un loc comun faptul că mai ales pe tărâmul politicii, dorința poate fi necesară, dar în niciun caz nu este și suficientă. După 1989, între S.U.A. și aliații săi vest-europeni au apărut numeroase controverse. Grave au fost nu atât cele economice, cât mai ales cele de natură politică. Franța, din cauza inițiativelor lui François Mitterrand, dar și Germania, care a pus, încă din 1990, bazele unui parteneriat pe termen lung cu Moscova, par a avea cu totul alte planuri decât aliații tradiționali de peste Ocean. Acordul germano-rus convenit între Helmut Kohl și Mihail Gorbaciov, în septembrie 1990, la Geneva, a fost dezvăluit opiniei publice, pentru prima dată, de publicația britanică *Intelligence Digest*, în 1993. În esență, acordul împarte Europa Centrală și de Est în sfere de influență ale celor

două puteri. Ulterior, Helmut Kohl și Boris Elțin au confirmat înțelegerea germano-rusă din 1990, ale cărei prevederi par a fi păstrate cu sfințenie până în ziua de astăzi.

Chiar și în cazul celorlalți vest-europeni, cooperarea economică și financiară cu S.U.A. este considerată dezirabilă, în schimb prezența americană nemijlocită, mai ales cea militară, nu mai este dorită la fel de mult ca pe vremea Războiului Rece. Iată de ce, pentru Washington prioritatea cea mai mare este ca Statele Unite să fie cele ce conduc eforturile de creare a unei noi arhitecturi de securitate care să includă și, astfel, să stabilizeze întreaga Europă: Occidentul, democrațiile emergente din Europa Centrală și, cel mai problematic, Rusia și fostele republici sovietice.

Pentru Washington a fost limpede încă de la început că orice proiect privind noua arhitectură a securității Europei trebuia să se concentreze în primul rând asupra Europei Centrale, deoarece această zonă, în lipsa democrației, stabilității și prosperității economice, ar fi putut rămâne vulnerabilă în fața aceluiași probleme care au generat în ultimul secol două războaie mondiale. Iar în ceea ce privește Germania și Rusia, cele două puteri care încadrează Europa Centrală, istoria a demonstrat convingător că insecuritatea acestei regiuni a fost unul dintre factorii determinanți ai comportamentului lor agresiv.

rezolva singure multitudinea de probleme interne și externe cu care se confruntau. Potențiala revigorare a animozităților istorice ce au tulburat de atâtea ori regiunea a făcut cu atât mai dorită aderarea la structurile euro-atlantice, care au demonstrat ca posibilă reconcilierea franco-germană, vitală pentru stabilitatea întregului continent.

În sfârșit, fără integrarea lor în NATO și UE, statele central-europene s-ar fi putut reîntoarce la vechiul lor rol de zonă-tampon între Est și Vest, ceea ce ar fi determinat ca incertitudinile lor să se eternizeze.

Trebuie recunoscut că, în general, răspunsul occidental față de aceste nevoi nu a fost întotdeauna pe măsura așteptărilor. Chiar dacă ușile NATO și UE s-au deschis în fața țărilor „răsăritene”, integrarea deplină a acestora s-a făcut cu întârziere și cu mare greutate, depinzând de îndeplinirea multor condiții. În cazul Uniunii Europene, aceasta a impus atingerea unor criterii de performanță economică și de dezvoltare a democrației, în vreme ce, în cazul NATO, dificultatea principală a constatat în extinderea graduală a Alianței fără ca Rusia să se simtă amenințată și, pe de altă parte, în menținerea coerenței interne a organizației după primirea unor noi membri, cu atât de multe probleme. În cazul unor țări din Balcanii de Vest constatăm că aceste abordări se mențin până astăzi.

În pofida prăbușirii „Corinei de fier”, la începutul

mileniului III, Europa încă traversează o tranziție pe care unii analiști o văd întinzându-se pe o perioadă încă nedeterminată. O criză conceptuală fără precedent, o acută criză economică, o altă identitară, o surprinzătoare criză euro-atlantică și, în cele din urmă, o și mai gravă criză a încrederii reciproce sunt doar câteva dintre sfidările cu care suntem confrunțați.

S.U.A. sunt o putere europeană

Din această perspectivă, nu puțini sunt cei care afirmă că Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană au responsabilitatea de a înțelege implicațiile schimbărilor care au avut loc pe continent și de a realiza astfel cât de important este viitorul Europei Centrale și de Est pentru propriile lor interese. Occidentul nu are voie să se concentreze numai asupra propriilor sale probleme, ignorând în acest timp nevoia de integrare deplină a statelor est-europene. O Europă divizată între bogați și săraci, între state stabile și

state instabile reprezintă fără îndoială o opțiune de securitate fără viabilitate. Și aici intră în scenă, din nou, Marca Americă.

La scurtă vreme după prăbușirea comunismului și a U.R.S.S., la începutul verii anului 1995, Warren Christopher, pe atunci secretar de Stat al S.U.A., prezenta opiniei publice una dintre cele mai ambițioase inițiative de politică externă americană: crearea unei zone comerciale și economice transatlantice libere, formată din țările membre ale Asociației Nord-Americane pentru Comerț Liber (NAFTA) și Uniunea Europeană. Materializarea acestui proiect viza apariția unei noi comunități multinaționale, de dimensiuni nemaifătelnite în istoria umanității, peste 770 de milioane de oameni, și care ar controla mai mult de jumătate din averea lumii.

Inițiativa americană nu a surprins foarte mult înaltele medii politice și academice. Pe timpul mandatului său, numai fostul președinte

Cancelarul german Helmut Kohl, ministrul de Externe Hans-Dietrich Genscher și Mihail Gorbaciov

ELECTROPUTERE CRAIOVA. UN COLOS INDUSTRIAL AJUNS LA CAPĂT DE LINIE

VLAD-ADRIAN NICOLAE

(Fondator și administrator al paginii de facebook C.F.R. – Istorie și cotidian)

Istoria industriei feroviare pe malul stâng al Jiului a început în 1941. Fabrica a funcționat pe întreaga perioadă a anilor '40, când s-au reparat numeroase locomotive. Ea a fost cea mai mare din Oltenia. Imediat după ce a trecut din proprietatea lui Nicolae Malaxa în proprietatea statului, comuniștii au investit masiv în ea.

La 1 septembrie 1949 Electroputere Craiova era naționalizată. Inițial, viitorul colos industrial se ocupa de producția de transformatoare, dar și de repararea locomotivelor cu aburi.

Perioada aceasta incipientă, însemnând primul deceniu de existență al Electroputere (1941 – 1951), a fost marcată îndeosebi de repararea după Al Doilea Război Mondial a locomotivelor cu aburi. Procesul de readucere la starea de funcționare a locomotivelor cu aburi era de real interes atât pentru autoritățile de la București, cât și pentru cele de la Moscova. Printre multe alte despăgubiri de război pe care România trebuia să le expedieze în U.R.S.S., se numărau și 490 de locomotive, dar și numeroase alte elemente de material rulant, precum vagoane.

Schimbarea de profil

În 1951 producția evoluează și a fost fabricat primul transformator de forță. Patru ani mai

târziu, tot la Craiova, se realiza primul vagon motor de tramvai, tip V-54, care a fost asamblat pornindu-se de la predecesorul V-951, construit la Întreprinderea de Transport București (I.T.B.). În toată această perioadă a anilor '50, la Electroputere Craiova continuă, în paralel cu alte proiecte, reparația mijloacelor de tracțiune cu aburi.

Un alt punct de referință din tinerețea uzinei din inima Olteniei îl constituie anul 1956, când se semna la București, după tratative ce durează câteva luni, contractul privind achiziționarea licenței de fabricație a locomotivei 060-DA. Ușor, ușor, la Electroputere Craiova se mărea din ce în ce mai mult producția de locomotive, ajungând în anul 1964 la un număr de 85 de locomotive Diesel-electrice 060-DA asamblate. Intervine și o „reconversie” a fabricii. În aproximativ două decenii se transformă de la o fabrică profilată preponderent pe reparația locomotivelor cu

În concepția americană, pilonul central al noii arhitecturi de securitate l-a reprezentat NATO. Iată de ce extinderea organizației a fost înțeleasă ca o consecință logică a dispariției „Cortinei de fier” și a nevoii de integrare europeană și euro-atlantică, pe baza respectării aceluiași valori democratice. După cum apreciază majoritatea analiștilor, chiar înainte de extinderea sa, NATO a jucat un rol important în crearea unui nou sentiment de securitate în întreaga Europă. Două noi structuri – Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică și Parteneriatul pentru Pace – au fost special create, la inițiativa S.U.A., pentru a veni în întâmpinarea așteptărilor țărilor nemembre ale NATO. Dacă 1994 a fost anul când Alianța a decis că își va deschide porțile pentru noile democrații din Europa Centrală, următorii ani au reprezentat o succesiune aproape neîntreruptă de activități comune, de parteneriat între Alianță și țările central și est-europene. Relativ rapid, la Madrid, în 1997, și la Praga, în 2002, NATO a rezolvat ecuația extinderii, invitând în rândurile sale Polonia, Ungaria și Cehia, în primul val, apoi România, Bulgaria, Letonia, Lituania, Estonia, Slovenia și Slovacia. Au urmat Croația, Albania și Muntenegru și se pregătește Macedonia de Nord. Statele Unite ale Americii – al căror obiectiv declarat este de a rămâne liderul Alianței Nord-Atlantice – au fost principalul promotor al acestui proces. Motivele sunt lesne descifra-

bile: păstrarea *leadershipului* este vitală pentru perpetuarea prezenței americane în Europa și pentru materializarea proiectului său de integrare euro-atlantică pe multiple planuri.

Este incontestabil că astăzi Statele Unite ale Americii rămân puternic implicate nu doar în prezentul european, ci și în plămădirea viitorului „bătrânului continent”. După cum o dovedesc toate scenariile geostrategice, prezența americană în Europa este foarte importantă în primul rând

**Europa Centrală
nu poate supraviețui
în menghina
ruso-germană
fără America**

pentru viitorul S.U.A. Aflate de mai multe decenii într-un declin economic relativ, Statele Unite se găsesc în postura celui mai mare debitor al lumii. Și acesta este cu precădere rezultatul unei evoluții interne, independente de conjunctura confruntării mondiale cu marile centre integraționiste sau de iminentele crize energetice majore. Iată deci că parteneriatul cu Europa este vital pentru supraviețuirea Americii ca mare putere în mileniul III și, pentru ca acest lucru să fie cât mai sigur, este nevoie mai mult decât oricând ca americanii să continue să fie prezenți în Europa.

Pe de altă parte, și Europa în ansamblul său, dar mai ales Europa Centrală și de Est au

nevoie de prezența și implicarea S.U.A. Europa are nevoie de America, pentru că fără ea nu poate opune nicio contrapondere Rusiei și sferei de putere ce se reclădește în jurul acesteia și, de asemenea, pentru că, la rândul ei, nu va putea face față singură „sfidării galbene”. Apoi, Europa Centrală, nu întâmplător numită la Washington și „Noua Europă”, are nevoie de o Americă aflată foarte aproape, pentru a supraviețui în menghina ruso-germană și a evita transformarea zonei, din nou, într-un spațiu tampon, unde s-ar intersecta, foarte probabil conflictual, interesele celor mari. Poate că nu întâmplător, Statele Unite sunt principalul „sponsor” al Inițiativei celor Trei Mări, cel mai recent și spectaculos proiect geopolitic european. Lansată de președinții Poloniei și Croației, Andrej Duda și Kolinda Grabar-Kitarovic, în 2015, Inițiativa celor Trei Mări include în prezent 12 state membre ale Uniunii Europene, cuprinse între Marea Baltică, Marea Adriatică și Marea Neagră: Polonia, România, Bulgaria, Ungaria, Cehia, Slovacia, Lituania, Estonia, Letonia, Slovenia, Croația și Austria. Este semnificativ, de altfel, că, cu o singură excepție, Austria (mai degrabă un observator ruso-german), toate statele au fost membre ale sistemului socialist ori chiar au făcut parte din fosta Uniune Sovietică. Și toate resimt din plin pericolul menghinei ruso-germane și, în consecință, nevoia sprijinului american.

(Va urma)

construite peste 1.400 de locomotive Diesel-electrice și aproape 1.000 de locomotive electrice.

Începând cu anul 1967 Nicolae Ceaușescu a aprobat dezvoltarea locomotivei electrice tip CoCo, seria 060-EA (o variantă îmbunătățită a locomotivei suedeze Rb 1). De asemenea, au fost adoptate măsuri pentru producerea de aparataj de înaltă tensiune și motoare electrice, dar și realizarea a 360 de locomotive Diesel-electrice tip 060-DA și aproape 100 de locomotive electrice tip CoCo. În consecință, la sfârșitul anului 1969, uzina de la Craiova a atins ritmul maxim de fabricație, 150 de locomotive pe an!

Un alt eveniment de importanță foarte mare pentru Electroputere a fost vizita președintelui Charles de Gaulle în România, la 16 mai 1968. Pe lângă Craiova, președintele francez a vizitat și orașele Slatina, Pitești, Târgoviște, dar și Capitala, toate fiind centre industriale. În Oltenia, pe lângă Complexul Energetic Termic de la Ișalnița și combinatul Doljchim, șeful statului francez vizitează și uzina Electroputere. Charles de Gaulle a rămas impresionat de acest centru industrial al țării.

Merită evocat un alt eveniment de importanță majoră în evoluția uzinei Electroputere, dar mai ales a dezvoltării intense a Căilor Ferate Române din acei ani. Locomotiva electrică seria 060-EA de 5.100 kW a fost folosită pentru remorcarea trenurilor de călători și marfă pe liniile electrificate. Pentru prima dată, din gara București Nord a plecat un tren de călători remorcat de o locomotivă electrică și tot atunci a fost dată în exploatare în mod oficial linia electrificată București – Brașov, în februarie 1969. Trenul cu prima locomotivă electrică pe această secție de cale ferată a plecat la 15 februarie 1969, fiind

remorcat de cea de a 21-a locomotivă produsă la Electroputere Craiova, 060-EA-021. Aceasta a aparținut depoului Brașov din 1968 până în 1999, an în care a fost retrasă din circulație. Patru ani mai târziu a fost tăiată și casată în parcul rece al Depoului C.F.R. Ciceu.

... și decăderea

Electroputere Craiova nu era numai un simbol național, un pol industrial cunoscut strict în limitele granițelor României. „Uzinele pe roți” construite aici au ajuns în toate colțurile lumii, din inima Asiei, în China și Iran, până în sudul Europei în Grecia, dar și în Polonia. În privința locomotivelor exportate

se remarcă îndeosebi testarea în anul 1963 a două locomotive 060-DA în Polonia și negocierea un an mai târziu, în cadrul Târgului Internațional de la Poznań (Polonia), a unui contract privind livrarea în anul 1965 a 30 locomotive 060-DA, redenumite ulterior ST43 de autoritățile de la Varșovia. De asemenea, se remarcă

un număr foarte mare de locomotive plecate pe meleagurile asiatice, cunoscute fiind relațiile cordiale între regimul Ceaușescu și regimuri precum cele de la Beijing, Hanoi sau Teheran.

Anii de după 1950, când comuniștii au investit masiv în uzina din Bănic și până la sfârșitul regimului Ceaușescu, au reprezentat apogeul industriei feroviare românești, una foarte dezvoltată, pentru că aici nu ne rezumăm doar la Electroputere Craiova. Alături de mândria industriei feroviare oltenești se adaugă alte puncte industriale feroviare, precum Atelierele C.F.R. Grivița, cu tradiție în materialul rulant de călători și marfă încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Uzina Constructoare de Mașini de la Reșița, Uzina „23 August – Faur” din București, de asemenea

Primul tren cu tracțiune electrică pe liniile ferate românești pleacă la 15 februarie 1969 din Gara de Nord

Tramvai tip V-54

abur la o uzină constructoare de mijloace de tracțiune pentru C.F.R.

În mod cert, schimbarea de profil a celor de la Electroputere are legătură și cu evenimentele istorice desfășurate în perioada de existență a uzinei, precum moartea președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Sub conducerea lui fabrica de la Craiova a început să devină un colos al industriei românești, după ce a ales licența elvețiană *Sulzer Frères*, pentru 060-DA, fapt ce a stârnit nemulțumirea liderilor de la Kremlin. Concurența unui produs occidental într-un stat comunist aflat în sfera lor de influență nu era deloc pe placul sovieticilor, lucru evidențiat în cursul vizitei efectuate de Nikita Hrușciiov la Craiova în vara lui 1962.

După moartea lui Dej, în 1965, Nicolae Ceaușescu și-a dorit foarte mult să dezvolte fabrica de locomotive din cadrul Electroputere Craiova. Un exemplu concludent îl constituie planul de dezvoltare a economiei naționale din anii 1966 – 1970, plan luat în calcul la plenara din 22 aprilie 1965 când s-a prevăzut dotarea Căilor Ferate Române cu 630 de

locomotive Diesel-electrice, aproximativ 1.000 de vagoane de călători și peste 20.000 de vagoane de marfă. De asemenea, un alt obiectiv al regimului era electrificarea a 430 km de linie de cale ferată, scopul principal fiind creșterea capacității de transport și reducerea cheltuielilor de exploatare. De altfel, se dorea ca în 1970 circa 70% din totalul traficului să se efectueze cu tracțiune Diesel și 9% cu tracțiune electrică, ponderea tracțiunii cu aburi scăzând astfel de la 60% în 1965 la 21% în 1970. Consecința finală, pozitivă, a acestor acțiuni de amploare era de fapt reducerea în perioada 1966 – 1970 a tonelor de combustibil convențional folosit.

Apogeul...

În a doua jumătate a anilor '60, mai exact între 1965 și 1969, au loc patru evenimente majore. În primul rând data de 9 decembrie 1965 rămâne

de referință în istoria C.F.R. Atunci pleca în probe pentru prima dată în România cea dintâi locomotivă electrică. Licența aparținea suedeilor de la ASEA (Allmänna Svenska Elek-

Președintele Charles de Gaulle în vizită la Electroputere

triska AB). Primele locomotive produse acolo aveau o putere de 5.100 kW și o viteză maximă de 120 km/h. Primele 10 locomotive (060-EA-001 până la 060-EA-010) au fost produse chiar la ASEA în Suedia. Ulterior Electroputere urma să preia licența și să producă locomotive, începând cu 1967, când Nicolae Ceaușescu aproba dezvoltarea locomotivei tip CoCo.

Un an mai târziu a început și în România construcția locomotivelor electrice 060-EA, urmată și de realizarea variantei 060-EA1 (cu viteză maximă de 160 km/h). Partea electrică și montajul general erau realizate la Craiova, în timp ce partea mecanică era asigurată de I.C.M. Reșița. Până în anul 1989 au fost

EA-001, prima locomotivă produsă de ASEA în Suedia pentru C.F.R.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

La Editura Corint urmează să apară volumul Prin cafenelele Micului Paris (Magazin istoric, nr. 11/2000; 7/2002; 12/2002; 7/2005; 9/2007; 6/2016). Prezentăm în continuare un fragment din volum.

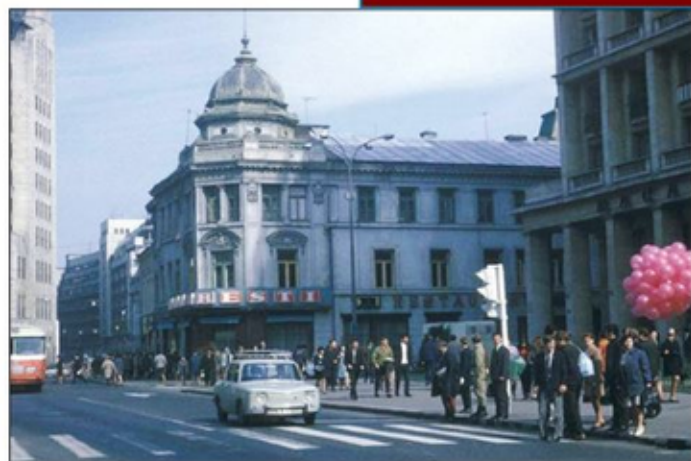
CAFENELELE BUCUREȘTIILOR SUB REGIM COMUNIST

MARIA-MAGDALENA IONIȚĂ

După al Doilea Război Mondial și instaurarea regimului comunist în România, grăbită și consolidată de ocuparea țării de trupele sovietice, a avut loc nu numai o schimbare dramatică a evoluției firești a societății românești, o viciere a mentalităților populației la toate nivelurile sociale, dar și o răsturnare gravă a valorilor. Se dorea o eradicare grabnică a tot ce era socotit ca reprezentând „burghezo-moșierimea”, începând cu organizarea vieții economice, valorile civilizației burgheze, valorile morale și culturale care nu erau pe placul celor ce preluaseră puterea.

Casa „Capșa” într-o imagine din 1900 și în anii regimului comunist, când fusese redenumită „Restaurantul și braseria București”

Naționalizarea tuturor întreprinderilor particulare, deci și a restaurantelor, a cofetăriilor, cafenelelor, câte mai existau, precum și a celorlalte localuri de petrecere a timpului liber a însemnat o puternică lovitură pentru patronii acestora, care s-au găsit, peste noapte, în situația de a nu-și mai putea continua afacerea și, implicit, de a nu mai avea nicio sursă de venit pentru a se întreține pe ei și

**Locomotive fabricate
la Electroputere Craiova,
de sus în jos: DA 1140;
EA011 (aprilie 2015); EA 394 (2018);
sursa celor trei foto:
arhiva Alexandru Nicolae Cincă)**

cu blazon deosebit pentru construcția unui alt tip de locomotive, cele Diesel hidraulice – LDH. La capitolul industrie feroviară românească enumerăm și fabricile de vagoane de la Drobeta Turnu-Severin și Caracal, specializate în construcția de vagoane de marfă, Fabrica de Vagoane Astra Arad, axată în special pe vagoanele de călători, sau fabrica de la Balș (județul Olt), dar și Caromet din Caransebeș, unde se afla Întreprinderea de Osii și Boghiuri, sau Remarul „16 februarie” din Cluj-Napoca, ROVA Roșiorii de Vede sau Remarul Pașcani, actuala VFU, specializate îndeosebi în repararea materialului rulant.

În perioada post-decembristă, Electroputere Craiova a intrat într-un declin vizibil, asemenea întregii industrii românești. Întreprin-

derea a fost transformată la începutul anilor '90 în societate pe acțiuni, iar odată cu trecerea anilor a înregistrat repetate regrese, ajungând la pierderi financiare foarte mari. La începutul mileniului trei, Electroputere avea datorii de aproximativ 30 de milioane de dolari. În 2007 colosul industrial este privatizat, pachetul majoritar fiind preluat de o firmă din Arabia Saudită. Investițiile promise de saudiți întârzie să apară, astfel încât dintr-unul dintre cele mai mari centre industriale din țară înainte de 1989, care producea locomotive inclusiv pentru export, a ajuns să-și închidă definitiv porțile ultima divizie rămasă în viață, anul trecut. Chiar la 1 decembrie 2019, mândria de altădată a Bănicii a devenit istorie!

Până la moartea fabricii, au existat câteva borne menite, cel puțin la prima vedere, să o resusciteze. Printre acestea, menținerea câtorva divizii care produceau transformatoare pentru termocentrala de la Cernavodă. De asemenea, unul dintre puținele lucruri pozitive întâmplare după privatizarea din 2007 a fost realizarea unei locomotive în parteneriat cu americanii de la „Caterpillar”. A fost prima după aproape două decenii și jumătate de stagnare a producției de locomotive, mult prea puțin pentru a mai opri inevitabilul: dispariția fabricii.

La sfârșitul anilor '60 se produceau 150 de locomotive pe an chiar, care se și exportau. În 24 de ani o singură locomotivă, produsă în 2012, a ieșit pe poarta fabricii. Din păcate, 1 decembrie 2019 reprezintă sfârșitul trist al unei ere, marcată de multe realizări industriale pe malul stâng al Jiului. Un sfârșit previzibil și asemănător cu al întregii industrii românești, indiferent de ramură, nu numai cea feroviară.

În prezent rămân poveștile, imaginile, amintirile și mai ales locomotivele care circulă și astăzi între marile orașe ale României, reprezentând dovada calității și seriozității cu care au fost construite.

Mărturii ale muncii celor care au creat transportul feroviar românesc sunt pe magistralele pe care cu siguranță le-ați parcurs cu unele dintre faimoasele „10”, printre primele ieșite pe porțile fabricii din Suedia, precum EA-002 și EA-004, ambele aparținând depoului Brașov, încă în serviciu activ, legând nordul și centrul țării de Capitală. ■

„Clubul Mateiu Caragiale“, prezidat de Ion Barbu și avându-i ca membri permanenți pe poeții Radu Bourceanu, Adrian Rogoz, Oscar Lemnaru, Șuli Gheorghiu și, bineînțeles, cel ce ne furnizează informația. Lor li se mai alăturau uneori criticul Ovid Crohmălniceanu, Paul Georgescu, H. Bonciu, dar și unul dintre așa-ziii poeți ridicați pe valul mult trâmbițatului curent al „realismului socialist“ cu eroi proveniți din rândul muncitorilor fruntași în producție și în întrecerea stahanovistă preluată de la „fratele“ de la răsărit și cu țărani care se implicau cu toate forțele în realizarea colectivizării și demascarea „chiaburilor“, Marcel Breslașu.

Acesta, aflăm tot de la Vlaicu Bârna, reușise să intre „în lumea scriitorilor“, grație prieteniei cu Mihai Beniuc, prietenie „clădită la «focul sacru» al crezului comunist“. Mihai Beniuc, Marcel Breslașu și soția acestuia locuiseră împreună într-o garsonieră, până când, „prin bună înțelegere“, soția lui Breslașu trecuse pe numele lui Beniuc printr-un „troc“: în schim-

Poetul Mihai Beniuc, beneficiar al unui acord „prin bună înțelegere“...

bul ei, fabulistul primise „un post gras la Fondul Literar“. Autor al unor foarte modeste fabule, Marcel Breslașu fusese încondeiat printr-o reușită epigramă de Păstorul Teodorescu, care-și păstrase neatins spiritul ludic și talentul de autor de calambururi, în ciuda tuturor vicisitudinilor îndurate după venirea comuniștilor la putere, inclusiv al anilor de închisoare: „Un critic acru și iabraș/Mi-a spus, zâmbind cu ironie:/ De ce-ți zici dumneata Breslaș/ Dacă nu ești de meserie?“

Revenind la clubul ce purta numele autorului *Crailor de Curtea Veche* (*Magazin isto-*

ric, nr. 10 – 12/2019), pe care Ion Barbu îl venera încercând să reconstituie atmosfera și să găsească personajele respectivelor roman printre bucureștenii supraviețuitori ai epocii descrise în roman, fiecare dintre membrii fondatori ai clubului trebuise să-și dea o „adeziune glumeață“ pentru a fi primit în el. Aproape toți aveau un adevărat cult pentru poetul *Jocului secund*, care, din cauza aderării la mișcarea legionară și a atitudinii rasiste față de evrei, repede părăsită, își văzuse opera lăsată în adormire și încadrată în categoria artei decadente.

Datorită apărării bine construite de lingvistul și filologul Alexandru Rosetti și de matematicianul Simion Stoilov în fața autorităților comuniste din Universitatea București, Ion Barbu putuse să-și

păstreze locul de profesor al Facultății de matematică din această universitate. Ion Barbu rămăsese și după 1944 unul dintre clienții fideli ai „Capșei“, el continuând să considere Co-fetăria „Capșa“ drept cabinetul său de lucru. Zăbovea la una dintre mesele

localului, uneori chiar și o zi întreagă, munca lui fiind împărțită între pregătirea cursului pe care-l ținea la facultate și traducerea pieselor lui William Shakespeare, pe care i le comanda, și pentru a-l sprijini financiar, între alții, directorul Teatrului Național Zaharia Stancu, așa apărând traducerea strălucită a piesei *Richard al III-lea*.

Aflat la „Capșa“, cu binecunoscutu-i comportament contradictoriu, uneori chiar violent, întotdeauna având alături ceașca de cafea filtru, a dat naștere, la un moment dat, unei situații conflictuale cu chelnerii ce-l ser-

famiile lor. A fost cazul nepoților și stră-nepoților lui Grigore Capșa, întemeietorul celebrei case de comerț, simbol al Bucureștilor, dar și al altor cunoscuți întreprinzători din domeniu. Fostul patron al Restaurantului „Cina“, Covaci, ajunsese responsabilul „Casei Universitarilor“, iar pe fostul patron al braseriei „Corso“, Papa Finkelstein, scriitorul Vlaicu Bârna l-a întâlnit în talciocul din Colentina unde „vindea niște pateuri fabricate artizanal, în casă, lucru greu de conceput pentru un senior al comerțului cum era socotit el“. Amintindu-și de „figura lui masivă, scoțând dintr-un buzunar al vestei ceasul elvețian de aur, legat cu lanț, ca să-și controleze timpul“, nu-l putea recunoaște în „silueta lividă a unui lumpen proletar“. Sunt doar câteva exemple dintre multele existente.

Pentru scriitorii care își găsiseră în-totdeauna confortul, buna dispoziție și inspirația în localul cald și primitor al cafenelei, în primul deceniu după 1944, numit de ei „obsedantul deceniu“, survine apusul unei epoci – i-am putea spune „epoca șvarțului“ –, al libertății de gândire și exprimare.

Dar după dispariția și a ultimei lor redute, „Café de la Paix“, în 1948, mai exista totuși o speranță: bătrâna cofetărie „Capșa“ în care, după 1936, când se desființase cafeneaua „Capșa“, își găsiseră refugiul, fie și numai sporadic, o parte dintre scriitorii devotați acestui local. „Casa Gr. Capșa“ fusese „închiriată“ de Societatea Comercială Municipală pentru aprovizionarea Capitalei; practic, ea era victima unei rechiziții forțate, în fapt o naționalizare mascată. Din 1950 autoritățile din domeniu îi vor schimba și numele pentru a nu mai rămâne nicio urmă din „boerescul Capșa“, noua denumire fiind una anodină. Restaurantul, ca și cofetăria – hotelul deja fusese desființat – au primit numele de „Restaurantul și braseria București“, braseria reprezentând un fel de hibrid nu tocmai reușit între cofetărie și cafenea.

Scriitorii din vechea gardă încercau să refacă atmosfera prietenoasă și fecundă a cafenelei și la Cofetăria „Nestor“, pe Calea Victoriei, vizavi de Athénée Palace, apoi la „Casa Universitarilor“ de pe strada Dionisie Lupu, iar, mai târziu, la „Restaurantul Uniunii Scriitorilor“, dar Cofetăria „Capșa“ rămăsese sediul lor stabil.

Un Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Șerban Cioculescu, Ion Barbu, Ion Marin Sadoveanu, Alexandru Rosetti, Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Radu Bourceanu sau Vlaicu Bârna au continuat să se numere, chiar și după schimbarea regimului și uneori luându-și măsuri de precauție față de o seamă de intruși, printre participanții la întrunirile amicale ce aveau loc mai ales în Braseria – fostă cafenea – „Capșa“, încercând și de multe ori reușind să reînvie atmosfera cafenelelor antebelice.

În acest sens, „nu departe de pragul anilor '50, ne spune Vlaicu Bârna, la Cofetăria „Capșa“ se constituie

Un alt loc unde se reunea boema orașului, Cofetăria „Nestor“, devenise Cofetăria „Republica“

imediat după 1944. Deși inițial adesea la teoria conform căreia poetul nostru național – Mihai Eminescu – fusese „poetul burghezo-moșierimii”, ne spune Vlaicu Bârna că „prin '68, la o șezătoare literară ținută în sala Bragadiru, de pe Calea Rahovei, [...] a recitat *Doina*, după 20 de ani de interdicție, în ropotele de aplauze ale asistenței...”.

Tot prin anii '50 ai secolului trecut, din inițiativa profesorului Alexandru Rosetti, luau ființă numitele „mese ale becherilor” la care erau invitați o seamă de scriitori, dar niciodată însoțiți de consoartele lor, de unde și numele dat acestor întruniri de breaslă. Alexandru Rosetti, autor al unei apreciate *Istории a limbii române*, dar și director al Editurii Fundației Regele Carol al II-lea, devenită în 1947 Editura pentru Literatură și Artă (E. P. L. A.), era cel care îi publicase și premiasse pe mai toți scriitorii români care străluciseră în perioada interbelică: Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Ion Barbu, George Bacovia, Mihail Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, Adrian Maniu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian ș.a. Primele „mese ale becherilor” au avut loc la „Casa Universitarilor”, la ele participând, în frunte cu inițiatorul lor, scriitorii Camil Petrescu, George Călinescu, Ion Barbu, Radu Boureanu, Vlaicu Bârna, Petru Dumitriu, Oscar Lemnaru, Marcel Breslașu și avocatul Mircea Manolescu. Pe lângă elogierea, nu fără temei, a calității felurilor de mâncare, ca și a vinului, la aceste mese era o atmosferă plăcută, multă voce bună, comentarii pline de umor și ziceri de spirit.

De la „Casa Universitarilor”, aceste întruniri literare însoțite de mese bine pregătite și plăcut ambientate s-au mutat, pentru scurt timp, la „Athénée Palace”, apoi în vreo două localuri efemere de la marginea orașului, în final stabilindu-se a avea loc într-un separeu de la „Capșa”. Aici au existat și câteva incidente iscate mai ales de Ion Barbu, deranjat de orice comentariu la adresa operei sale, chiar dacă era făcut în

glumă. În cele din urmă, „mesele becherilor” a trebuit să înceteze, Alexandru Rosetti aflând că „Securitatea se interesează de ele...”.

Oricum obiceiurile se schimbaseră la „Capșa”, așa cum mărturisea unul dintre vechii lucrători rămas acolo, și după instalarea comuniștilor la putere, și devenit între timp chiar director, Ștefan Lăzărescu. Personalul se schimbase, iar ospătarii care luaseră locul stilaților chelneri ai „Casei Capșa” înșelau la plată și se purtau inadecvat cu puținii dintre vechii clienți care mai veneau acolo.

In deceniile șapte și opt ale secolului al XX-lea, în condițiile în care viața cetățenilor României devenise foarte grea, iar stresul legat de intervențiile dure ale Securității în viața oamenilor atinsese un nivel de nesuportat, scriitorii care se mai duceau la „Capșa” aveau grijă să vorbească mai puțin direct despre Ceaușescu și oamenii lui, uneori cu glas scăzut, mai mult prin gesturi și mimica feței, pentru că „gardurile aveau ochi și zidurile urechi”. Securitatea își infiltrasse oamenii ei în rândul personalului și beneficia de un sistem de ascultare bine pus la punct, așa încât, după cum aflăm de la poetul Adrian Păunescu, celebra anecdotă cu scrumiera pe post de microfon din epoca Ceaușescu nu este chiar o fabulație.

Revenit pentru un timp în țară, scriitorul Alexandru Ciorănescu, și el un obișnuit al cafenelelor interbelice, este interviuat prin 1996 de o reporteriță de la revista *Luceafărul* și întrebat dacă a mai fost la „Capșa”, răspunde, cu tristețe în glas: „Acum trei ani. Se mănâncă foarte bine, dar ce folos, nu mai erau scriitorii. Înainte, Ion Barbu era indignat când era la masă cu el altcineva. Îi admitea numai pe scriitori. Dar acum nu mai erau scriitorii. Poate de acum înainte să vină, că văd că sunt schimbări și acolo...”.

Din păcate speranțele lui Alexandru Ciorănescu nu s-au adeverit. Astăzi la „Capșa” se fac nunți și botezuri, chefuri deșănțate, este muzică stridentă și dans modern, ceea ce această emblemă a Bucureștilor nici n-a visat vreodată. ■

... cu Marcel Breșlașu

veau, certându-i aspru pentru „botezarea“ cafelei, convins că aceștia folosesc prea puțină cafea, și de proastă calitate, și prea multă apă. Dar protestul lui nu s-a manifestat numai verbal, el consemnându-l, conform celor afirmate de scriitorul Florentin Popescu, și în condica de reclamații a localului, după cum urmează: „27 noiembrie 1951. Nu vin la cafenea nici să fac afaceri, nici să stau de vorbă. Vin să-mi fac munca mea de matematician care are, din păcate, nevoie de excitantul cafelei. Mă costă bani și sănătate, dar nevoia e imperioasă. Filtrul care mi se servește uncori e o contrafacere. Desigur, apa dulceagă și neagră, ce se aduce sub acest nume, nu face 200 de lei. Declar că această neregulă aplicată mic, pentru care cafeneaua e un fel de cabinet de lucru, înseamnă pur și simplu sabotaj. Lucrez în cadrul planului cincinal la un tratat de matematică (și în calitate de scriitor, la o traducere de Shakespeare). Fac vinovați pe funcționarii puțin scrupuloși, care falsifică filtrul, de întârzierea muncii mele.

D. Barbilian (scriitorul Ion Barbu)
Profesor la Universitatea «C.I. Parhon»
Membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R.“.

Bineînțeles că această „reclamație“ a poetului a stârnit nu numai râsetele confrăților și nemulțumirea personalului din Cofetăria „Capșa“, dar și multe comentarii, mai mult sau mai puțin binevoitoare, ale celor care au aflat-o.

Printre cei socotiți „intruși“ în universul special al „Capșei“ sau oricum neagreați de vechii reprezentanți ai boemei cafenelelor bucureștene s-a numărat și dramaturgul Aurel Baranga, pe care criticul Emil Manu îl vede ca pe „un spirit fin și cultivat în ciuda temenelor de zi cu zi“. Apariția piesei lui Baranga, cel aflat în grațiile puterii, intitulată *Rețeta fericirii*, care făcea elogiul unor „intelectuali ajutați de partid să dibuie calea dreaptă“, i-a prilejuit spiritualului Victor Eftimiu o foarte gustată epigramă: „Cu Baranga, dragii mei/ Lucrurile se repetă,/ Fericire câtă vrei,/ Dar păcat că nu-i rețetă“.

Trebuie spus că autorul *Cocoșului Negru* și al lui *Înșir-te mărgărite* se distanțase definitiv de poziția procomunistă afișată

Ion Barbu se plângea
că este sabotat la „Capșa“

Castelul de la Ciucea,
pe fondul pădurii înconjurătoare

pentru acele vremuri, hotărât să-l locuiască împreună cu soția. Cuplul va avea o fiică – Berta (supranumită Csinska). Ea va deveni a doua soție a poetului Ady Endre (1877 – 1919), poet simbolist, influențat de Paul Verlaine și (indirect) de Ch. Baudelaire, considerat de istoriile literare ca un reformator al liricii maghiare și, totodată, un foarte bun prieten cu O. Goga.

Domeniul le va fi celor doi reședință în timpul Primului Război Mondial, după care soții Endre se vor muta definitiv la Budapesta, unde Ady a murit în 1919. Din considerente poate financiare, Csinska îi scrie lui Goga, propunându-i să-i vândă casa și domeniul. Veturia (născută Mureșan), fosta soție a asesorului consistorial Lazăr Tritcanu, abia devenită

Goga în 1919, se opune. Dar „poetul pătimirii noastre” declară că nu poate să refuze o văduvă, „mai ales când aceasta este văduva lui Ady Endre”. Poetul maghiar l-a susținut pe Goga, în timp ce acesta era înțemnițat la Seghedin (din motive politice: „delict de presă”), numindu-l chiar „fratele său”. Va fi un teribil efort financiar pentru poet, la care va „contribui”, sărind în ajutor, însăși frumoasa Hortensia (n. Cosma), prima soție a lui Goga și, se spune, fără a solicita înapoierea împrumutului. În timp, omul politic O. Goga, devenit prim-ministru, restaurează conacul, construiește noi edificii, amenajează terenul – transformându-l într-un adevărat parc –, îl împrejmuiește, dovedindu-se gospodar preocupat de investițiile și îndrăgostit de realizările sale. Firește, se bucură auzind că va avea posibilitatea ca pe un animal cu o puternică încărcătură mitică (cerbul, ciuta) să îl poată adăposti și admira.

Devenită moștenitoare, în 1966, Veturia Goga oferă statului român ca donație întregul complex, condiționând oferta de transformare a acestuia în Muzeu – conacul propriu-zis fiind în stil brâncovenesc, cu verande largi și vedere spre Criș –, salvându-l, poate astfel, de la o iminentă naționalizare. ■

Bestiarul mitologic românesc este fabulos și nu numai în ceea ce privește animalele domestice, beneficiare de practici magice și investite cu defecte și calități, dar și cele sălbatice. Cuprinde chiar și pe unele dintre cele inexistente în spațiul geografic național sau unele fantastice, cărora folclorul din diferite zone le-a consacrat istorioare inspirate, precum: inorogul (apare descris în *Septuaginta* și se referea la el Pliniu cel Bătrân), pasărea calandrion (a „destinului”), vasiliscul (o reptilă fabuloasă), dulful – un delfin etc.

Un statut aparte, „chiar un prestigiu ieșit din comun” (Mihai Coman, *Bestiarul mitologic românesc*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996) îl au cerbul și ciuta/cerboaița; uneori, sunt considerate de origine sacră, „simbolizată de inversarea proceselor de hrănire”; ele nu-și caută hrana, ci „o primesc direct, deoarece codrul își pleacă ramurile și le oferă mugurii cruzi”; „umblă prin locuri inaccesibile, oprite omului”. Sunt subiecte de colinde și au conotații simbolice arhaice, „pe firul cărora coborâm spre mituri de factură cosmogonică, spre imagini ale ființelor primordiale, ale viețuitoarelor stăpâne peste energiile și tainele firii, ale animalelor fecunde, donatoare de viață și putere, călătoare și ghid între diversele paliere ale lumii”, după cum demonstrează profesorul și folcloristul Mihai Coman.

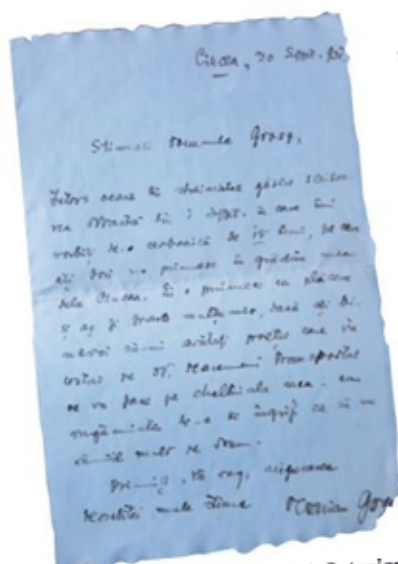
Poezia cultă adoptă ca „personaj”/subiect al alcătuirilor lirice: căpriorul/cerbul/ciuta/căprioara. Exemplificăm aleatoriu: superba poezie a lui Dan Botta (autor uitat de editori, de peste o jumătate de secol din pricina „dosaro-biografice”). Eminescu însuși, în mai multe locuri, îndecosebi în neuitatele versuri din *O, rămâi* sau în *Povestea codrului* ori în *Memento mori*.

În ciclul *Cântecul focului*, Lucian Blaga închină întreaga poezie *Cerbul* acestui animal mitic. Mai amintesc *Cerbul cu stea în frunte*, de Vasile Militaru, poetul trecut prin bolgii comuniste, povestea versificată atât de cunoscută a lui N. Labiș *Puiul de cerb* etc., dar și nenumăratele proze, citându-l aluziv sau în detalii, ori avându-l personaj (*Cerbul fermecat* de Victor Eftimiu și mai presus de toate *Pseudokinetikos Falș tractat de vânătorie* al lui Odobescu). ■

**Microarhiva
„Magazin istoric“**

**O INEDITĂ
OCTAVIAN GOGA**

MIHAIL MIHAILIDE

Scrisoarea de răspuns a lui Octavian Goga, din 1931, adresată domnului Adolf Grosz

Sigur, este o întâmplare faptul că în luna când trofeul „Cerbul de Aur” a fost decernat în Piața Sfatului din Brașov (august 2019), cu prilejul celei de a 50-a aniversări a brandului românesc „Festivalul internațional de interpretare muzicală”, am descoperit în arhive un text inedit nu chiar despre un cerb, ci despre... o „cerboaică”, semnat de poetul Octavian Goga.

Este o scrisoare manuscrisă de 18 rânduri, datată 30 septembrie 1931, expediată „recomandat” (R. nr. 98), cu timbre înfățișându-l pe regele Carol al II-lea, misivă plecată din Ciucea și având ca destinatar pe un „onor.” domn Grosz Adolf din „Covasna 2”, județul Trei-Scaune. Capitala acestei unități administrative din interbelic era orașul Sf. Gheorghe. Investigațiile lămuritoare despre adresant, deloc lesnicioase, l-au identificat pe corespondentul poetului ca fiind un farmacist sau proprietar de farmacie, născut în 1887, din Oravița (Caraș). Sursa: un Almanah specializat, din 1937, al „Farmaciilor din Transilvania și Banat”, editat de P. Molitorisz, din Cluj, str. I. Maiorescu 2, în capitolul trilingv: român/maghiar/german.

Reproduc, în continuare, epistola:

„Ciucea, 30 sept. 1931,

Stimate Domnule Grosz,

Întors acasă din străinătate găsesc scrisoarea d-voastră din 1 sept., în care îmi vorbiți de o cerboaică [s.n.] de 15 luni, pe care ați dori s-o primesc în grădina mea de la Ciucea. Eu o primesc cu plăcere și aș fi foarte mulțumit dacă ați binevoi să-mi arătați prețul care v-a costat pe Dv. De asemeni transportul ce [se] va face pe cheltuiala mea – cu rugămintea de-a se îngriji ca să nu întârzie mult pe drum.

Primiți, vă rog, asigurarea deosebitei mele stime,

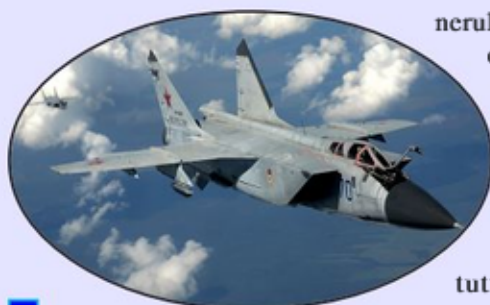
Octavian Goga.”

Conacul („castelul”) de la Ciucea – devenit Muzeul Memorial „Octavian Goga”, instituție de cultură sub jurisdicția Con-

siliului Județean Cluj – a avut într-un timp istoric relativ scurt patru proprietari. La sfârșitul secolului al XIX-lea, avocatul Miklos Boncza construiește un edificiu somptuos

O fotografie din 1932 a poetului, la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din Cluj; în centrul imaginii, alături de el, Veturia Goga; așezată, mama lui Octavian Goga, Aurelia

Mig-31

Într-un final, Centrala CIA de la Langley a fost convinsă și a aprobat planul operativ pentru a-l contacta.

Tolkacev le indicase și numărul lui de telefon, mai puțin ultimele două cifre, pe care, din motive de securitate, le-a transmis ulterior, ținând, într-o stație de autobuz convenită dinainte, două bucăți de placaj pe care scrisese cifrele lipsă. Soția șefului stației CIA a fost cea care a trecut pe lângă stație și le-a copiat. Adjunctul șefului stației CIA, John Guilsher, a încercat în două rânduri să îl caute la telefon, dar cum de fiecare dată a răspuns soția lui Tolckacev, a închis. La 5 martie 1978, Guilsher îl sună din nou din interiorul Teatrului Balșoi și reușește să vorbească cu el. Abia în august au fost puse la punct detaliile viitoarei colaborări, optându-se pentru o „căsuță poștală” impersonală, un loc convenit unde Tolckacev să lase materialele și de unde să le ridice americanii. Tolckacev a insistat însă, în ciuda riscurilor sporite, pentru întâlniri față în față cu ofițerii CIA.

Ziua Anului Nou 1979 va consemna și prima întâlnire dintre John Guilsher și ingi-

nerul sovietic. Cu aceea ocazie, agentul a furnizat informații detaliate despre activitatea de proiectare secretă în care era implicat în cadrul Institutului de cercetare științifică pentru inginerie radio (NIIR), ulterior denumit Asociația de Proiectare Științifică Phazotron sau pe scurt, Phazotron.

Impactul primelor informații furnizate de Tolckacev asupra comunității de informații americane, dar și asupra analiștilor din cadrul Pentagonului a fost unul formidabil. În luna mai 1979, CIA a găzduit timp de trei zile un seminar pentru un grup operativ restrâns care cuprindea reprezentanți ai Defense Intelligence Agency (Agenția de informații pentru apărare), US Air Force (Forțele aeriene americane) și alte agenții guvernamentale pentru a discuta materialele furnizate de agent. Concluzia seminarului a fost unanimă: informațiile furnizate au permis părții americane să economisească miliarde de dolari și cinci ani de eforturi de cercetare-dezvoltare.

În decembrie 1979, ca rezultat al informa-

țiilor furnizate, US Air Force a schimbat complet destinația unui program de înzestrare în valoare de 70 de milioane de dolari cuprinzând noi sisteme de luptă electronică pentru cel mai nou avion de vânătoare american – F 15 Eagle. Mai multe alte programe de înzestrare americane au fost modificate sau anulate, întrucât erau destinate unor amenințări sovietice inexistente sau care erau într-un stadiu incipient de dezvoltare.

Tolckacev a furnizat cheia compromiterii și neutralizării a două sisteme critice din arsenalul sovietic: radarele de cercetare terestre, pentru supravegherea spațiului aerian al U.R.S.S., și radarele de la bordul avioanelor de luptă care puteau ataca avioanele NATO. O serie de informații au confirmat părții americane că U.R.S.S. nu dispunea la vremea aceea de radare de supraveghere pentru înălțimi mici (terestre sau aeriene). Tocmai această vulnerabilitate va fi exploatată de americani, iar o serie de sisteme de armament americane, între care rachetele de croazieră Tomahawk și bombardierul strategic B-1 B, vor fi optimizate pentru penetrarea spațiului aerian la înălțimi mici, deci sub acoperirea radarelor sovietice.

Legitimația falsificată de CIA

SPIONUL CARE A AJUTAT S.U.A. SĂ ECONOMISEASCĂ MILIARDE DE DOLARI

FLOREA SABIN

● CIA se lasă convinsă cu greu ● La o singură întâlnire aduce 179 de role de film, fiecare cu câte 36 de expuneri, deci peste 6.400 de pagini de documentație secretă ● „Jack in the box” țâșnește din cutia de tort ● Primele semnale de alarmă ● La întâlnire se prezintă KGB ● Trădat de doi ofițeri CIA ● Grupul care analiza informațiile furnizate de Tolkacev a lucrat până în 1990

Adolf Gheorghievici Tolkacev (nume de cod CIA inițial CKSPHERE, ulterior GTVANGUISH) a încercat pentru prima oară să intre în legătură cu un diplomat american la 12 ianuarie

1977. A strecurat un bilet șefului stației CIA din Moscova, Robert Fulton, în timp ce acesta se afla cu mașina într-o benzinărie. În bilet scria că dorea să discute în mod confidențial cu o oficialitate americană. Temându-se să nu fie o provocare a KGB, americanii nu au dat curs ofertei.

După acest debut ratat, Tolkacev (născut în 1927), a mai întreprins alte cinci demersuri, de fiecare dată oferind mai multe detalii personale, dar și pagini dactilografiate care descriau sistemele electronice ale avionului de interceptare MIG-31 (codificare NATO – Foxhound) sau eforturile sovietice de realizare a unui radar aerian de detectare, încadrare și lovire a țintelor terestre și aeriene care evoluau la înălțimi mici (precum rachetele de croazieră).

Între timp, noul șef al stației CIA de la Moscova, Gardner

Hathaway, convins că oferta este reală, a insistat constant

pe lângă superiorii săi asupra necesității de a-i răspunde.

Benzinăria unde Tolkacev a încercat să stabilească primul contact cu diplomații americani

În cursul anului 1982 agentul a continuat să furnizeze o cantitate imensă de informații, chemând mult mai des la întâlniri pentru predarea materialelor, fapt ce i-a determinat pe americani să-l convingă să încetinească ritmul, deoarece exista riscul compromiterii atât a agentului, cât și a ofițerilor de legătură.

Pentru a contacta agentul, CIA a utilizat o gamă largă de procedee de identificare a filajului efectuat de ofițerii KGB: trasee de verificare, transferuri de identitate sau chiar deghizări. De asemenea, au fost folosite noi stații de monitorizare a traficului radio utilizat de filajul sovietic, precum și noi aparate miniaturizate de fotografiere (Tropel T-100 și T-50 sau Molly, de mărimea unei cutii de chibrituri). În final, tot o cameră obișnuită Pentax, cu film de 35 mm, a fost preferată lui Tolkacev.

De departe cea mai ingenioasă metodă de contactare a agentului s-a efectuat în noaptea de 7 decembrie 1982, când a fost utilizat, în premieră, un manechin gonflabil denumit „Jack in the box”, pe scurt JIB. La

acțiune au participat șeful stației CIA, pe post de șofer, ofițerul de caz din acel moment, Bill Plunkert, precum și soțiile ofițerilor. Cei patru s-au pregătit pentru aniversarea unei false zi de naștere, îmbrăcându-se elegant și ducând o cutie cu un „tort” voluminos, în care se afla de fapt JIB. Noaptea, urmăriți de o mașină de filaj a KGB, după un colț de stradă, șoferul a încetinit mașina, folosind frâna de mână, permițându-i ofițerului să coboare din mers și să se deplaseze pe trotuar ca un picton oarecare. În același timp, una dintre femei a pus rapid cutia „tortului” pe scaunul ofițerului, rămas gol, și a declanșat mecanismul de umflare a manechinului, care imita pasagerul. Mașina și-a continuat drumul, având tot patru umbre pe post de pasageri, păcălind în acest fel filajul. Plunkert s-a reîntors la ambasadă având asupra sa 499 de pagini de documentație secretă și restabilind contactul cu Tolkacev după o întrerupere de câteva luni.

La sfârșitul lui 1982 și începutul lui 1983, la institutul lui Tolkacev s-au înăspriț măsurile de securitate. CIA i-a recomandat să facă o pauză

de câteva luni, pentru a evita detectarea. Totuși, el a continuat să fotografieze și să predea documente.

In aprilie 1983, pe neașteptate, în cadrul Phazotron este efectuată o anchetă de securitate legată de scurgeri de informații referitoare la un sistem de identificare a țintelor aeriene pentru avionul MIG-29, informație livrată CIA de către Tolkacev în martie 1983. Chiar dacă la întâlnirile ulterioare agentul a fost asigurat că informația nu a părăsit Langley decât în luna iunie 1983, pentru Tolkacev a devenit destul de clar că jocul nu putea ține la nesfârșit. Cuprins de panică, adună toate materialele compromițătoare – planuri de legătură, cerințe de informații din partea CIA și un sac cu 200.000 de ruble – și le aruncă pe foc în casa sa de vacanță din apropierea Moscovei, cumpărată și aceasta cu banii de la CIA!

La mijlocul lunii noiembrie 1983, după cinci încercări eșuate derulate între septembrie și noiembrie, agentul predă ofițerului de caz doar 16 pagini scrise de mână, dar niciun film, motivând că

din rațiuni de securitate a evitat să fotografieze documente la birou.

Ultima întâlnire cu agentul s-a desfășurat, fără incidente, în luna ianuarie 1985, când a predat trei camere

9 iunie 1985: Tolkacev își părăsește mașina, oprită de un blocaj rutier, după care este capturat de ofițerii KGB

Bombardierul strategic B-1 B (stânga), F-117 Nighthawk și bombardierul strategic B-2 Spirit, trei arme americane pe care sovieticii nu le puteau contracara

tice, și lovirea țintelor în adâncimea teritoriului sovietic.

Așadar, la începutul anilor 1980, S.U.A. avea în dotare două arme care îi vor descuraja pe sovietici timp de mai mulți ani și care vor cântări greu la momentul discuțiilor despre dezarmare. Alături de avionul de vânătoare-bombardament cu suprafață redusă de reflexie F-117 Nighthawk, care a efectuat primul zbor în 1981, destinat lovirii cu precizie a unor ținte importante puternic protejate de sisteme antiaeriene, și viitorul avion de bombardament strategic cu suprafață redusă de reflexie B-2 Spirit, a cărui misiune era descoperirea și distrugerea lansatoarelor mobile de rachete intercontinentale sovietice, noile echipamente americane erau destinate să asigure o superioritate calitativă incontestabilă într-un eventual război cu U.R.S.S.

Gulsher și Tolkacev se vor întâlni la fiecare trei luni

pentru schimbul de materiale. La o singură întâlnire din iunie 1980, agentul a furnizat 179 de role de film, fiecare cu câte 36 de expuneri, deci peste 6.400 de pagini de documentație secretă! Întrebat de șeful stației CIA de la Moscova care sunt economiile realizate de S.U.A., în procesul de cercetare-dezvoltare, datorită informațiilor furnizate de agent, un oficial al US Air Force i-a răspuns: „Undeva în jurul a două miliarde de dolari“!

Inițial agentul sovietic nu a cerut bani în schimbul informațiilor furnizate, întrucât motivația sa principală era ura și dezgustul față de sistemul comunist sovietic. A explicat că executarea mamei soției, în 1938, și internarea tatălui acestuia până în 1955 i-au hrănit aceste sentimente. Ulterior, el a cerut ca CIA să-i furnizeze

bani, spunând că îi considera doar o modalitate de apreciere a muncii sale. CIA a fost astfel nevoită să cumpere sute de mii de ruble de pe piața neagră din Germania și a deschis un cont în care i-a virat sume de bani importante în dolari pentru situația când ar fi fugit din U.R.S.S. Pentru Tolkacev au contat mai mult micile favoruri personale solicitate – medicamente și cărți interzise în U.R.S.S., scrise de Alexander Soljenițin, Gol-da Meir sau chiar Hitler,

iar pentru fiul său care studia arhitectura, seturi de penițe și cerneluri din Germania sau Franța, cărți despre arhitectură, precum și albume cu Led Zeppelin, Uriah Heep sau Beatles. Deoarece nu dorea să rămână în viață în eventualitatea capturării de KGB, a cerut o pastilă cu cianură, lucru aprobat de CIA după mai multe luni de discuții.

Începând cu toamna anului 1982, David Rolph, un tânăr ofițer CIA vorbitor fluent de rusă, devine noul ofițer de legătură al lui Tolkacev pentru următorii doi ani.

Aparate foto și instrucțiuni de folosire furnizate lui Tolkacev

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

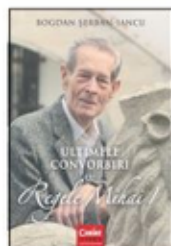
● **Constantin C. Petolescu – FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII ROMÂNE**

Editura Enciclopedică, București, 2019, 149 pp.

● **Acad. Ioan-Aurel Pop, prof.dr. Mahmut Ak, prof.dr. Tasin Gemil – FOTOGRAFII VECHI DIN SPAȚIUL ROMÂNESC PĂSTRATE ÎN COLECȚIA DE ALBUME A SULTANULUI ABDUL HAMID AL II-LEA (1876 – 1909)**

Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017, 166 pp.

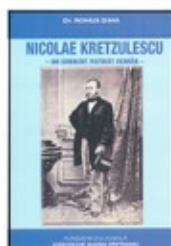
● **Bogdan Șerban-Iancu – ULTIMELE CONVORBIRI CU REGELE MIHAI I** (cuvânt înainte de Emil Hurezeanu; prefață de general de flotilă aeriană (r) Ioan Dobran; postfață de Alexandru Muraru)

Editura Corint Books, București, 2019, 192 pp.

● **George Virgil Stoenescu – AYANAMISA. VOL. I: HARTA CERULUI; VOL. II: TAROT** (prefață de Barbu Cioculescu)

Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2019, vol. I – 1.471 pp., vol. II – 1, 935 pp., vol. II – 2, 1.126 pp.

● **Dr. Romus Dima – NICOLAE KRETZULESCU – UN EMINENT PATRIOT ROMÂN**

Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu, București, 2019, 170 pp.

● **Diana Mandache – MASONI SUB JUDECATA COMUNISTĂ. GRUPUL BELLU**

Editura Corint Books, București, 2019, 256 pp.

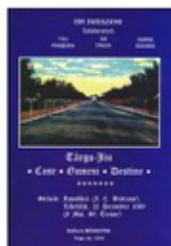
● **Ion Giurcă – TREI LUNI ÎN POCUȚIA. ACȚIUNI ALE DIVIZIEI 8 INFANTERIE, 23 MAI – 24 AUGUST 1919**

Editura Militară, București, 2019, 412 pp.

● **Luminița Giurgiu, Marius-Adrian Nicoară, Valeriu Nicolescu, Alexandru Tudose – MONOGRAFIA UNUI LOCAȘ AL IDENTITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNILOR, BISERICA ȘI CIMITIRUL EROILOR DIN BUZĂU**

Editura Alpha MDN, Buzău, 2018, 398 pp.

● **Ion Duguleanu – TÂRGU-JIU. CASE, OAMENI. DESTINE. STRĂZILE: REPUBLICII (I.C. BRĂȚIANU), LIBERTĂȚII, 22 DECEMBRIE 1989 (8 MAI, SF. TREIME)** (colaboratori: Titu Pânișoară, Ion Țârlea, Gabriel Boiangiu)

Editura Măiastra, Târgu Jiu, 2016, 435 pp.

● **Sorin Grumuş – ISTORIA MILITARĂ A ORAȘULUI ROMAN (1831 – 1947), VOL. I-II** (cuvânt înainte comandor (ret) prof.univ.dr. Aurel Pentelescu)

Editura EDITGRAPH, Buzău, 2019, vol. I – 533 pp., vol. II – 536 pp.

● **Laurențiu-Ștefan Szemkovics – DECORAȚII CONFERITE CLERULUI ROMÂN (1916 – 1919). DECORATIONS AWARDED TO THE ROMANIAN CLERGY (1916 – 1919)**

Editura Moroșan, București, 2019, 60 pp.

● **Roger Faligot – SERVICILE SECRETE CHINEZE DE LA MAO LA XI JINPING** (traducere de Eugen Damian și Mihai Dan Pavellescu)

Editura Meteor Publishing, București, 2019, 670 pp.

foto cu rolele de film afe-
rente și 16 pagini scrise.
Când filmele au fost deve-
lopatе, s-a constatat că nu
puteau fi utilizate. Fuse-
seră făcute în grabă, în
condiții de lumină prea
slabă. I s-a cerut lui Tol-
kacev o nouă întâlnire pen-
tru luna martie, dar din
cauza filajului la care erau
supuși ofițerii CIA, nu s-a
putut realiza.

La 13 iunie 1985, ofi-
țerul CIA Paul Stombaugh,
trimis să-l întâlnească pe
Tolkacev, a fost reținut de
KGB, percheziționat și
condus la sediul de la Lu-
bianka. Informațiile ulterioare
obținute de CIA arătau că
Tolkacev fusese arestat la 9
iunie 1985, pe o șosea de
lângă Moscova.

O anchetă ulterioară a de-
monstrat cu certitudine că
Tolkacev a fost trădat de fostul
agent Edward Lee Howard,
dat afară din CIA în aprilie
1983, în urma unei anchete de
securitate, deși nu este clar
dacă trădarea s-a petrecut la
sfârșitul anului 1984 sau la
începutul anului 1985. Ho-
ward a fost informat asupra
cazului și cunoștea toate de-
taliile, deoarece urma să fie
trimis la post la Moscova în
1983.

Tot el a transmis so-
vieticilor informații de-
spre GT-TAW, o operațiune
de interceptare a liniilor
telefonice care legau Mi-
nisterul sovietic al Apă-
rării de un institut de cer-
cetări pentru arme nu-
cleare, situat în apropiere
Moscovei, la Krasnaia
Pahra, și care s-a derulat

*Bill Plunkert, unul dintre
ofițerii CIA care l-au dirijat
pe Tolkacev...*

fără probleme din august 1979.
Proiectul, care a costat peste
20 de milioane de dolari, era
rodul colaborării dintre CIA
și NSA.

Un alt agent al sovieticilor,
ofițerul CIA Aldrich Ames,
le-a predat în luna iunie 1985
o listă cuprinzând peste 20
de nume de agenți recrutați
de CIA și de alte servicii
aliatе. Zece dintre aceștia,
între care și Tolkacev, au fost
condamnați la moarte și
executați.

Adolf Gheorghievici Tol-
kacev a fost unul dintre cei mai
productivi agenți CIA din
timpul Războiului Rece. Do-
sarele furnizate au fost așa de

voluminoase, încât chiar
dacă agentul a fost arestat
în 1985, grupul operativ
care analiza informațiile
furnizate de acesta a con-
tinuat să fie activ până în
anul 1990. Tolkacev a
furnizat CIA detalii de-
spre capacitățile și echi-
pamentele viitoarei ge-
nerații de avioane sovietice
înainte ca ele să intre în
dotarea armatei sovietice.
Astfel, chiar dacă acti-
vitatea de spionaj a fost
stopată, sovieticii tot au
avut nevoie de între opt și
zece ani pentru a modifica
sau înlocui echipamentele
și sistemele de armament
compromise de inginerul
sovietic.

Agentul a avertizat
pentru prima dată
S.U.A. de intenția U.R.S.S. de a
fabrica un nou avion de aver-
tizare și control aerian aéro-
portat (AWACS), lucru care va
fi confirmat ulterior de sateliții
de recunoaștere americani, și
care urma să fie echipat cu un
radar aerian de detectare,
încadrare și lovire a țintelor
terestre și aeriene care evo-
luau la înălțimi mici, în
greutate de 20 de tone, instal-
at pe o platformă de zbor
Iliușin IL-76. Grație informa-
țiilor tehnico-tactice pri-
mite, S.U.A. au conclu-
zionat corect că radarul
aerportat sovietic putea
detecta ținte care evoluau
la înălțimi de până la 300
m, deci cu mult deasupra
plafonului de zbor al ra-
chetelor Tomahawk (17-
20 m) și al bombardierelor
B-1B (260-270 m)! ■

*... și Edward Lee Howard,
cel care l-a trădat*

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

În pragul marilor evenimente conflictuale, corespondența diplomatică este cea mai lămuritoare în legătură cu starea de spirit a viitorilor parteneri sau dușmani. În plus, parcă nici un alt fel de scrisoare nu ascunde mai bine realitatea decât limbajul politic, aparent argumentat al acestui dialog prin scris. Piese ce publicăm privesc definirea atitudinii Bulgariei, în pragul celui de Al Doilea Război Mondial, prin informații captate via Belgrad, unde Ambasada României era condusă de Victor Cădere. La trei săptămâni de la invazia hitleristă asupra Poloniei, prim-ministrul Armand Călinescu e asasinat. Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, ține să declare că, în ciuda tragicului eveniment, România își va păstra „stricta neutralitate”. Printre rânduri se poate însă citi că ideea unui grup „al neutrilor” în Balcani e tot mai himerică. Concomitent, Franța pregătește un corp expediționar cu destinația Salonic. Iar Italia e preocupată să-și asigure importul de cupru electrolitic din Iugoslavia. În fine, după ce și-a deschis, la 1 septembrie 1939, granițele pentru refugiații polonezi, România e bucuroasă să asigure plecarea președintelui țării vecine invadate spre Elveția.

Scrisorile se păstrează la Biblioteca Academiei.

Alexandru Cretzianu, secretar general în Ministerul Afacerilor Străine, către ambasadorul României la Belgrad, Victor Cădere

29 aprilie 1939

Spre informarea dvs. personală. Legațiunea noastră din Sofia telegrafiază:

Dintr-o conversațiune cu directorul politic din Ministerul Afacerilor Străine am câștigat impresiunea că socotind schimbată atitudinea în Balcani, cercurile oficiale bulgare nu consideră utilă participarea la lucrările economice ale Înțelegerii Balcanice. Motivul ar fi că prin această participare Bulgaria ar face în interior și în străinătate impresiunea că se mulțumește numai cu atât și că dă o consacrare indirectă Înțelegerii Balcanice în momentul în care ea este privită aici ca fiind în disoluțiune și sortită a face loc altei organizări politice. Aceleași cercuri par a socoti că lucrările economice sus-arătate nu au dat până acum rezultate reale și le-ar putea da și mai puțin acum,

când piețele balcanice au fost câștigate aproape complet de Germania.

Cretzianu

Prim-ministrul Armand Călinescu către Victor Cădere

30 aprilie 1939

DI. ministru Gafencu a avut prilejul să lămurească, în convorbirile avute la Londra și la Paris, politica României față de Bulgaria. D-sa a arătat că suntem gata să cercetăm cu

Victor Cădere, al treilea din stânga, cu fața

MĂRTIȘOR

4

1829. Pe un timp splendid, Andrew Jackson, al șaptelea președinte american, pronunță discursul de învestitură și depune jurământul. Urmază haosul. Mulțimea entuziasată, care apreciază la Jackson modestia și sinceritatea, urcă pe scările Capitoliului ca să-i strângă mâna noului președinte, care, escortat, se retrage călare la Casa Albă. Admiratorii vin după el, invadează literalmente locul, trec prin ferestre. Recepția plănuită se transformă în balamuc. Oamenii se înghesuie, sparg vesela, mesele, scaunele, umplu covoarele cu resturi. Apoi personalul de la Casa Albă se orientează, servește răcoritoare în grădină. Petrecerea continuă, dar fără Jackson, care se vede nevoit să locuiască o săptămână la hotel, cât să poată fi reparate stricăciunile.

9

1566. Într-o țară cu pasiuni violente precum Scoția, are loc în această scară, sub privirea Mariei Stuart, execuția cu lovituri de sabie și de pumnal a nobilului David Rizzio, devotat și sânguinos secretar al reginei, cu rol important în treburile de stat (*Magazin istoric*, nr. 2/2017). Ura și gelozia care îl mână pe proaspătul soț al suveranei (din iulie 1565) și totodată văr al ei, frumosul Henric Stuart, lord Darnley, îl fac să găsească repede în cele mai înalte sfere oameni dispuși să facă rău. Maitland, Morton, Lindsay, Murray sunt cei patru nobili care pun la cale complotul.

17

1861. În procesul de unificare a Italiei (un mozaic de teritorii) în jurul Piemontului, după ce în februarie este reunit un prim parlament italian la Torino (oraș poziționat excentric în Peninsula), în această zi Victor Emanuel al II-lea din dinastia de Savoia, ex-rege al Piemontului, este proclamat rege al Italiei. Din acel moment, chiar dacă unificarea țării nu este completă – lipsesc încă Roma, Veneția, Trento –, Italia constituie un nou stat european unitar, constituit pe cale monarhistă. Anglia, Elveția, S.U.A. se grăbesc să-l recunoască.

21

1804. „Adevărata mea glorie nu constă în faptul că am câștigat 40 de bătălii [...], pe care nimic nu le va putea șterge, ceea ce va trăi veșnic este Codul meu civil“, se felicită Napoleon. Înaintea promulgării acestui ansamblu de 2.281 de articole, regulile cutumiare variau de la o regiune la alta în Franța. Succesiv, vreme de patru secole, regii au încercat fără succes să le unifice. Dar Napoleon nu poate tolera un asemenea dezastru. Legislatorii Codului său civil se inspiră din dreptul roman, vechile cutume, ordonanțele regale, cuceririle Revoluției (egalitatea în drepturi a cetățenilor, laicitatea statului, libertatea de conștiință, divorțul etc.). Dar acest text încă minimalizează poziția în familie a femeii căsătorite, socotită sub autoritatea soțului.

22

1906. Are loc primul meci de rugby dintre francezi și britanici, în care primii sunt înfrânți cu scorul de 35 la 8. În 1823 elevii unei școli sportive foarte șic din Anglia își disputau obișnuitul meci de fotbal, când, deodată, unul dintre ei, William Webb Ellis, s-a trezit cu balonul în mână, gata să marcheze din această poziție. Așa s-a născut o nouă disciplină sportivă, rugby-ul. Este o istorie care circulă mai mult ca o legendă, dar în mod cert în Anglia s-au stabilit primele reguli ale jocului și s-a creat cea dintâi federație de rugby. Multă vreme Franța a disprețuit acest sport, dar la începutul veacului al XIX-lea el a câștigat tot mai mulți suporteri, pentru ca ulterior să devină sportul-rege al țării.

31

1760. Compozitorul austriac Joseph Haydn, în vârstă de 28 de ani, face singura și cea mai mare greșală din viața lui: se căsătorește cu fiica unui frizer, Maria Anna Apollonia Keller, cu trei ani mai mare decât el, deși o iubește pe sora ei. Ceea ce făcuse și Mozart. Fusese îndrăgostit de Aloisia Weber și se căsătorise cu Constanze Weber. „Acea bestie infernală“, cum își va numi Haydn consoarta, era o gospodină proastă, nu știa să administreze banii, era urâtă și ursuză și nu iubea deloc muzica.

i-a declarat totodată că Uniunea Sovietică duce o politică de neutralitate în relațiunile sale cu România.

Guvernul polonez nu ne-a cerut în cursul zilei de azi niciun ajutor militar. În schimb, ne-a sesizat în trei rânduri în ultimele 24 de ore cu cererea de a facilita trecerea prin teritoriul nostru a președintelui Republicii Polone și a membrilor guvernului polon, care au hotărât să părăsească teritoriul național pentru a se refugia în altă țară. Toate aceste persoane vor intra chiar în cursul nopții în România.

În asemenea împrejurări este firesc că România nu poate să-și părăsească atitudinea de neutralitate pe care o va urma cu toată corectitudinea mai departe.

[Grigore] Gafencu

Același către aceiași

22 septembrie 1939

Am marca durere să vă anunț că domnul prim-ministru Armand Călinescu a căzut victimă unui odios atentat. Cinci indivizi care l-au urmărit cu automobilul când ieșea de la Ministerul Armatei și se îndrepta spre casă au tamponat mașina sa și apoi l-au ucis cu focuri de revolver. Atentatorii s-au îndreptat apoi spre postul de radio, unde au intrat prin

Georges Bonnet (stânga)

efracțiune, ca să anunțe împlinirea faptei lor mișcești. La ieșirea de la postul de radio toți atentatorii au fost arestați. Nu este nevoie să vă spun ce pierde țara și guvernul în persoana lui Armand Călinescu, ale cărui însușiri cu totul excepționale au adus țării servicii de neprețuit înăuntru ca și în afară.

Țin a stăruii asupra faptului că este vorba de un atentat izolat, și nu de o acțiune mai întinsă, care să poată amenința ordinea publică.

În Capitală ca și în restul țării este liniște și ordine. Guvernul care va fi completat chiar în cursul acestei seri, prin desemnarea unui nou președinte al Consiliului, își continuă acțiunea sa, impunând înăuntru respectul desăvârșit al autorității de stat.

În politica externă România va urma mai departe, cu nezdrușcinată voință, politica de pace, străduindu-se a întări cu toți vecinii raporturile de încredere și de bună înțelegere și păstrând o strictă neutralitate în conflictul actual.

Rog a aduce cele de mai sus și la cunoștința consulatelor ce depind de oficiul dvs. diplomatic.

[Grigore] Gafencu

Iurașcu, din direcția politică a Ministerului Afacerilor Străine român, către Victor Cădere

3 noiembrie 1939

Domnule ambasador,

Spre informarea Domniei Voastre.

În cercurile guvernamentale și diplomatice de aici se desprinde oarecare îngrijorare față de stările din Bulgaria. S-ar părea că, sub acțiunea agenților sovietici, ar spori în opinia publică bulgară și evident mai ales la

Moment de reculegere, pe Calea Victoriei, în fața la „Capșa”, după asasinarea lui Armand Călinescu

bunăvoință toate mijloacele economice și culturale prin care am putea integra Bulgaria în Înțelegerea Balcanică, dar că suntem hotărâți să nu admitem discuțiunea niciunei chestiuni de ordin teritorial.

Atât lordul Halifax [secretarul Foreign Office] cât și d. Bonnet [Georges, ministrul Afacerilor Străine al Franței] au arătat de-

pina înțelegere acestui punct de vedere. În darea de seamă a convorbirii d-lui Gafencu cu lordul Halifax, redactată de secretarul acestuia și comunicată nouă, se spune textual că ministrul Afacerilor Străine britanic „recunoaște tăria argumentelor d-lui Gafencu și găsește politica României înțeleaptă”. D. Daladier [prim-ministrul francez] a declarat d-lui Gafencu nu numai că este de acord cu atitudinea guvernului român, dar că, în împrejurările de azi, el însuși ar fi sfătuit guvernul român de a avea și a păstra o asemenea atitudine.

D. Gafencu a avut vineri o lungă conferință cu reprezentanții Înțelegerii Balcanice acreditați la Paris, pe care i-a pus în curent cu convorbirile sale.

Armand Călinescu

Victor Cădere către Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine

13 septembrie 1939

Pentru informarea Excelenței Voastre comunic:

În unele cercuri diplomatice de aici se răspândește zvonul că s-ar intenționa o debarcare anglo-franceză la Salonic. Mi-

De la stânga la dreapta: G.G. Mironescu, Gr. Gafencu, Armand Călinescu și Ernest Urdăreanu, la Conferința Balcanică, 18 - 22 februarie 1939

niștii respectivi dez-mint, fără însă a ascunde importanța ce poate avea pentru desfășurarea evenimentelor posesiunea acestui oraș.

În unele cercuri oficiale iugoslave neliniștea din cauza atitudinii Italiei a crescut în ultimele zile; neutralitatea italiană nu inspiră mare încredere, fiind considerată ca un episod în

colaborarea cu Berlinul. Aceste cercuri oficiale (care nu sunt ale Ministerului de Externe) consideră că nu se poate avea încredere în Bulgaria și nici în conducătorii ei actuali, de aceea este mai bine de a clarifica problema bulgară altfel decât prin procedee diplomatice.

Tot aceste cercuri privesc cu îngrijorare situația României care după informațiile lor ar urma să fie atacată de un grup de 28 divizii germane (dintre care opt motorizate), ce s-ar grupa actualmente în regiunea Cracoviei.

Obiectivele acestei armate ar fi prin Bucovina, Moldova, spre regiunea petroliferă, iar de acolo mai departe spre sud.

Dau această din urmă informație sub toată rezerva, fiindu-mi dată indirect.

[Victor] Cădere

Grigore Gafencu către Ambasada României la Belgrad

18 septembrie 1939

Ministrul nostru la Moscova ne-a transmis azi dimineață textul unei note prin care d. Molotov, comisarul poporului la Afacerile Externe, transmițându-i o copie după nota către ambasadorul Poloniei,

Lordul Halifax și Grigore Gafencu

Victor Cădere către Grigore Gafencu

7 decembrie 1939

Persoane bine informate, întoarse de curând de la Paris, îmi comunică:

1. În legătură cu convocarea Societății Națiunilor, Franța ar dori ca Consiliul să ia o hotărâre categorică, declarând U.R.S.S. agresoare, cu toate consecințele.

Față de dezvoltarea evenimentelor, se așteaptă ca și România să se pronunțe mai categoric pentru scopurile de război ale puterilor occidentale, deoarece coliziunea germano-sovietică este tot mai evidentă și că probabil curând se vor ivi manifestațiuni ostile împotriva României.

Se pare că la Paris se contează tot mai puțin că Bulgaria și Ungaria ar putea fi determinate să se alăture măcar unei formații independente față de Germania și Soviete.

În ce privește atitudinea Italiei, cercurile franceze rămân încă ostile unei colaborări, considerând că Italia, sprijinită pe legăturile ce are cu Berlinul, va căuta momentul prielnic pentru a ocupa pe socoteala sa anumite poziții în Balcani; pretextul ar fi tocmai eventualele tulburări provocate de intervenția U.R.S.S.

2. Întrebat de ce atunci nu se încearcă mai curând o apropiere cu Italia – dându-i-se satisfacțiile cunoscute –, ceea ce ar permite, poate, a se stabili o linie de rezistență sudică, mi s-a spus că în cercurile engleze se consideră posibilă o asemenea apropiere, care ar îngloba și Bulgaria și Ungaria, dar că în această privință nu s-a putut încă stabili un punct de vedere identic între guvernele francez și englez.

3. Organizarea corpului expediționar al generalului Weygand este în plin progres. Un ofițer superior de Stat Major francez este la Belgrad pentru a lua legătura cu Statul Major iugoslav în vederea studierii mijloacelor de transport, baze de aprovizionare etc. pentru acest corp. Personal cred că acest contact nu va da rezultatele scontate de comandamentul francez, atâta vreme cât poziția Italiei nu va fi clar definită.

4. O comisiune economică franceză lucrează de câteva zile aici pentru punerea la

Aleksandar Cincar-Markovici, ministrul Afacerilor Străine al Iugoslaviei

punct a chestiunilor datoriilor iugoslave în Franța, a eventualelor furnituri de materiale de război și a chestiunii minelor de la Bor, care sunt astăzi sub controlul comisarului guvernului. Se pare că se va ajunge la un modus vivendi pe această din urmă problemă, dacă sunt suficiente garanții că arama nu va ajunge la germani.

Actualmente guvernul italian caută să obțină o cantitate mai importantă de cupru electrolitic, contra armament. Se pare că nu se vor face dificultăți pentru aprovizionarea Italiei, dat

fiind insistențele guvernului iugoslav și necesitățile reale ale industriei italiene.

[Victor] Cădere

Grigore Gafencu către Victor Cădere

23 decembrie 1939

Foarte urgent.

Sănătatea fostului președinte al Republicii Polone, d. [Ignacy] Moscicki, a dat loc în ultimul timp la serioase îngrijorări. Starea d-sale s-a agravat în mod simțitor. În urma consultului medical ce a avut loc ieri seară la Craiova, dl. prof. Danielopol a declarat că, față de noile fenomene de anemie pernicioasă, este absolut necesar ca bolnavul să plece imediat într-o stațiune climaterică din Elveția.

Guvernul nostru nu-și poate lua răspunderea de a mai reține încă pe d. Moscicki în țară, primejduindu-i viața. Am hotărât deci să-l autorizăm să plece în Elveția.

Rog a interveni cât mai neîntârziat pe lângă guvernul iugoslav spre a permite tranzitul prin Iugoslavia d-lui Moscicki, care va călători într-un vagon salon. Dată fiind urgența și seriozitatea cazului, am dori ca plecarea să se facă chiar în ziua de luni 25 decembrie, vagonul atașându-se simplonului în România, iar în Iugoslavia și Italia la un tren accelerat, conform unui aranjament deja făcut de căile ferate.

Voi comunica ulterior orariul exact.

[Grigore] Gafencu ■

opoziție curentul rusofil, care ar tinde la nevoie, chiar prin jertfirea instituțiilor fundamentale ale statului, spre o alianță cu U.R.S.S., care să garanteze îndeplinirea revendicărilor iredentiste.

Primiți etc.

p. ministru, Iurașcu

Victor Cădere către Grigore Gafencu

11 noiembrie 1939

Am avut o convorbire cu ministrul Germaniei în chestiunea blocului de neutri. Mi-a spus că Germania este favorabilă constituirii unui bloc de neutri în sud-estul Europei, care reprezintă pentru Reich un spațiu economic indispensabil, pentru care are tot interesul a-i garanta liniștea.

Nu vede însă cum Turcia ar putea face parte din acest bloc, deoarece este angajată cu adversarii Germaniei.

Totuși, dată fiind „evoluția evenimentelor” acțiunea Germaniei față de Turcia va păstra un caracter destul de conciliant, cu toate informațiile sigure ce sunt că francezii și englezii constituiesc armate în Siria și Egipt.

Pentru moment, aceste pregătiri nu sunt considerate primejdioase și dacă s-ar intenționa punerea în mișcare a acestor trupe, atunci cu certitudine se va produce o reacțiune a Sovietelor și a Italiei. În orice caz, Germania nu ar putea tolera deschiderea unui front de sud fără a reacționa. Aceste considerații vor împiedica probabil ca războiul să se întindă și în Balcani.

Ministrul Germaniei ține să-mi repete că atâta vreme cât statele balcanice rămân într-o strictă neutralitate și continuă sincer politica lor economică cu Germania, nu au a se teme de vreo schimbare de atitudine a Reichului, ci din contra se pot bizui pe interesul ce are Germania de a avea liniște în această parte a Europei.

Notez că această conversație a avut loc după ce von Papen [ambasadorul Germaniei

*Franz von Papen,
ambasadorul Germaniei
în Turcia*

în Turcia] a stat aici o zi (când s-a întors de la Berlin). Adaug că ministrul Germaniei mi-a spus că cele discutate nu sunt altceva decât părerile sale personale.

[Victor] Cădere

Grigore Gafencu către Victor Cădere

12 noiembrie 1939

Referindu-mă la telegrama Domniei Voastre nr. 4721 [...]

Nu am încetat să urmărim

destinderea cu Bulgaria și cu Ungaria, însă:

În ce privește Bulgaria, intrarea ei într-un bloc de state neutre, unde nu are de luat un alt angajament decât acela de a respecta în comun o neutralitate pe care s-a și angajat să o respecte printr-o declarațiune individuală, nu poate fi condiționată de nicio concesiune. E motivul de altfel pentru care, după cum știți, am propus această idee a unui bloc de state neutre, care se poate constitui mai ușor fără a cuprinde angajamente noi și deci fără a necesita negocieri și târguiești. Când blocul va fi astfel constituit, bazat pe ideea de neutralitate ce ne este comună, vom putea stabili contactul necesar pentru a cerceta împreună problemele de conviețuire ce ne interesează în comun.

În niciun caz însă nu vom consimți – și vă rog lămurii bine pe domnul Markovic [Aleksandar Cincar-Markovici, ministrul Afacerilor Străine al Iugoslaviei] în această privință să ne întoarcem la formulele prevăzute la Jebel [comună din județul Timiș unde cei doi s-au întâlnit la 19 septembrie 1939] și care prevedeau de altfel nu constituirea unui bloc de neutri, ci integrarea Bulgariei în blocul balcanic, decât în condițiile pe care le-am stabilit acolo împreună cu d. Markovic, condițiuni care prevăd egalitatea desăvârșită între angajamentele pe care le-am lua cu toții eventual față de Bulgaria [...]

[Grigore] Gafencu

Nuntă la Cristian (județul Sibiu), anii '30

cetățeni români de origine etnică germană în afara vârstelor stabilite prin instrucțiunile dumneavoastră. Cu toate intervențiile organelor noastre, o parte dintre germani au și fost imbarcați în trenuri, în gara Rupea". Demersul se încheia cu solicitarea de a se „interveni pentru respectarea dispozițiilor date“.

Urmare a nenumăratelor semnalări de încălcări ale reglementărilor privind categoriile de persoane ce se exceptau de la deportare, în data de 29 ianuarie 1945 a fost transmisă o telefonogramă – semnată de colonelul Efremov și adresată colonelului Jitkov (la Râmnicu Sărat), locotenentului-major Egorov (la Adjul Nou) și colonelului Popkov (la Socola, Iași) cu următorul conținut: „Toți civilii contingentului special [termen prin care erau denumiți, în acest context, deportații – *n.n.*] care au fost imbarcați în trenuri sau sunt concentrați în lagăre separate și fac parte din categoriile preoți, monahi, monahii/călugărițe, bolnavi cronici (inclusiv cei cu afecțiuni venere), femei gravide cu sarcini mai mari de patru luni și

inapți pentru muncile fizice SE ELIBEREAZĂ [scris cu majuscule în document – *n.n.*]. Bolnavii se predau spitalelor. Îndeplinirea acestei dispoziții se raportează prin comunicarea numelui și prenumelui slujitorilor cultelor religioase [celor eliberați – *n.n.*], iar în celelalte categorii se vor indica doar cifrele [celor eliberați – *n.n.*] defalcate pe bărbați și femei. Pe mai departe, dacă pe timpul transportului vor fi descoperiți bolnavi, aceștia după ce li se va certifica medical îmbolnăvirea vor fi extrași din trenuri și, fără a se aștepta nicio altă dispoziție suplimentară, vor fi predați organelor de Poliție, de unde vor fi direcționați la București“.

Listele nominale sau persoanele individuale care erau aprobate pentru exceptare de la deportare se comunicau comendurilor sovietice de pe traseele de deplasare a eșaloanelor cu cetățeni români transportați la muncă forțată în U.R.S.S. în vederea coborârii acestora din trenurile care se îndreptau către frontiera de est a României. Astfel s-a procedat la 14 ianuarie 1945, când generalul-locotenent Moisei Iosifovici Sladkevici, adjunct al comandan-

tului trupelor NKVD, a transmis o telegramă cifrată adresată colonelului Popkov și locotenentului-major Egorov, cărora le ordona „să identifice și să elibereze din eșaloanele nr. 47.638, 47.639 și 47.641 un număr de 18 cetățeni germani transportați spre U.R.S.S.“.

Tensiunea generată ca urmare a abuzurilor săvârșite de trupele sovietice poate fi constatată și în tonul neprotocolar utilizat de autoritățile române în corespondența adresată reprezentanților NKVD de la București: „Vă rugăm să binevoiți a aprecia procedeul dăunător aplicat [în cazul răpirii de către sovietici, în gara Câmpia Turzii, a opt militari români – *n.n.*] și a da dispoziții ca ostașii români să fie puși în libertate“. Sau: „Întrucât trierea lor [a celor 100 de români ridicați abuziv din Ardealul de Nord – *n.n.*] nu s-a putut face în gara Brașov, vă rugăm a da de urgență dispozițiuni organelor din subordine pentru a se pune în libertate cetățenii de origine etnică română ridicați din eroare și aflați în curs de deplasare cu trenul nr. 2.528“.

La 3 februarie 1945, colonelul Pavel Rodionovici Efremov a întocmit o analiză sintetică a demersurilor făcute către generalul Vinogradov de autoritățile române, reprezentanțele diplomatice acreditate la București, familiile aparținătoare, până la 2 februarie pentru exceptarea de la deportare a unor cetățeni români, din care rezultă faptul că doar pentru 4,4% dintre aceștia s-au dat dispoziții pentru extragerea lor din eșaloanele constituite în lagăre ori

Rareori intervențiile făcute pentru salvarea unor persoane incluse în mod abuziv în loturile de etnici germani deportați în U.R.S.S. s-au soldat pozitiv (Magazin istoric, nr. 11, 12/2019, 1, 2/2020). Tren după tren pornea către imensitatea spațiului sovietic.

Sărbătoarea verii la Sebeș, la începutul anilor '30 (imaginile cu care ilustrăm acest episod provin din expoziția de fotografii ce înfățișa viața comunității săsești din Transilvania, organizată în curtea bisericii-cetate din Biertan, în vara anului trecut)

DEPORTAREA ÎN U.R.S.S. A ETNICILOR GERMANI DIN ROMÂNIA. DOCUMENTE ARHIVISTICE RUSE

Dr. ILIE SCHIPOR

O primă semnalare a structurilor de jandarmi referitoare la încălcarea regulilor stabilite pentru deportarea în U.R.S.S. a etnicilor germani din România a fost făcută, prin scrisoarea nr. 52.211 din 17 ianuarie 1945, de locotenent-colonelul S. Teodorescu, directorul Siguranței și Ordinii Publice, care-l informa pe colonelul Alekseev, din cadrul Comisiei Aliate de Control, că „în ziua de 14 ianuarie 1945, domnul maior Racikov, delegat al Comisiei Aliate de Control pentru ridicarea germanilor din județul Roman, a cerut Legiunii de Jandarmi să predea pe toți germanii etnici bărbați până la 50 de ani și femei până la 35 de ani, contrar dispozițiilor date de dumneavoastră. Ofițerul sovietic a somat pe comandantul Legiunii să predea un număr de 12 persoane din categoria arătată mai sus, precizând că în caz contrar va lua măsuri“. Cu un ton ușor insinuant, ofițerul român sugera destinatarului „să binevoiți a face demersurile necesare pentru ca dl maior Racikov să fie încunoștințat de categoriile de germani ce trebuie ridicați“.

Peste alte șase zile, inspectorul general al Jandarmeriei, generalul Anton, și directorul Siguranței și Ordinii Publice, locotenent-

colonelul S. Teodorescu, au transmis colonelului Alekseev o scrisoare (înregistrată la nr. 52.604 din 23 ianuarie 1945, care purta mențiunile

„F. urgent“ și „Secret“) prin care se semnală că „delegații sovietici repartizați la centrele de adunare din județul Târnava Mare ridică cu forță

GOKO nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944 au fost imbarcați în 74 de eșaloane (cu 112.480 oameni), dintre care 59 (cu 90.992 oameni) intraseră deja pe teritoriul U.R.S.S.

Conform unei Informări operative privind prezența internaților și mobilizaților străini aflați la 1 martie 1945 în RB (batalioanele de muncă) ale NKVD (semnată la 31 martie 1945 de maiorul Makov, șeful Secției 2 din cadrul GUPVI), „prin punerea în executare a Hotărârii Comitetului de Stat a Apărării (GOKO) nr. 7.161ss din 16 decembrie 1944, în ianuarie – martie 1945 în U.R.S.S. au fost aduși, din țările balcanice, 111.831 de deportați civili (61.375 bărbați și 50.456 femei), astfel: 67.332 din România, 31.920 din Ungaria și 12.579 din Iugoslavia”, iar „ca urmare a aplicării Hotărârii GOKO nr. 7.467ss din 3 februarie 1945, în februarie – aprilie 1945 au fost aduși, din Silezia Superioară și Prusia Occidentală, 77.741 mobilizați (77.059 bărbați și 682 femei)”.

În total, în primele patru luni din 1945 au fost aduși 189.572 de internați civili, care au fost incluși în RB pentru reconstrucția U.R.S.S.

Alți 18.667 civili deținuți în lagărele NKVD, alături de prizonieri, au fost incluși în RB în urma operațiunii de filtrare executată conform Ordinului NKVD nr. 00315/1945 și, ca urmare, numărul total al internaților civili europeni deportați în U.R.S.S. a ajuns la 208.239 oameni, mai mult de 1/3 dintre aceștia fiind cetățeni ai României.

La 5 noiembrie 1945, generalul-maior Semen Ivanovici

Șemen, adjunctul șefului GUPVI din cadrul NKVD, i-a înaintat generalului-colonel Ilia Ilici Kruglov, adjunctul ministrului Afacerilor Interne al U.R.S.S., un raport detaliat privind starea mobilizaților și arestaților deportați în U.R.S.S. în cursul anului 1945. Conform acestui document, la 1 noiembrie 1945, în U.R.S.S. se mai aflau 158.461 de internați și mobilizați, întrucât în lunile anterioare au

Soți în port popular săsesc la Cisnădioara, la începutul secolului XX

fost repatriați 29.119 oameni (dintre care 9.861 polonezi) și alți 19.258 deportați au fost eliberați ca fiind incapabili de muncă.

În urma unui control efectuat, în februarie 1946, în Lagărul NKVD nr. 196 Focșani (prin care au fost repatriați o parte dintre prizonierii de război și internații civili europeni deținuți în U.R.S.S.), colonelul Melnik, adjunctul Secției 1 din Direcția prizonieri de război și civili internați, constata: „Persoanele civile

internate, sosite [ca urmare a repatrierii – n.n.] la 24 decembrie 1945, de la Zaporojie, cu trenul nr. 97.214, erau într-o stare foarte gravă. Pe timpul deplasării, vagoanele nu au fost încălzite, toți erau plini de păduchi, iar 128 persoane [dintre cele 695 ajunse la Focșani – n.n.] au fost internate în spital, dintre care: 12 cu degerături, 43 bolnave de distrofie gr. III, 11 bolnave de distrofie etc. Printre aceste persoane se afla și un bolnav în stare gravă, dezbrăcat complet, care a fost adus într-un sac. În primele două zile, au decedat 15 persoane [...] Bineînțeles că starea în care a sosit acest contingent a creat o impresie defavorabilă în rândurile celor prezenți.”

Până la 1 decembrie 1946, dintre cei 66.318 cetățeni români deportați în U.R.S.S. în ianuarie – februarie 1945, au fost eliberați și repatriați 17.862, iar 3.795 au decedat. Structura etnică a celor 44.661 cetățeni civili români deținuți încă în batalioanele de muncă sovietice era – conform unei Informări întocmite la Secția 2 din Direcția Generală pentru Prizonieri și Internați (GUPVI) – următoarea: 40.963 nemți, 1.842 români, 1.480 unguri, 187 cehoslovaci, 63 polonezi, 56 austrieci, 30 evrei și 40 de altă naționalitate.

Până la 1 martie 1947, peste jumătate (mai precis 115.098) dintre civilii aduși la muncă forțată în U.R.S.S. au fost scoși din evidențele NKVD – 69.263 repatriați, 34.626 decedați și 11.209 alte cauze (evadați, eliberați cu condiția stabilirii definitive în U.R.S.S., racolați ca agenți, trimiși la alte ministere și structuri mili-

diferitele puncte de adunare a etnicilor germani și mai puțin de 2,7% din totalul solicitărilor s-au finalizat cu eliberarea celor deja reținuți.

Pentru pregătirea din timp a operațiunii de preluare, îmbarcare și transport pe calea ferată a deportaților, șefilor sectoarelor operative ale NKVD li se comunicau (de regulă, cu șapte – zece zile înainte de începerea îmbarcării primului eșalon) stația de cale ferată și numărul de vagoane pus la dispoziție în fiecare zi.

După această primă comunicare, șefilor sectoarelor și grupurilor operative teritoriale ale NKVD li se transmiteau – din oficiu sau la cerere, succesiv și ierarhic – alte precizări (privind numărul vagoanelor din fiecare garnitură, suplimentarea vagoanelor în funcție de numărul internaților concentrați în punctele de adunare-filtrare, denumirile corecte ale stațiilor de îmbarcare etc.) necesare organizării riguroase a operațiunii de preluare și expediere în U.R.S.S. a deportaților români.

Astfel de comunicări au fost făcute începând cu data de 8 ianuarie 1945, când comisarul de securitate Samîghin a raportat generalului-maior de intențență Vorobev că pentru „transportul în Uniunea Sovietică, pe ecartament feroviar vest-european, a eșaloanelor cu SK [contingent special, denumire utilizată în argoul și comunicările NKVD prin care erau desemnați, în acest caz, deportații străini în U.R.S.S. – n.n.] vor fi puse la dispoziție 5.204 vagoane, constituite în 91 garnituri de tren“.

Din momentul ajungerii garniturilor de tren în stațiile românești de îmbarcare și până la începerea deplasării acestora către localitățile sovietice de destinație, treceau, de regulă, între trei și șapte zile, timp în care mii de oameni tineri și vârstnici, femei și bărbați așteptau în vagoane neîncălzite, în plină iarnă, pentru a-și începe calvarul deportării, din care mulți nu s-au mai întors.

Tinere în port săsesc, după slujbă, la Rusciori

Pe timpul transportului în U.R.S.S., pentru etnicii germani deportați s-a stabilit o normă zilnică de hrană compusă din: 600 g pâine de scară, 10 g făină de grâu (categoria a II-a), 70 g grîș, 10 g macaroane, 30 g carne, 50 g pește, 10 g slănină sau grăsimi combinate, 10 g ulei, 10 g pastă tomate, 17 g zahăr, 2 g ceai, 10 g sare, 0,1 g foi de dafin, 0,1 g piper, 0,7 g oțet, 400 g cartofi și 200 g legume. Hrănirea urma să se facă prin grija unităților militare de subzistență sovietice de pe itinerarele de deplasare a trenurilor sau, în unele stații, prin grija Comisariatului Poporului pentru Comerț. În situația celui

de-al doilea caz, șefii convoaielor erau „avertizați – printr-un ordin, din 11 ianuarie 1945, al lui V.V. Cernîșev, adjunctul comisariatului poporului pentru Afacerile Interne al U.R.S.S. – cu privire la respectarea normelor de hrană prevăzute și să se evite depășirea acestora“.

La 10 ianuarie 1945, șefii sectoarelor operative pentru deportarea etnicilor germani din România erau colonelii sovietici Kojevnikov (Sibiu, cod „Pistolet“), Korotkov (Timișoara, cod „Mitrălieră“), Alekseev (București, cod „Tun“) și Grigorev (Cluj, cod „Mască de gaze“), respectiv maiorul Grincenko (Botoșani, cod „Ștergerea“).

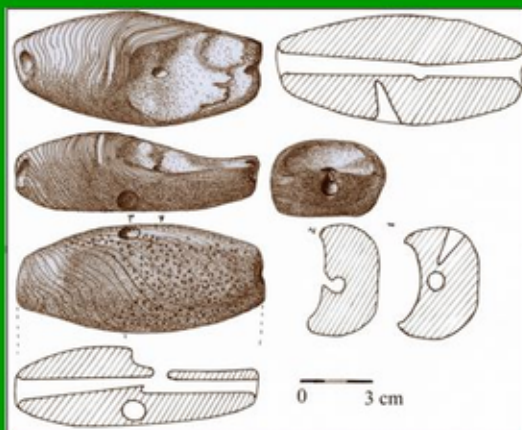
Printr-un raport comun, semnat de cei trei generali NKVD care au coordonat deportările (Apollonov, Gorbatiuk și Sladkevici), L.P. Beria a fost informat, la 3 februarie 1945: „În desfășurarea operațiunii au fost angrenați 664 ofițeri și lucrători operativi ai NKVD și NKGB, 10.443 ofițeri, gradați și soldați din cadrul trupelor speciale ale NKVD și 1.030 ofițeri, gradați și soldați ai Armatei Roșii“. Altfel spus, la operațiunea încheiată la 2 februarie 1945 au luat parte 12.137 militari sovietici (câte zece la fiecare sută de deportați). De asemenea, au fost utilizate 317 camioane din cadrul Regimentului 40 Auto, 90 camioane de la unitățile auto ale Fronturilor 2 și 3 Ucrainean și 212 camioane ale trupelor NKVD.

Până la 22 februarie 1945, la orele 24.00, deportații proveniți din cele cinci state europene vizate de Hotărârea

INSTRUMENT MUZICAL DINTR-O VALVĂ FOSILĂ

SABIN ADRIAN LUCA

Cu ocazia săpăturilor sistematice din anul 2018, de la Tărtăria – Gura Luncii, Transilvania, într-o poziție arheologică secundară s-a descoperit un obiect rar ca formă și utilitate. Acesta pare a fi un instrument muzical preistoric.

În ziua de 11 iulie 2018 au fost săpate, în suprafața SII, carourile 33, 41, 49, 57, pe adâncimea de -0,20 la -0,40 m (nivelul II de săpare). În caroul 49, la adâncimea de -0,30 m, a apărut un obiect perforat (perforații longitudinale și verticale), realizat dintr-o rocă albicioasă, compusă din straturi subțiri suprapuse (geologic, natural), probabil o rocă sedimentară. Instrumentul a apărut la est de o aglomerare formată din materiale arheologice diverse. Din demontarea aglomerării a rezultat și o figurină zoomorfa fragmentară. Apartenența culturală a materialelor rezultate în urma demontării aglomerării ține de cultura Petrești (probabil partea clasică a culturii neolitice; a doua jumătate a secolului V î.H.).

Moluștele marine sau terestre, actuale și fosile, sunt subiectul studiilor de antropologie și arheologie din întreaga lume. Materialele conchologice (cochiliile melcilor și valvele scoicilor), brute sau prelucrate, identificate în cadrul siturilor arheologice, au contribuit la înțelegerea folosirii mediului înconjurător în preistorie.

În 1890, paleontologul olandez M.E.F. Thomas Dubois (1858 – 1940) a descoperit prima fosilă de *Homo erectus* în Trinil, Java (Indonezia). Alături de fosila umană acesta a găsit și o duzină de bivalve. Datate acum aproximativ 500.000 de ani, acestea reprezintă primele forme de „fabricare” a moluștelor de către strămoșul omului.

În numeroase situri arheologice neolitice din Italia (Liguria), în peșteri și morminte, au fost găsite trompete realizate din cochiliile, datate 5316 – 5005 î.H.

Astăzi materialele conchologice sunt folosite pentru fabricarea de instrumente, fie ele și muzicale. S-a descris – de exemplu – folosirea actuală a cochiliilor ca tuburi sonore sau trompete în Insulele Seychelles. În religia hindusă, *vedele* (sunt o culegere de texte originare din Vechea Indie) sunt recitate în cadrul ceremoniilor însoțite de sunetul instrumentului sacru, „shanka”, confecționat din *Turbinella pyrum* (Linnaeus, 1758), numit popular „cochilia divină”. În

tare sovietice etc.) – și în RB ale NKVD mai erau deținuți 93.141 civili străini (49.770 bărbați și 43.371 femei).

In total, la 1 martie 1947, în U.R.S.S. mai erau deținuți 41.183 cetățeni ai României (37.979 etnici germani, 1.743 unguri, 1.335 români, 59 austrieci, 26 cehoslovaci, 15 evrei, opt ucraineni, șapte polonezi, șapte ruși, câte un leton, sârb, francez și bulgar), ponderea românilor (peste 44%) fiind cea mai mare din totalul celor 93.141 civili europeni aflați încă, după doi ani de la deportare, în RB sovietice. Chiar Germania, care a fost ținta deportărilor din ultimele luni ale celui de Al Doilea Război Mondial, avea la 1 martie 1947 un număr mai mic de cetățeni civili (27.005) deținuți în captivitatea sovietică, iar Ungaria mai avea 18.938 cetățeni în RB sovietice.

Conform „Informării privind totalul internaților civili repatriați până la 1 noiembrie 1948”, după aproape patru ani

de la deportările din 1945, au fost eliberați și trimiși în țările aparținătoare 158.896 internați civili, dintre care 126.688 „internați-mobilizați” (deportații din ianuarie – februarie 1945) și 32.208 Grupa „B” (arestații din februarie – aprilie 1945). Altfel spus, până la 1 noiembrie 1948 au fost repatriați 76,30% dintre cei 208.239 civili europeni duși cu forța în U.R.S.S. în anul 1945.

Puțin peste 40.000 dintre repatriați (39.506 „internați-mobilizați” și 570 arestați incluși în Grupa „B”) erau cetățeni ai României, însă ei reprezentau doar 57% dintre cei peste 70.000 de civili români deportați ori arestați și duși la muncă forțată în U.R.S.S.

Faptul că ponderea cetățenilor români trimiși în țară (57%) era mult mai mică decât cea înregistrată pe ansamblul repatrierii (76,30%) este susținut și de „Informarea privind internații – mobilizații civili grupa «G» și internații civili arestați grupa «B» – situația la data de 15 iulie

1950”, document înregistrat la GUPVI MVD sub nr. 5.633 din 11 august 1950.

Conform documentelor păstrate în arhivele sovietice/ruse, în cazul cetățenilor români (etnici germani și de alte naționalități, inclusiv români, deportați ori arestați) mortalitatea ar fi fost de 7,4 – 7,9% din totalul civililor români duși la muncă forțată în U.R.S.S., ceea ce ar presupune ca numărul civililor români repatriați să se apropie sau chiar să depășească cifra de 64,5 – 65,0 mii de cetățeni români întorși din U.R.S.S. până la începutul anilor '50 ai secolului trecut (70.000 deportați minus 5.132/5.500 decedați egal 64.868/64.500 supraviețuitori ai deportării).

Totuși, documentele sintetizatoare (note-raport, situații statistice, sinteze operative etc.) și cele detaliate (procesele verbale, însoțite de listele nominale de predare a repatriaților civili preluați de către autoritățile române) redactate în epocă de structurile specializate ale NKVD/MVD dovedesc faptul că autoritățile civile sovietice au repatriat, până în ianuarie 1950, puțin peste 61.000 dintre cetățenii români deportați.

Dincolo de argumentația prezentată mai sus, fundamentată mai ales pe cuantificarea informațiilor de ordin statistic identificate în arhivele ruse, există multe alte dovezi imbatabile că, în realitate, pe timpul deportării în fosta U.R.S.S. a etnicilor germani (și a civililor de alte naționalități) din România, au decedat peste 15.000 de cetățeni români.

(Va urma)

Tinere săsoaice în timpul deportării în U.R.S.S.

La aceste categorii putem adăuga descoperirile de la Tărtăria – Gura Luncii, și anume catarama de curea și cei doi nasturi confecționați din valva dreaptă a aceluiași tip de scoică (*Magazin istoric*, nr. 9/2017). Artefactul analizat aici reprezintă o posibilă nouă categorie IMDA, și anume a instrumentelor muzicale confecționate din moluște fosile.

Materialul conchologic, contemporan omului preistoric sau fosil, necesar obținerii obiectelor de podoabă, era transportat la distanțe lungi, existând încă de atunci rețele de schimb și negoț cu astfel de materiale. În cazul de față, materia primă necesară a putut fi adusă din regiune.

Valva fosilă a suferit modificări semnificative ale volumului inițial, ceea ce presupune o combinație de percuție și șlefuire: reducă sau debitajul, prin percuție cu ustensile din piatră, și tăierea cu lame litice. Fosila a fost cioplită, rezultând nucleul artefactului și alte resturi. Modelarea inițială a fost realizată prin fasonare integrală, proces ce a lăsat urme clare asupra artefactului, evidențiind liniile de creștere. Fiind vorba de un instrument, obiect specializat, fasonarea a fost îngrijită, după cum se observă din forma romboidală a acestuia, artizanul cunoscând deja aspectul final dorit. Perforarea, în cazul orificiilor antropice, a fost realizată uniform, ceea ce demonstrează că artizanul cunoștea proprietățile materialului și presiunea

Instrumente sacre „shanka“

exercitată a fost controlată. Perforațiile extremităților s-au realizat axial, de la ambele capete, având în vedere forma inițială a materialului brut. Modelarea finală a fost realizată prin șlefuire, prin care sunt înlăturate striuri de abraziune rămase, sunt estompate efectele procesului de perforație. Partea dorsală a artefactului este aplatizată central, datorită procesului de modelare. Presupunem că s-a realizat prin frecare pe o suprafață dură. Netezirea sau finisarea instrumentului s-a făcut prin frecarea

pe un substrat fin, cu o bucată de piele de exemplu, înlăturându-se ultimele imperfecțiuni.

Detalii legate de modul de evoluție a uzurii artefactului nu pot fi stabilite clar din cauza gradului mare de prelucrare a obiectului, putând fi vorba de rezultatele procesului de manufacturare, nu de utilizarea în sine a instrumentului. De asemenea, fiind vorba de un posibil instrument, gradul de uzură nu poate fi semnificativ vizibil, așa cum este cazul obiectelor utilizate în gospodărie, ca podoabă sau la vânătoare.

In România s-a mai descoperit un instrument muzical (ocarină), deosebit, în situl neolitic de la Liubcova-Ornița (județul Caraș-Severin). Acesta este realizat din lut ars. Instrumentul este datat în Vină C₁. Suflând prin orificiul de cea mai mare mărime și astupând, pe rând, unul sau mai multe orificii dintre celelalte trei, se emit sunete diferite. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

M.E.F. Thomas
Dubois

Africa, statul Ghana, copiii folosesc și astăzi trompete obținute prin găurirea cochiliilor melcului terestru *Achatina achatina* (Linnaeus, 1758), melcul uriaș african. Lucrarea monumentală a lui J. Montagu, apărută în 2018, tratează, în detaliu, uti-

lizarea trompetelor confecționate din cochilii, încă din preistorie, în întreaga lume.

Artefactul descoperit la Tărtăria este, probabil, un instrument muzical acrofon, respectiv fluier vertical rudimentar, fără dop, ceea ce presupune menținerea poziției verticale a acestuia în momentul utilizării. Fiind confecționat dintr-o valvă de scoică fosilă, terminologia folosită trebuie să corespundă cu cea specifică domeniului malacologic (referitor la moluște), paleontologic și arheomalacologic. El cântărește 173,67 gr. Lungimea totală a obiectului este de 105 mm, iar lățimea maximă de 45 mm.

Posibilul instrument a fost confecționat din valva stângă a unei specii de scoici fosile aparținând familiei *Ostreidae*, menționată de Constantine Samuel Rafinesque, în 1815, popular numite stridii. În stabilirea apartenenței la această familie a fost analizat, comparativ, materialul aflat în colecția paleontologică a Muzeului de Istorie Naturală din Sibiu (din cadrul Muzeului Național Brukenthal).

Zona de origine a bivalvei marine fosile întrebuințate în manufacturarea artefactului

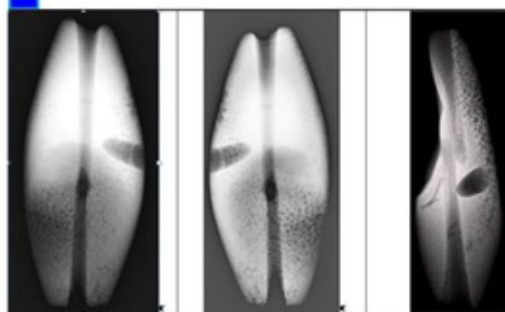
poate fi considerată Transilvania. Sursa geologică a fosilei utilizate este importantă pentru a stabili dacă a fost colectată local sau adusă din altă regiune. Încă de la începutul Paleogenului (66 – 23,3 milioane ani), regiunea actuală a Transilvaniei, respectiv părțile nordice și vestice, au fost scufundate sub nivelul apelor marine. Sub acțiunea apei au apărut fenomene progresive de sedimentare și adâncire. Teritoriul Transilvaniei în Neogen (23,3 – 2,58 milioane ani) era complet acoperit de Marca Sarmatică. În Badenianul inferior (16,3 – 12,8 milioane ani) are loc o puternică transgresiune a apei. Bazinul Transilvaniei este bogat în moluște fosile cocene, fapt recunoscut internațional de specialiștii în domeniul paleontologic și nu numai.

Din punct de vedere geologic, în regiunea Tărtăria (județul Alba) se întâlnesc perioadele Pleistocenului Superior (120000 – cca 10000 î.H.) și Miocenului (23,03 milioane – 5,33 milioane ani), reprezentate prin depozitele badeniene. Regiunea Sebeș (județul Alba) prezintă o faună marină fosilă atribuită Burdigalianului (Miocen).

Artefactul a parcurs următorul lanț de etape: colectarea fosilei din teren. Fosila din care a fost confecționat instrumentul a fost adusă intenționat din depozitele cocene din zonă. Având în vedere dimensiunea materiei prime, aceasta nu putea fi adusă accidental. În cadrul siturilor arheologice europene, alături de artefactele confecționate din moluște contemporane comunităților respective, prezența moluștelor fosile și a obiectelor manufacturate din acestea este comună. Actualmente, studiile arheologice se confruntă și cu identificarea originii geologice a acestor tipuri de artefacte fosile.

În România, tradiția utilizării și colectării materialelor conchologice vii sau fosile este exemplificată în cadrul a numeroase situri arheologice. Acestea se folosesc ca materie primă pentru realizarea unor artefacte și sunt studiate ca bază pentru industria materiilor dure animale (IMDA). Ele sunt grupate în: categoria podoabelor, cochiliilor sau valvelor perforate, mărgelile și brățări.

Radiografii ale piesei

Martie - aprilie 1920

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

„S-au împlinit cinci săptămâni de când Universul n-a putut să mai apară [...] Pe când în țările cu civilizație veche problemele noi sociale sunt rezultatul frământării a generațiuni nenumărate și a scrierilor geniale a[le] celor mai buni din fiii acelor țări, la noi aproape toate chestiunile cari ne frământă azi – cu excepție de chestia agrară – sunt de importanță străină [...]” scria pe prima pagină a ziarului Universul, datat 24 martie (cum am mai explicat, ziarele erau antedatate cu o zi). La rândul său, Constantin Mille, patronul publicației, se justifica în Adevărul, ziar afectat și el de greva tipografilor: „Toată viața mea am protestat contra nedreptății. Și când am crezut și cred că lucrătorii n-au avut dreptate în cererile lor, am fost contra mișcării lor. S-au uitat cei 30 de ani de luptă pentru proletariat și am fost adăpat cu toate injuriile și calomniile.”

Viața politică internă este marcată de demiterea guvernului Vaida-Voevod (care află de la BBC că a fost demis), tocmai când acesta obținuse recunoașterea Unirii Basarabiei. La re-

venirea în țară, Alexandru Vaida-Voevod este așteptat la Gara de Nord de Nicolae Iorga, președintele Camerei, și membrii blocului parlamentar. La coborârea din tren a fost salutat cu urale. Iorga l-a

felicitat pentru eroismul cu care a luptat la Paris pentru granițele României, deplângând faptul că în vremea asta, în țară, „vechile partide oligarhice, ce se vedeau amenințate de fantoma uriașă a

Eveniment

BANCNOTA ANIVERSARĂ ION I.C. BRĂTIANU

Anul trecut vă prezentam Bancnota aniversară pentru colecționare, cu valoarea nominală de 100 de lei, având pe avers portretele regelui Ferdinand I și reginei Maria (Magazin istoric, nr. 3/2019). Avem acum posibilitatea să vă prezentăm noua Bancnotă aniversară pentru colecționare, cu valoarea nominală de 100 de lei, având pe avers portretul lui Ion I.C. Brătianu.

Dimensiunile noii bancnote sunt: 147x82 mm, iar culoarea predominantă: albastru. Este imprimată în tehnică mixtă plană/relief, pe ambele fețe, pe suport polimer. Pe avers, în partea dreaptă, în prim-plan, apare portretul lui Ion I.C. Brătianu, cu anii de viață, iar în centru, o imagine a plăcii Ordinului „Carol I”, pe care Brătianu l-a primit în anul 1922. Semnăturile guvernatorului B.N.R. și casierului central sunt imprimate în partea centrală, deasupra valorii nominale în litere. Data punerii în circulație, 1 decembrie 2019, este imprimată pe verticală, în dreapta bancnotei.

Pe reversul bancnotei sunt reprezentate: în stânga, o imagine de epocă a fostului palat al Adunării Deputaților, actualmente Palatul Patriarhiei, și, central, o imagine a reversului însemnului Ordinului „Carol I”.

Bancnota conține mai multe elemente de siguranță. A fost imprimată în 30.000 de exemplare. A fost lansată la sediul Băncii Naționale a României în ziua de 3 decembrie 2019, împreună cu moneda din aur cu tema Istoria aurului – moneda de 50 de lei, cu milesimul 1922, în cadrul unei ceremonii deschise de guvernatorul B.N.R., Mugur Isărescu, la care au participat premierul Ludovic Orban și președintele Academiei Române, Ioan Aurel Pop. În discursul său, academicianul Mugur Isărescu a spus: „Om al deciziilor istorice, Ionel I.C. Brătianu se înscrie în galeria românilor de seamă, în galeria marilor români cărora le datorăm Marea Unire și edificarea statului național unitar”.

Bancnota este oferită colecționarilor într-un pliant care reproduce, pe fața interioară, un fragment dintr-un discurs rostit de Ion I.C. Brătianu la Sibiu, la 5 august 1919. „Am un singur merit cu care mă fălesc: credința. Mai multă credință ca mine nu poate să fi avut altcineva [...] În timpul Tratatului de la București am scris un memoriu pe care-l voi lăsa ca testamentul vieții mele politice. Și am spus regelui nostru, când Mackensen era stăpân pe jumătate din țară: «Sire, ai făcut bine ce ai făcut și ești asigurat de izbândă!».

Pliantul în care este prezentată Bancnota aniversară

Guvernatorul Băncii Naționale a României prezintă Bancnota aniversară și moneda din aur

Nu era posibil să nu se manifeste aspirațiunea seculară a neamului nostru. Se putea întârzia cu câteva luni, cum s-a întârziat cu Tratatul de la București, cu câțiva ani; dar nu era să rămână fără rol în dezvoltarea neamului nostru nici jertfa și nici acțiunea noastră din război [...] Îmi reamintesc aceasta acum, când voi da sfaturi acelor care vor conduce destinele statului. Să nu vă uitați la succese de persoane sau de moment, ci să urmați pulsul inimii poporului, conștiința lui națională și să aveți contactul neîntrerupt cu dânsa, ca să fiți reprezentanții sinceri ai unui neam conștient”.

Neplătiți, minerii din Valea Jiului declanșează, la 22 martie, greva. Cum aceasta se extinde, autoritățile iau măsura arestării a 19 lucrători, socotiți capii răzvrătirii. Ca răspuns, 3.000 de muncitori se întrunesc în ziua de 26 martie și decid să-și elibereze camarazii. Sunt întâmpinați de un pluton de infanterie cu mitraliere, care îi somează să se oprească. Cum nu se conformează, soldații trag o salvă, rănind pe trei dintre muncitori. A doua zi, o parte dintre cei arestați fiind eliberați, se reia lucrul. În unele locuri propaganda socialistă stârnește furia localnicilor. Locuitorii din Telega au protestat contra afirmațiilor din ziarele socialiste că ar fi aderat la mișcarea socialistă.

Entuziasmul cu care fusese întâmpinat Alexandru Vaida-Voevod la revenirea de la Paris fusese generat și de publicarea în presă a hotărârii Consiliului Suprem al Conferinței de Pace de la Paris privind unirea Basarabiei cu România. „Principalele puteri aliate s-au găsit până acum în imposibilitatea să ia o hotărâre precisă în chestia Basarabiei, atât fiindcă ele credeau această chestie ca făcând parte din chestia generală românească, pentru care greutățile cu precedentul guvern român împiedicau orice aranjament și pentru că ele speraseră că va fi posibil de a provoca o înțe-

legere amicală între România și Rusia. Principalele puteri aliate găsesc că nu mai există nici un cuvânt pentru a întârzia hotărârea. Guvernul român a dat dovezi despre dorința lui de a regula, în interesul României și al Europei, chestiile pendinte și s-a supus deciziunilor Consiliului Suprem în chestia retragerii trupelor sale din Ungaria, bizuindu-se pe asigurarea principalelor puteri aliate. Guvernele aliate deci simt că este și în interesul României și în cel al țărilor vecine ca chestia Basarabiei să nu mai fie lăsată nehotărâtă. După ce au fost luate în întreagă considerație aspirațiile generale ale populațiilor din Basarabia și caracterul moldovenesc al acestui ținut, din punctul de vedere geografic și etnografic, precum și argumentele istorice și economice, principalele puteri aliate se pronunță deci în favoarea unirii Basarabiei cu România care a fost acum formal declarată de către reprezentanții basarabeni și sunt doritoare să încheie un tratat pentru recunoașterea acestui lucru îndată ce condițiile sus-zise vor fi fost îndeplinite. Ele consideră că în

această regiune interesele generale și particulare ale Basarabiei vor fi apărute, în special în ce privește relațiile cu statele vecine, și că drepturile minorităților în Basarabia vor fi garantate în același chip ca ale celor care se găsesc în alte părți ale Regatului Român. Principalele puteri aliate își rezervă dreptul de a referi arbitrajului Ligii Națiunilor orice greutăți viitoare cari ar putea să se ivească din vreuna din aceste două chestiuni“.

Se fac demersuri și pentru reglementarea relațiilor cu Rusia Sovietică. Problema care se pune în continuare este dacă România va trata singură cu Rusia sau se va alia cu Polonia și alte țări interesate, precum Finlanda. Alexandru Florescu, ministrul la Varșovia, și colonelul Ion Antonescu, din Marele Cartier General, unul pentru partea politică, celălalt pentru partea militară, sondează bazele pe care s-ar putea urma tratative cu Rusia. Și comisarul poporului pentru Afacerile Străine, Cicerin, avansează propuneri pentru începerea discuțiilor. Punctele asupra cărora România nu este dispusă să

negocieze: returnarea tezaurului evacuat la Moscova, unirea Basarabiei și problema depozitelor de aprovizionare și armament confiscate de bolșevici.

La sfârșitul lunii martie, Banca Națională a României a elaborat un me-

Arenele Romane

democrației române“, desfășurau o nerușinată campanie de intrigi și lupte meschine.

Se așteaptă cu nerăbdare reluarea lucrărilor Parlamentului. Dacă inițial, la prezentarea guvernului Averescu, acesta nu întrunise un sprijin prea entuziast, acum se afirmă că poziția domnului Iorga, sprijinitor al fostului guvern Vaida-Voevod, nu mai este atât de sigură. Doar țărăniștii mai persistă într-o îndârjită opoziție.

Până să se reunească Parlamentul, Guvernul a decis să prezinte un proiect de lege pentru reducerea numărului de deputați la 350 și al celui al senatorilor la 170. În privința reducerii la jumătate a diurnei actuale a parlamentarilor, stabilită la 5.000 lei, *Adevărul* (ziarul costa 0,25 lei) consideră că Parlamentul este suveran în asemenea chestiune și, fără a se face risipă, diurna trebuie să permită parlamentarilor să facă față vieții din Capitală.

In chiar ziua când s-a reunit, Parlamentul a și fost dizolvat. La un moment dat, în timpul celui de al treilea scandal care izbucnise în Parlament, prim-ministrul Averescu a părăsit sala. A lipsit o jumătate de oră, timp în care s-a dus la Palat să obțină de la rege decretul de dizolvare a Camerelor. Înainte de asta,

a avut o scurtă discuție cu Ion. I.C. Brătianu. A revenit în redingotă, ținuta obligatorie cu care se prezentase în fața regelui. A fost rugat Argetoianu să „țină de vorbă“ pe deputați până se îndeplineau toate formalitățile de emitere a decretului regal de dizolvare. Dar nu a mai fost nevoie, căci decretul a sosit la timp. La ora 20 fără 20 minute, generalul Averescu a citit Decretul regal de dizolvare a Parlamentului. „În momentul când d. Averescu desfăcea decretul, d. N. Iorga, care ședea în primul șir de locuri, a strigat «Sinistră farsă!» [...] Când decretul a fost citit, au izbucnit urale, deoparte, fluierături și urlete de alta, aplauze și strigăte. Blocul țărănist cânta *Deșteaptă-te, române!* Câțiva democrați își aprinseseră țigările“ aflăm din *Universul*.

Un alt motiv de dispută îl constituie desființarea Consiliului Dirigent. Maniu și Vaida-Voevod se opun. Octavian Goga susține că este o măsură care trebuia luată de toamna trecută și amânarea ei

a stârnit nemulțumire populară. „Acum s-a făcut unirea adevărată“ – crede Goga că vor zice țărani ardeleni. La 4 aprilie se publică în *Monitorul oficial* decretul prin care se desființează Consiliul Dirigent, directoratele din Basarabia și secretariatele din Bucovina. Lui Iuliu Maniu, sosit la Cluj, i se face o primire grandioasă, demonstrativă. Gara era ticsită de lume.

Este multă tensiune și în stradă. La 16 aprilie la Arenele Romane a început Congresul Ligii Poporului. Către sfârșitul sesiunii de dimineață, doi lucrători socialiști au aruncat manifeste. Un grup de congresiști i-a prins și bătut. După-amiază, la orele 3, scandalul a luat proporții mari. Mai mulți lucrători socialiști ce staționau în jurul Bisericii Cuțitul de Argint, unde era depus corpul unui lucrător mort, au început să facă propagandă socialistă printre țărani veniți la congres. Ei au fost puși pe fugă și s-au refugiat în biserică, unde au continuat scandalul și bătaia. Lucrătorii

de la fabrica Wolf aflând de aceasta au ieșit în corpore și s-au luat la bătaie cu congresiștii. Intervenind autoritățile, lucrătorii s-au retras în fabrică. Lucrătorii de la Arsenal și celelalte fabrici, aflând și ei, au părăsit lucrul și s-au îndreptat spre Palatul Carol. Autoritățile au reușit să aplice conflictul.

Alexandru Averescu și Octavian Goga

A COLECȚIONA, COLECȚIONARE

FLORENTINA DOLGHIN

Cărți poștale, timbre, pălării, pantofi, dar și parfumuri, monete, manuscrise, vinuri, ceasuri, fildeșuri sau tablouri, bijuterii, evantaie, vase chinezești, sticlărie, mașini, covoare, cărți rare, autografe, cravate cu modele, șervețele, câte asemenea obiecte nu au mai colecționat oamenii de-a lungul timpului! Eclectismul colecționarilor a dat naștere unor celebre galerii și muzee de artă, dar a revelat și fațete mai puțin cunoscute ale unor personalități „strângătoare“.

Regina Mary (Mary de Teck) a Marii Britanii, consoarta regelui George al V-lea (1910 – 1936), avea o slăbiciune maldivă pentru bibelouri valoroase și obiecte de artă, dar nu-i plăcea să-și achite nota pentru ele. Când mergea în vizite, zăbovea mult în fața lor, cu o privire acaparatoare, le „mângâia cu ochii“, cum îi plăcea să spună, apoi... cine rezista dorințelor unei regine? „Pot să mă întorc să-mi iau la revedere de la acel mic și drag...?“, era ultima fază a atacului (rostit din pragul ușii) asupra celui care nu înțelesese sensul admirației. Și astfel colecția reginei se completa mereu.

Evantaiele prințesei Iusupova

Cosimo de Medici, supranumit „Părintele Patriei“, conducătorul Florenței, poetul Francesco Petrarca sau Papa Paul al III-lea, prințul Rainier de Monaco, prinți saudiți, emiri din Golf, miliardari ruși și din Asia au avut sau au aceeași pasiune, numismatica, colecțiile lor fiind în ultimă instanță o manieră de etalare a nobleței, bogăției, puterii.

Camee din colecția familiei Medici

Lorenzo de Medici (1449 – 1492), aparținând celebrei familii susținătoare a artei, a continuat tradiția bunicului,

Mary of Teck (1867 – 1953), soția regelui George al V-lea al Marii Britanii (aici în 1893, la nunta lor), o mare colecționară, căreia nu-i plăcea să plătească pentru ce achiziționa

Cosimo. A colecționat, dar nu monete, ci picturi, manuscrise, desene, bijuterii, obiecte antice, statuete, medalii și mai ales camee, considerate în vremea lui o ramură a unei arte minore. În Antichitate cameele fuseseră doar talismane. Or, pentru Lorenzo, cameea – realizată din materiale nobile, fildeș, abanos, sardonix, agat, onix, cornalină, cu monturi în aur, încrustat cu safire, diamante, smaralde, perle – reprezenta perfecțiunea. Scenele religioase înfățișate pe ea, personajele mitologice, dar și personajele zilei au adus curând artei cameelor recunoașterea artistică, notorietatea, mai ales atunci când înșiși Botticelli și Leonardo da Vinci au început să creeze camee.

Muzeul Ermitaj din Petersburg deține o impresionantă colecție de evantaie aparținând prințesei Tatiana Aleksandrovna Iusupova (1829 – 1879), născută Ribeaupierre, soția prințului Nikolai Iusupov (1827 – 1891). Nikolai, după mai multe iubiri eșuate, s-a îndrăgostit nebunește de Tatiana, numai că ea îi era verișoară, ce-i drept, doar pe jumătate. Aveau aceeași

moriu, ca răspuns la cererea guvernului de a se exprima în privința mijloacelor prin care s-ar putea înlocui coroanele, rublele și leiile Băncii Generale. Peste o lună, B.N.R. trimitea la Paris clișeele noilor bancnote de 20 și 100 de lei, care se vor tipări în vederea scoaterii din circulație a hârtiilor Băncii Generale, a rublelor și coroanelor. Bancnotele de 500 și 1.000 de lei se vor tipări în țară. Tot la sfârșitul lunii martie, la Ministerul de Finanțe s-a numit o comisie pentru unificarea monetară; între membri: O. Kiriacescu și I. Lapedatu.

La 4 aprilie moare Dimitrie Constanțescu Teleor (n. 1858), scriitor și folclorist. „Și pentru că era un scriitor român – scrie *Universul* –, el a murit pe patul unui spital“. În cimitirul Bellu bălăriile au năpădit mormântul lui Mihai Eminescu. În aceeași situație sunt și mormintele lui Panait Cerna, Șt. O. Iosif și George Coșbuc. „Însuși monumentul delicat, bizar și impresionant în preajma căruia mulți cred și azi că sălășluiește blândul suflet al fecioarei Iulia Hasdeu se macină sub ploaie și sub nepăsare.“ „Ah! bun și foarte rațional public român, care alerge la toate balurile mascate și te înghesuie la curse de-ți iese sufletul, cât de cuminte ești când îți menajezi liniștea și te ferești să-ți turburi digestia [...] Grija

acestor cele mai alese exemplare umane cari și pleacă mai devreme de lângă tine, ca o protestare frământată în adevăr pe membrii alesei societăți desemnate sub inițialele S.S.R., Societatea Scriitorilor Români. Această organizațiune dădu una sau mai multe serbări costumate la care s-a petrecut de minune în iarna ce trecu, organiză săptămânile trecute un copios banchet și ține deschis în această vreme chiar un local luminat în centrul Capitalei, unde lume multă și străină de ale literaturii se adună împrejurul unei mese curioase cu postav verde.“ În schimb, căpitanul Ion Iorga a înfrumusețat din banii lui cimitirul eroilor români de lângă Brașov, făcându-i un grilaj din lemn, punând flori, făcând o grădiniță și o cruce mare pe care a scris: „Aici se odihnesc 87 eroi morți pentru patrie“.

I. Vinca scrie despre viitorul poeziei și al poeziei. „Ce va deveni poezia în societatea de mâine, în cooperarea și producțiunea intensă către care ne îndreptăm? [...] Arta devine din ce în ce mai inutilă, când nu se exercită ca o meserie pentru grădinile și clădirile publice, iar poezia și romanul

și nuvela nu-și găsesc întrebuințare într-un manual de școală nici cât un sfinx de ghips sau o floare de carton pe o tribună festivă.“

Prefectura Ploiești a oprit pe locuitori să mai facă transporturi de băuturi din podgorii la oraș, vitele urmând să fie întrebuințate la lucrările agricole.

De câteva săptămâni se observă în fața și în dosul Palatului regal grupuri de bătrâni, femei de toate vârstele și copii, care așteaptă ziua și noaptea împărțirea unor ajutoare. Pe timp de noapte, „împărțiți în grupuri cu aspect african, invadează Cișmigiu“. Intenția de a-i ajuta este nobilă, dar sistemul este nefericit și condamnat.

Pe frontispiciul ziarului *Adevărul* apare în fiecare zi câte o cugetare, cel mai adesea contra Brătienilor. Cea din 15 aprilie sună așa: „Când nemții amendau pe cel ce nu mătura și stropia de trei ori pe zi dinaintea casei sale, Bucureștii era curat. Oare fiindcă România Mare a scăpat de nemți, e liberă să rămâie murdară?“

Și să încheiem cu o știre din Japonia, care, după 100 de ani, ne poate da speranțe să fim optimiști, totuși: epidemia de gripă din această țară a provocat un milion și jumătate de îmbolnăviri și 66.000 de morți. Pentru a preveni extinderea, autoritățile îi sfătuiesc pe oameni să poarte măști. ■

Băile Telega

la fel de importante ca trata-tele contemporane lui.

Dintre țarii Rusiei colecționară „de stat“, să-i spunem așa, a fost numai Ecaterina a II-a (1762 – 1796). Prietenă cu Voltaire și Diderot, căruia i-a cumpărat biblioteca, țarina a achiziționat peste 4.000 de picturi, inaugurând în palatul său, Ermitaj, secțiunile olandeză, italiană, franceză și flamandă. Dar nu numai picturi a cumpărat țarina, ci și, cu o preferință aparte pentru lucrurile englezești, „38.000 de cărți, tipărituri, gravuri, 10.000 de pietre prețioase incizate, 10.000 de desene și un cabinet de istorie naturală în două camere mari“, după cum i se lauda baronului Friedrich Grimm.

Un colecționar împătimit a fost și pictorul olandez Rembrandt (1609 – 1669), casa lui din Amsterdam găzduindu-i până astăzi curiozitățile artistice. În 1656 nesăbuintă, aparentă, cu care aduna compulsiv tablouri de Rafael și Rubens, stampe, cărți, Biblii,

lucrări de Dürer, i-a adus falimentul și inventarierea tuturor obiectelor din casă. Muzeul Rembrandt, deschis din anul 1909 în locuința sa, are și o secțiune specială unde sunt îngrămădite pe rafturi achiziții eteroclitice: argintărie, statuete, obiecte exotice.

Ochiul perspicace al lui Peggy

Regele Soare, un pasionat de ceasuri, a avut ambiția să facă din Versailles o nouă Romă. Voia să sugereze un fel de ascendență din personajele ilustre ale unei lumi apuse, un Apollo, Hercule, Alexandru cel Mare. Colecția sa de statui aduse de la Roma, apoi copiile după originale, măiestru executate – pentru că din 1680 Roma a introdus măsuri drastice spre a nu-și pierde piese valoroase din patrimoniul artistic – decorează grădinile și interiorul palatului.

Maria Antoaneta, soția lui Ludovic al XVI-lea, a fost și

ea o ferventă colecționară: a avut pasiunea obiectelor din lemn lăcuit, cu lac de Japonia. Îi trezise interesul pentru ele un dar al mamei, Maria Tereza, împărăteasa Austriei, făcut pe când era copilă. Multe comode, dulăpioare, cutii mici și mari, de diferite forme, superb lăcuite, vor găz-

dui obiectele reginei și ale familiei ei. În panica generală a zilelor Revoluției din 1789, când familia regală a fost alungată, Maria Antoaneta nu uita să se asigure că aceste opere de artă, cu luciul lor cald, catifelat, vor fi în siguranță. Și au fost, de vreme ce pot fi admirate și azi la Luvru sau Versailles.

Peggy Guggenheim, născută în 1898, în familia unui bancher din New York, a devenit unica moștenitoare a averii familiei, hotărând foarte devreme să se consacre lumii artistice. Viitoare mecena, colecționară, Peggy s-a instalat la Paris, la numai 23 de ani, între prieteni pictori, învățând din mers de la ei, susținându-i în demersurile lor și finanțând toate curente avangardiste ale epocii. Așa a sesizat înaintea tuturor, cu mare fler artistic, potențialul unor Kandinsky, Picasso, Mondrian. După o călătorie la Londra și New York în 1939, a revenit la Paris, ambiționându-se să achiziționeze o operă pe zi! Începea să se cristalizeze una dintre cele mai mari colecții de artă modernă. Apoi americanca a căutat un loc unde să-și expună cele 326 de „capturi“. A ales palatul Venier dei Leoni din Veneția, pe care l-a cumpărat în 1948. Fundația Guggenheim este astăzi deținătoare acestui palat și a colecției lui Peggy, volitivă și talentată cunoscătoare a artei cu adevărat valoroase, care a rămas în Italia până la moarte, în 1979. În colecția ei sunt prezente și două sculpturi ale lui Constantin Brâncuși (care îi spunea Peghița), artist de

Peggy Guggenheim,
în fața palatului Venier dei Leoni din Veneția,
unde și-a strâns colecțiile de artă

bunică, nu și acciași bunici. Biserica ortodoxă rusă interzicea categoric asemenea mariaje; în plus, mama băiatului era total împotriva. După încheierea studiilor universitare ale fiului, ea a făcut tot ce a putut, sprijinită de țarul Nicolae I, să-i îndepărteze unul de altul pe cei doi tineri. Tatiana a rămas la Moscova, Nikolai a fost trimis la Kazan, apoi la Riga.

Zadarnic. Cei doi tineri au dezvoltat între ei o corespondență intensă, au schimbat sute și sute de scrisori, care au șters distanța, i-au apropiat și mai mult. Odată cu moartea lui Nicolae I și urcarea pe tron a lui Alexandru al II-lea, în septembrie 1856, cum acesta era favorabil unirii celor doi, căsătoria a avut loc în biserica unui sat, la numai o săptămână după ceremonia de încoronare. Țarul a invitat apoi tânărul cuplu la Nisa, în pofida opoziției Sfântului Sinod, rămas la decizia lui de respingere a căsătoriei. Tatiana, sau Tana, cum i se spunea în familie, a trăit cu soțul ei mai mult în afara Rusiei, la München și Paris, și a murit în Elveția, la Nyon.

Evantaiele Tatianei păstrate la Ermitaj sunt adevărate opere de artă. Reprezintă scene pastorale și sunt lucrate din mătase, baga, esențe parfumate de lemn, santal, fir de aur, moar, dantelă. Cu un asemenea frumos exemplar în mână dreaptă este surprinsă Tatiana Iusupova și în pictura lui Franz Xaver Winterhalter, din 1858.

Mărunțișurile lui Rembrandt

Colecția de evantaie a prințesei Iusupova rivalizează cu o alta, de la jumătatea aceluiași secol al XIX-a, a împărătesei Maria Feodorovna, mama țarului Nicolae al II-lea și soția țarului Alexandru al III-lea. Împărăteasa, în afară de evantaie, a primit an de an de la soțul ei, cu ocazia sărbătorilor pascale, un ou Fabergé, comandat de țar celebrei case de bijutieri omonime. Așa s-a născut la Curtea de la Petersburg colecția Fabergé, începută de tată, Alexandru al III-lea, care i-a dăruit soției lui zece

asemenea bijuterii simbol din metal și pietre prețioase, și continuată de fiu, ultimul țar al Rusiei, Nicolae al II-lea, care i-a oferit mamei alte 21 de ouă imperiale, dar și soției lui, Aleksandra Feodorovna, câte unul, în fiecare an. 50 de ouă Fabergé a creat casa pentru familia imperială rusă și se estimează că 43 dintre ele există încă. Dintre cele 31 care au aparținut Mariei Feodorovna șapte au dispărut în timpul revoluției bolșevice, celelalte au intrat în colecții private rusești și americane. Există astăzi expusă la Petersburg, în Palatul Șuvalov, cea mai importantă colecție de ouă Fabergé, recuperate, contra a 100 de milioane de dolari, de la casele de licitație occidentale.

Petru cel Mare, ca să rămânem în același spațiu, a fost și el mare colecționar de manuscrise, cărți, hărți, desene, gravuri, planuri. A moștenit o imensă bibliotecă a tatălui, a fraților și surorilor lui, dar i-a adăugat preocuparea personală pentru istoria lumii vechi și arta militară, interesul pentru planurile de fortificații și de bătălii, tratate de artă militară din Antichitate, dar și din epoca lui (Andreas Cellarius, *Architectura militaris*, 1660, François Blondel, *L'Art de jeter les bombes*, 1685, Saint Rémy, *Mémoires d'artillerie*, din 1702), multe atlase, instrumente de navigație, achiziționate în călătoria lui la Amsterdam. O galerie de actualitate strategică, cam așa și-a construit colecțiile Petru cel Mare, care considera faptele de arme ale generalilor romani

Țarul Alexandru al III-lea i-a dăruit, în 1892, acest ou Fabergé soției, Maria Feodorovna (prințesa Dagmar a Danemarcei)

OMULEȚII VERZI SCURTĂ POVESTE

ANA DARIE

În urmă cu șase ani, în ultimele zile de februarie, militari fără însemne de grad, supranumiți „omuleții verzi”, își făceau apariția în Peninsula Crimeea. În scurt timp, reușeau să preia controlul asupra întregii zone.

Cu toate că, inițial, Rusia vecină a negat orice implicare, odată cu trecerea lunilor, din ce în ce mai mulți oficiali ai administrației Putin au recunoscut contrariul. „Micii bărbați verzi” – după cum i-a denumit amiralul rus Igor Kasatonov – erau membri ai unităților de forțe speciale Spetsnaz (Magazin istoric, nr. 3/2014). În decembrie 2014, Ministerul Apărării al Rusiei i-a acordat o medalie trimisului său în Crimeea, Serhiy Khodko, tocmai „pentru întoarcerea peninsulei ucrainene sub control rusec”.

Imagine complicată, încă din start: similitudini de culoare, diferențe de comportament – dar cam aceleași rezultate! Pe de o parte, soldații mascați în uniforme verzi, fără însemne, supranumiți și „oamenii de treabă” (datorită felului politicos și prietenos cu care s-au comportat față de localnici), definitorii pentru Criza din Crimeea din primăvara anului 2014, și pe de altă, „omuleții verzi” extraterestri, ființele răutăcioase care veneau de pe alte planete pentru a produce răul.

Acestea din urmă pot fi considerate (și pe bună dreptate, dacă luăm în considerare apetența publicului actual pentru producțiile SF) unele dintre figurile cele mai cunoscute și foarte des prezente în imaginarul contemporan. După unii autori, istoria le este una destul de îndelungată, având rădăcini britanice.

Estul Angliei, satul Woolpit, comitatul Suffolk, sediul abației Bury St. Edmunds, în plin veac al XII-lea: câțiva săteni dau peste doi copilași ciudați, cu pielea verde, îmbrăcăminte aparte și care bolboroseau într-o limbă de neînțeles. Povestea, raportată de cronicarii și călugării medievali Raoul de Coggeshal (? – 1227/1228) și William de Newburgh (1136 – 1198), este cert tributară vremurilor. Învățând să se hrănească precum oamenii obișnuiți, celor doi le-a dispărut tenta verzuie a pielii, iar, odată ce au deprins cât de cât limba engleză, au povestit că proveneau dintr-o țară îndepărtată, unde soarele nu strălucea niciodată. Acolo unde trăiau ei era un tărâm al luminii crepusculare; un așa-numit „pământ al Sfântului Martin”, unde totul era de culoare verde.

Legenda a rămas destul de bine ascunsă câteva veacuri. La începutul secolului al XIX-lea, a reapărut, prin intermediul poemului *The Little Green Man: A German Story* (Omulețul verde: o istorisire germană) al lui Matthew Lewis (1801), fiind, de acum, destul de prezent în special în scrierile cu tentă fantastică. Însă, o revenire cu adevărat în forță va fi odată cu intrarea în noul veac, al XX-lea...

Legenda a rămas destul de bine ascunsă câteva veacuri. La începutul secolului al XIX-lea, a reapărut, prin intermediul poemului *The Little Green Man: A German Story* (Omulețul verde: o istorisire germană) al lui Matthew Lewis (1801), fiind, de acum, destul de prezent în special în scrierile cu tentă fantastică. Însă, o revenire cu adevărat în forță va fi odată cu intrarea în noul veac, al XX-lea...

Cercetările întreprinse de culegătorul de folclor Chris Aubeck în presa nord-americană au scos la iveală că una dintre cele mai vechi imagini ale marțienilor precum omuleți verzi datează din 19 aprilie 1908, dintr-o publicație cu circulație restrânsă din

care a legat-o o lungă prietenie (*Magazin istoric*, nr. 7/2003, 2/2016).

Preacucernicul unchi al împăratului

Georges Clemenceau (1841 – 1929), premierul Franței între 1917 și 1920, medic de profesie, a avut o mare pasiune pentru Extremul Orient, mai ales Japonia. Se declara ateu, dar, în februarie 1891, luat prin surprindere de ziariști când ieșea de la o ceremonie buddistă, la Muzeul Guimet, le-a răspuns scurt: „Ce vreți, sunt buddist!”. Mare amator de artă asiatică, stampe japoneze, obiecte lăcuite, măști și ceramică, a facilitat achiziția pentru Muzeul Luvru a 1.700 de obiecte de artă chineză și japoneză. Constrâns de situația financiară precară, la un moment dat, a fost nevoit să-și vândă o parte din colecția personală de artă asiatică, dar a păstrat tot ce era legat de

Kogo, cutiuță de care cu greu se despărțea Georges Clemenceau

ceremonia ceaiului. „Tigrul” a deținut cel mai mare număr de *kogo* (mici cutiuțe pentru ko – tămâie) din toată Franța (2.875), esențiale în această artă. Adora cutiuțele, chiar purta uneori una în buzunarul pantalonilor. Îi plăcea să o mângâie înainte să-și înceapă un discurs. Casa lui din Vendec, Muzeul Georges Clemenceau din Paris și cel de Arte Frumoase din Montreal expun bogăția de *kogo* a prim ministrului francez.

Fondatorul psihanalizei, Sigmund Freud (1856 – 1939), începând din anii 1890, a strâns frenetic obiecte antice, peste 2.000, aparținând civilizațiilor greacă, romană, egipteană. Cabinetul lui gema de statuete ale unor zeițe antice, Atena fiind foarte prezentă. Un vas grecesc oferit de prietena lui prințesa Marie Bonaparte, și ea psihanalistă și foarte înstărită, îi va deveni urnă funerară. Muzeul Freud din

Londra expune aceste multe obiecte antice.

În 1839, la moartea cardinalului francez Joseph Fesch (născut în 1763), i s-au inventariat 17.676 obiecte de artă și 16.000 de tablouri, aflăm dintr-un număr al revistei franceze *Historia*. Începuse să-și creze colecția în timpul campaniei din Italia, din 1796, a nepotului lui, Napoleon Bonaparte. A fost momentul când Fesch a început să adune tablouri din Europa. Arhiepiscop de Lyon în 1802, devine, în anul următor, la recomandarea lui Napoleon, cardinal, sub Papa Pius al VII-lea. Apoi va interveni el pe lângă Sfântul Părinte în favoarea nepotului, cu prilejul ceremoniei din 2 decembrie 1804, de la catedrala Notre Dame, când cel din urmă a fost încoronat împărat de Pius al VII-lea. Cardinalul va încerca însă de-acum încolo, în relațiile tot mai tensionate dintre Vatican și Franța, să-l tempereze pe împărat, poziționându-se de partea Papei, așa încât după Waterloo, din 1815, Fesch va rămâne să trăiască în Cetatea papilor până la moarte. Se va implica în accii ani în toate vânzările de tablouri, colecții de pictură italiene sau franceze, va cumpăra compulsiv. Colecția lui poate fi admirată în muzeul lui Joseph Fesch din Ajaccio.

Patima colecționării îmbogățește sufletul și mintea, consumă bani, mulți bani, te poate conduce la falimente răsunătoare, dar lasă dăre adânci de frumusețe și cultură autentică, de care se pot bucura generații la rând. Și salvează, de multe ori, piese de valoare de la dispariție. ■

Biroul doctorului Sigmund Freud (1856 – 1939), care îi impresiona pe pacienți prin lumea antică creată de prezența statuetelor

Elmer Sutton explică cum s-a apropiat
farfuria zburătoare

extraterestri verzi. Coperta din iunie 1952 a unciă dintre cele mai cunoscute reviste din domeniu, *The Starling Stories*, prezenta un cuplu de pământeni ce recuperase, în urma unei confruntări de pe Insula Dragonului, două creaturi ciudate, cu brațe și picioare lungi și subțiri și coarne – totul de un verde fosforescent.

Încetul cu încetul, ideea micilor creaturi verzi care plănuiau să ne atace planeta prindea tot mai mult contur. Să nu uităm că ne aflăm într-o epocă în care amintirea războiului, a traumelor sale era încă vie, iar pericolele păreau a pândi la orice pas, indiferent sub ce formă!

Într-un asemenea climat avea să apară, în 1954, și cea mai cunoscută creație a americanului Fredric Brown – *Martians Go Home!* (Marțieni, duceți-vă acasă!). Și-a creat personajele extraterestre pe rețeta de acum devenită

clasică: o înălțime redusă (până în 75 cm); un corp micuț și o piele verde; la care a mai adăugat câteva detalii de... culoare: capete perfect sferice și mâini dotate cu câte șase degete. De astă dată, în mod clar, marțienii nu îi sufereau pe oameni, pe care îi considerau o rasă inferioară, numai bună de cucerit.

Câteva luni mai târziu, o nouă știre bombă avea să îi șocheze pe cititorii din întreaga lume. În seara zilei de 21 august, două familii de fermieri din Kentucky ce locuiau într-o zonă izolată s-au plâns autorităților locale de problemele cauzate de câteva creaturi ciudate. Doi dintre adulți, Elmer Sutton și Billy Ray Taylor, au jurat că au văzut între 12 și 15 personaje mititele (între puțin peste un me-

tru înălțime și 1,2 m), dar cu figuri schimonosite de ură, cu „urechi mari, brațe asemănătoare cleștilor de raci, ochi gălbui și picioare subțiri”, care le-au terorizat copiii și le-au stricat acareturile. Chiar dacă, inițial, nimeni nu a suflat vreo vorbă despre culoarea verde a ne-suferitelor creaturi, reporterii trimiși la fața locului în căutare de detalii cât mai senzationale au adăugat și această caracteristică.

Și uite așa, din cresuri, farse și senzational, omuleții verzi au intrat în cultura populară. ■

ÎN URMA INVAZIILOR

(Biverb: 4, 8)

SAAT

Gheorghe BRAȘOVEANU

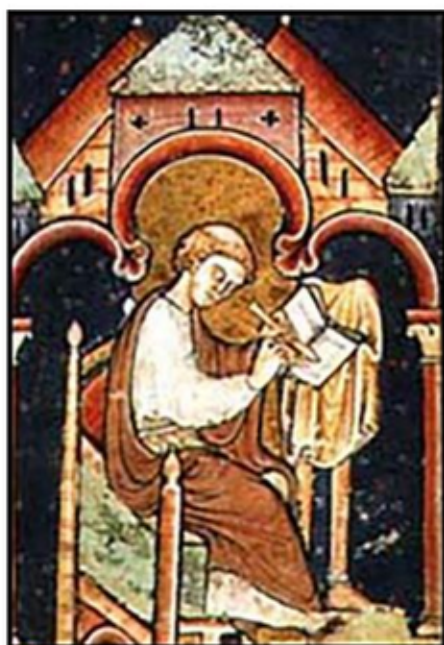
Soluția integralei **DOMNITORI ÎN MOLDOVA**,
din nr. 2/2020

P – S – CP – EV – HERACLIE – A – TOMSA – MAL
– ARMA – IS – RA – IA – ANTIOH – ICNET – ION – E
– M – IMN – P – TIRAN – A – SA – CANTA – S – N –
SUTU – LATCU – I – IEREMIA – SOLA – INRI – BAN
– DRAGOS – SASUL – ELE

Soluția jocului **SPRE CASTEL**, din nr. 2/2020

CASTELANULA TRECUT CĂLARE

(CA – S – T/E – LA – N/U – LA – T/RE – CU – T/CA –
LA – RE)

William de Newburgh

statul Maine: *The Daily Kennebec Journal* (Ziarul din Kennebec).

Unul dintre episoadele popularului foileton *Prințesa marțiană* al lui Edgar Rice Burroughs – autorul mult mai cunoscutului mai târziu *Tarzan* – publicat în *All-Story Magazine* între februarie și iulie 1912, introducea și câțiva marțieni verzi. Pentru scriitorul american Robert Nathan (1894 – 1985), în fabula sa filosofică *The Woodcutter's House* (Casa tăietorului de lemne, 1927) „omuleți verzi” reprezentau un fel de zeitate a bunei dispoziții.

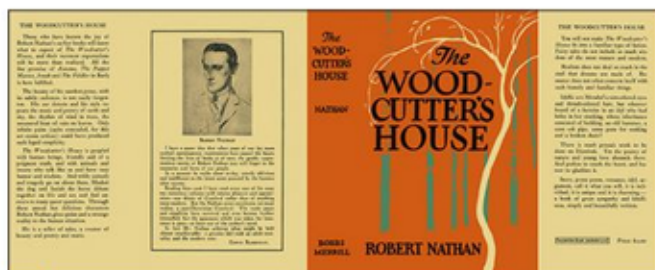
Prima utilizare a conceptului în forma pe care o știm astăzi a fost introdusă de autorul irlandez de literatură științifico-fantastică Harold Lawlor (1910 – 1992) în povestirea *Mayaya's Little Green Men* (Micii omuleți verzi ai Maya-yei, 1946).

Odată cel de-al doilea conflict mondial izbucnit, va apărea și o nouă notație pentru conceptul „micilor omuleți verzi” cea militară. În 1942, un număr din *Los Angeles Times* avea să îl folosească pentru a descrie trăgătorii de elită japonezi, camuflați în uniforme verzi.

În 1946, în paginile popularei reviste *Amazing Stories* (Povestiri ciudate, al cărei prim număr apăruse în 1926), Harold Sherman (1898 – 1987), recunoscut astăzi mai ales grație cercetărilor întreprinse în domeniul telepatiei, publica povestirea intitulată chiar *The Green Man*, în care descria sosirea pe Pământ a unui trimis special al ființelor verzi de pe alte planete.

In 1949, jurnalistul american Frank Scully (1892 – 1964) credea că descoperise dovada existenței efective a „micilor omuleți verzi”. Plecând de la declarațiile sursei sale – despre care spunea că ar fi fost un om de știință implicat în cercetarea resturilor unei farfurii zburătoare – îi asigura pe cititorii revistei *The Variety* că fuseseră recuperate cadavrele unor extraterestri. Un an mai târziu, pentru a se folosi la maximum de succesul înregistrat, Scully a publicat și o carte intitulată chiar *Behind the Flying Saucers* (Ce se află în spatele farfuriilor zburătoare) în care a prezentat pe larg subiectul, arătând că au existat cel puțin trei incidente aparte în care au fost implicate asemenea obiecte ciudate: două în Arizona și unul în New Mexico. Peste 60.000 de exemplare s-au vândut rapid, americanii nemaisăturându-se de detaliile care mai de care mai aparte cu privire la capacitățile tehnice ale farfuriilor zburătoare. Ca orice poveste prea frumoasă, nici cea a lui Scully nu a avut însă o viață prea lungă. În două numere speciale, atent pregătite (1952 și 1956), publicația *The True* (Adevărul), sub pana reporterului John Philip Cahn, a demonstrat că totul fusese o farsă! Celebra sursă de mare încredere a lui Scully era un impostor...

La rândul său, de acum și literatura SF a difuzat în mod constant stereotipul micilor

Coperta cărții lui Robert Nathan

LIMBAJUL EVANTAIULUI

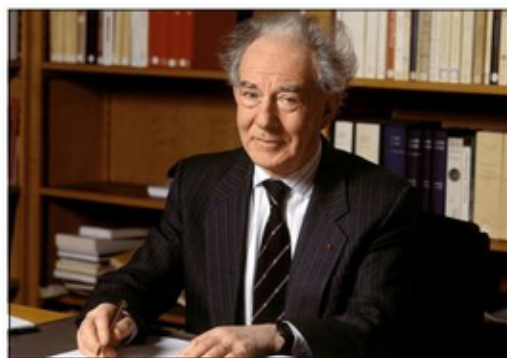
În 1827, Jean-Pierre Duvelleroy, artizanul de evantaie al ducesei de Berry (1798 – 1870), publica într-o fasciculă limbajul evantaiului, gesturile codificate ce se puteau face cu acest accesoriu în lumea galantă a vremii. Discret, se transmiteau mesaje celor care știau să le citească. Așadar, lucrări practice: îndreptat spre podca – „Apro-

piești-vă!"; pus pe buze – „Îmbrățișați-mă!"; deschis în fața ochilor – „Vă plac"; deschis pe obrazul drept – „Da!". În prezența unui inoportun, evantaiul trebuie adus în dreptul urechii stângi – „Lăsați-mă în pace!"; a-ți face vânt cu mișcări rapide – „Sunt logodită!"; închis, suspendat în mână dreaptă – „Adio!".

DESCOPERIREA UNEI AȘEZĂRI ROMANE ÎN MAREA BRITANIE

A fost descoperit recent un oraș roman în regiunea Kent a Angliei, alături de un drum larg de șapte metri. Arheologii au scos la iveală obiecte rare pentru regiunea respectivă a provinciei romane, precum ceramică scumpă, bijuterii, monede neobișnuite, furnale de fier și o cantitate mare de produse de import costisitoare. Mărimea sitului, alături de numeroasele obiecte de calitate sunt dovezi ale importanței locului și oferă detalii referitoare la dezvoltarea economică a regiunii în Antichitate.

A MURIT JEAN DELUMEAU (1923 – 2020)

Născut pe 18 iunie 1923, Jean Delumeau a fost un istoric francez specializat pe istoria Bisericii Catolice, fiind unul dintre studenții lui Fernand Braudel (1902 – 1985). A fost directorul mai multor institute de cercetare și profesor emerit la Collège de France, iar printre numeroasele sale lucrări se numără *Frica în Occident* și *Religiile lumii*, traduse și în limba română. A decedat pe 13 ianuarie 2020, în Brest, Franța.

CÂND ALB, CÂND NEGRU

Până în secolul al XVI-lea doliul în vestimentația feminină se exprima la Curtea Franței prin culoarea albă. De fapt, Franța preluase acest obicei din Antichitate, de la Sparta și Roma. Louise de Lorraine (1553 – 1601) a rămas în memoria francezilor ca „regina albă”, pentru că după decesul soțului ei, Henric al III-lea, în 1589, a purtat numai alb. Dar deja în acea epocă albul este concurat de o altă modă, venită din Italia, acolo unde văduvele preferă negrul, o culoare sumbră. Prima franțuzoaică care a purtat negru este Anne de Bretagne (reprezentată în miniatura alăturată scriindu-i soțului dispărut), după moartea lui Carol al VIII-lea, în 1498. Apoi Caterina de Medici, născută în 1519, va impune culoarea neagră. Îmbrăcată în negru va plânge succesiv moartea soțului, Henric al II-lea, în 1559, și a opt copii ai lor. Încet, încet, acest „doliu à l'italienne” va câștiga în fața femeilor. Nu și a bărbaților. Regii Franței preferă în continuare violetul. ■

Telex Telex Telex Telex Telex

IULIUS CAESAR DECIDE

Logic ar fi ca septembrie să fie luna a șaptea (și e a noua), pentru că vine din latinul *september* (a 7-a), octombrie a opta (și e a zecea), pentru că vine din *october* (a 8-a), noiembrie a noua (și e a unsprezecea), pentru că vine din *november* (a 9-a), și decembrie a zecea (și e a douăsprezecea), pentru că vine din *december* (a 10-a). De ce nu este așa?

În timpul Romei regale (753 – 509 î.H.), apoi al Republicii (509 – 27 î.H.), anul începea în martie, în cinstea zeului războiului, Marte (Ares al grecilor). Primăvara marca reluarea luptelor, după suspendarea lor în iarnă. În 45 î.H., reforma calendarului instituită de Iulius Căesar (calendarul iulian) a plasat Anul Nou la 1 ianuarie, mai aproape de solstițiul de iarnă (din 21 spre 22 decembrie). Această primă lună își datorează numele lui Ianus, zeul începutului și sfârșitului, zeul cu două fețe. Luna a cincea, *quintilis*, a fost rebotezată atunci *iulius* (iulie), în onoarea lui Iulius Căesar, apoi a șasea, *sextilis*, a devenit *augustus* (august), în omagiul împăratului Augustus, din epoca Principatului. Denumirile ultimelor patru luni nu s-au mai schimbat, au rămas cele vechi.

PUBLICAREA UNEI COLECȚII IMPRESIONANTE DE HĂRȚI MILITARE

Au fost digitizate și publicate peste 3.000 de hărți, vederi și tipărituri din colecția regelui George al III-lea al Marii Britanii. Acesta deținea o colecție impresionantă de 55.000 de exemplare, care a fost dăruită de urmașul său, George al IV-lea, către British Museum. Excepție au făcut 3.000 de hărți cu valoare militară, reținute datorită importanței lor strategice. Efortul publicării și digitalizării lor se datorează cercetătorului britanic dr. Yolande Hodson.

Cei interesați pot viziona aceste materiale pe site-ul: <https://militarymaps.rct.uk/>

CLAXONĂM DIN 1911

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea în Marea Britanic circulau automobile cu motoare cu aburi. De teama accidentelor, în 1865, Parlamentul britanic a votat „Locomotiv Act”. Conform legii, fiecare vehicul avea atașat un om în picioare, cu misiunea de a ține un fanion roșu în mână și

de a sufla într-un corn pentru a preveni pasagerii. Această obligație a durat până la finele veacului. Mai târziu s-a decis ca fiecare vehicul să aibă integrat un avertizor sonor: corn, sonerie, clopoțel, fluier, totul era să se găsească un sunet suficient de puternic, pătrunzător. În 1911, un inginer american a imaginat primul sistem electric care alimenta o diafragmă de metal conexată la un corn, ce amplifică sunetul. Cum putea fi denumită această invenție? Inspirându-se din limba greacă veche unde *klazo* însemna a urla, i-a spus „klaxon”.

LA VÂNĂTOARE PRIN MITOLOGIE

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Fiică a lui Iasus ce a învățat să vâneze de la Artemis, zeita sa protectoare – Aed! 2) Sărmana bătrână ce l-a adăpostit pe Theseu în noaptea dinaintea vânătorii taurului din Marathon – Unul dintre cei doi dulăi ce păzeau castelul unde locuia zeita scandinavă Menglod. 3) Vechii locuitori ai Tesaliei ce au avut o oarecare contribuție la vânătoarea mistrețului din Calydon – Nimfă a munților și pădurilor unde hălăduia mult vânat. 4) Tată al Atalantei, vestită pentru darul său de a vâna – Tatăl titan al lui Hyas, crou ce și-a pierdut viața la o vânătoare de mistreți. 5) Organizația Mondială de Turism (siglă) – Nimfă a pădurilor sacre – Daic! 6) Leo!

– Rege frigian al cărui fiu Adrast ucide fără să vrea la o vânătoare pe Atys, fiul regelui Croesus. 7) Unul dintre argonauți, ce a murit la vânătoarea mistrețului din Calydon – Râu în Elveția. 8) Temutul zeu al războiului la elini care a asmuțit din gelozie asupra frumosului Adonis un mistreț ce l-a sfâșiat – Hei! 9) Păsări monstruoase ce se hrăneau cu carne de om și au fost ucise de Hercules. 10) Cunoscut crou troian – Poștește – Zeu-soare egiptean. 11) Fiu al regelui Croesus, ucis din greșală la o vânătoare de Adrast – Cel mai tânăr fiu al lui Neleus, participant la vânătoarea mistrețului din Calydon

VERTICAL: 1) Ahei! – Nepot al lui Hercules, care l-a ajutat pe acesta să vâneze hidra din Lerna. 2) Rege al Aeginei, și el participant la vânătoarea mistrețului din Calydon – Literă arameică. 3) Fiul lui Pelias, unul dintre argonauții participanți la vânătoarea mistrețului din Calydon – Credincioși omului, l-au sfâșiat pe Acteon, vestit vânător transformat în cerb de zeita Artemis. 4) Localitate în China – Mesager al zeilor și fiu al lui Zeus cel ce a vânat și omorât pe Argus, monstrul cu o sută de ochi. 5) Diminutiv feminin – Uniunea Europeană de Fotbal Amator (siglă). 6) Zeiță egipteană identificată cu războinica Atena – Lege! – Sea! 7) Fiu al lui Aeson, rege în Iolcus, care a participat alături de alți eroi la vânătoarea unui mistreț fioros ce pustia Actolia și a fost ucis de acesta – ... ciocârlie. 8) Argint – Fluviu în Spania – Fiu al lui Atlas ucis de un mistreț la o vânătoare. 9) Trei râuri în S.U.A. cu același nume – Pasăre fabuloasă din mitologia mexicană. 10) Ținut din Elada, de unde era originară Calliste, fiica lui Lycaon, care o însoțea pe zeita vânătorii Artemis prin pădure, metamorfozată într-o ursoaică – Decan al zodiei taurului. 11) Denumire sub care erau cunoscuți Castor și Pollux, fii ai muritoarei Leda, participanți și ei la vânătoarea mistrețului din Calydon – Aer!

Dicționar: Alse, Aar, Tet, Lapu, Ter, Eel, Ero

Laurian BUTURE

MĂSURI ORGANIZATORICE

Încheiem aici prezentarea raportului păstrat în fondul Constantin Vișoianu, adresat regelui Mihai, care se păstrează la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Membrii delegațiunii române la Adunarea Națiunilor Captive au fost împărțiți în Comitete de lucru, după cum urmează:

Comitetul General: dl. C. Vișoianu; substituit: dl. C. Davila;

Comitetul Politic: d-nii A. Popa, C. Davila și R. Bossy;

Comitetul Social: d-nii I. Zissu și dr. S. Manuilă;

Comitetul Economic: d-nii Al. Bunescu, C. Bianu și A. Crihan;

Comitetul Legal: d-nii M. Răutu, E. Ghi-lezan și M. Ionnițiu;

Comitetul de Informații: dr. S. Manuilă și I. Zissu;

Comitetul Cultural: d-nii R. Bossy, A. Popa și Al. Bunescu.

În sesiunile plenare din septembrie și octombrie ale Adunării Națiunilor Captive, delegațiunea română a desfășurat o activitate onorabilă, iar membrii ei au fost raportori sau au luat cuvântul în mai multe chestiuni importante. În sesiunile septembrie și octombrie ei au fost raportori la următoarele chestiuni:

Septembrie: dl. C. Vișoianu – raportor la rezoluția despre politica occidentală față de Națiunile Europene Captive.

Octombrie: dl. C. Vișoianu – raportor la problema admiterii țărilor satelite în Națiunile Unite. Dl. Bossy – raportor la problema participării guvernelor comuniste la lucrările Națiunilor Unite.

Următorii delegați români au luat cuvântul la ședințele publice: d-nii C. Vișoianu, Gr. Gafencu și A. Popa (29 și 30 septembrie); d-nii Vișoianu, Bossy, Crihan și Popa (17 și 18 octombrie).

Sunt bucuros să constat că activitatea delegaților români a fost apreciată în mod favorabil atât de celelalte delegațiuni, cât și de autoritățile americane.

Comitetul Național Român a avut de asemenea prilejul dureros de a desfășura o activitate în legătură cu anunțarea morții lui Maniu și Brătianu. Membrii Comitetului Național Român au făcut în legătură cu aceasta declarații la Radio Vocea Americii, Free Europe și BBC. Ei au distribuit presei decla-

rațiuni în numele Comitetului Național Român, ca și în numele Partidului Național-Țărănesc și [a celui] Socialist. O conferință de presă a avut loc, precum și un „panel” între membrii Comitetului, care a fost înregistrat și difuzat de Radio Free Europe.

Un parastas a avut loc în ziua de 13 noiembrie la Biserica ortodoxă din New York, organizat de Consiliul Partidelor Politice.

Biserica Unită din America pregătește de asemenea un mare requiem pentru memoria lui Maniu în unul din orașele americane cu mulți locuitori de origine română. Comitetul Național Român va organiza o mare comemorare politică și speră să obțină colaborarea unor importante personalități americane.

Îmi iau îngăduința să informez pe Majestatea Voastră că Mesagiul pe care a binevoit să-l dea cu acest prilej a făcut o profundă impresiune și a fost difuzat într-o foarte largă măsură.

În sfârșit, Comitetul Național Român a avut și un prilej bucuros, organizând la sediul său din Washington o comemorare a zilei onomastice a Majestății Voastre. Toți românii și americanii de origine română aflați în Washington au luat parte la această comemorare la care dl. Crișan a făcut o rugăciune și președintele Comitetului a rostit o cuvântare.

Sire,

În împrejurări grele internaționale, Comitetul Național Român depune toate eforturile de care este capabil pentru a-și îndeplini misiunea sa. Împrejurările internaționale însă sunt mult mai puternice decât mijloacele pe care un comitet în exil le poate avea și, mai ales, decât influența pe care el o poate exercita. Comitetul Național Român însă nu se descurajează și continuă să facă toate intervențiile și să desfășoare toată activitatea pe care i le comandă interesele naționale.

Sunt, cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor,

Președintele Comitetului Național Român,
Constantin Vișoianu

Secretar general,
Gh. Ionescu ■

CONTENTS (Romanian History) M. Cazacu Banquets at the Romanian voivodes' court, sometimes with a happy ending, other times ending under the headsman's axe • S. Cristescu, I. Popișteanu Witness at Kishinev to the Union of Bessarabia with Romania, March 27 1918 • I. Giurcă After defeating Bolshevism, the Romanian army leaves Hungary • M. Vasileanu Virgil Cândea and the Burning Bush • C. Sircuță Martha Bibescu's proposals for beautifying Bucharest • A.-L. Chiș The stories of the 28 palaces of Cluj-Napoca • L. Audino Geto-Dacians in the Roman army, after the conquest of Dacia by the Romans, proof that Eutropius was wrong • V.-A. Nicolae The glory and fall of the Electroputere Plant in Craiova • M.M. Ioniță Cafes in Bucharest during the communist regime • M. Mihailide The Magazin istoric micro-archive: Octavian Goga is gifted a doe • G. Filitti Letters from former days: worrying reports for Romania, in 1939 • I. Schipor Deportation of ethnic Germans from Romania to the U.S.S.R. Documents from the Russian archives (V) • S.A. Luca A prehistoric musical instrument discovered at Tărtăria • Collector's celebratory banknote, having a nominal value of 100 lei, with the portrait of Ion I.C. Brătianu on the front side, issued by the National Bank of Romania • In Romania, 100 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXVIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Казаку Пирь при дворцах румынских воевод, завершённые или весело, или под топором палача • С. Кристеску, И. Попиштеану Кишинёв, 27 марта 1918. Свидетель объединения Бессарабии с Румынией • И. Джуркэ После поражения большевизма румынская армия покидает Венгрию • М. Василяну Вирджил Кындя и Неопалимая Купина • К. Сиркуца Предложения писательницы Марты Бибеку для украшения Бухареста • А.-Л. Киш Истории 28-и дворцов города Клужа • Л. Аудино Гето-даки в римской армии после завоевания римлянами Дакии, доказательство, что историк Флавий Евтропий был не прав • В.-А. Николае Слава и падение завода Электропутере Крайова • М.М. Ионица Кафе Бухареста коммунистического режима • М. Михаилиде Микроархив «Магазин историк» – Октавиан Гога получает подарок: козочку • Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: тревожные для Румынии доклады в 1939 • И. Скипор Документы российских архивов о ссылке румынских немцев в СССР (V) • С.А. Лука Открытие в Тэртэрии: доисторический музыкальный инструмент • Юбилейная банкнота для коллекционеров, с номинальной стоимостью 100 лей, на лицевой стороне с портретом И.И.К. Брэтиану, выпущенная Нацбанком Румынии • В Румынии 100 лет тому назад • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 8.00

DIALOG CU CITITORII

CU „S“ SAU CU „S“?

Domnul CRISTIAN VLĂDĂȘCĂU, constant cititor al revistei noastre, ne semnalează că în articolul despre pasiunea pentru bucătărie a lui Alexandre Dumas, publicat în nr. 1/2020, apare cuvântul muschetar, forma corectă fiind muschetar, de la muschetă. Domnia sa are dreptate, chiar dacă dicționarele mai noi (precum Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, ediția 2010) acceptă și forma muschetar. Semnalarea domniei sale ne oferă prilejul unei foarte scurte istorii a muschetei.

Muscheta a devenit arma de bază a armatelor europene de la mijlocul secolului al XVI-lea până la jumătatea celui de-al XIX-lea. Avea un avantaj principal: muschetarii erau foarte ușor de instruit prin comparație, de exemplu, cu arcașii. Un arcaș cu experiență avea o cadență de minim șase săgeți față de unul sau două gloanțe ale muschetarului, precum și o rază mai mare, 400 m față de 100 m. De cealaltă parte, era nevoie de ani de zile pentru a antrena pe cineva să folosească un arc, pentru muschetă fiind necesară cel mult o lună.

Muschetele aveau dezavantajul că erau extrem de imprecise. Pentru că țevile puștilor nu erau ghintuite, glonțul nu avea o traiectorie precisă. Teoretic,

putea să parcurgă chiar și 1.000 m, însă avea șanse minime să nimerescă ținta chiar și la o distanță de 100 m. Armatele europene își aliniau soldații în linii de tragere, compensând astfel lipsa de acuratețe printr-un număr foarte mare de focuri.

În secolul al XIX-lea, noile proceduri industriale au permis producerea în masă a armelor de foc ghintuite, mult mai precise și cu o rază mai mare. Tactica militară însă s-a adaptat foarte încet, comandanții continuând mult timp să-și pună soldații în linii de tragere. Din această cauză, se înregistrau pierderi enorme în rândul soldaților. Cel mai ilustrativ exemplu este moartea generalului american unionist John Sedgwick. Aflat în recunoaștere cu ofițerii săi, au fost surprinși de focuri trase de confederați de la 1.000 m distanță. Subalternii s-au ascuns rapid, însă generalul a rămas în picioare, certându-i. Ultimele sale cuvinte, înainte să fie lovit de un glonț în cap, au fost: „De ce vă pitiți așa? De la distanța asta, n-ar putea nimeri un elefant.“

CHIPUL ELENEI
VOLOȘANCA

Domnul NICOLAE POPESCU, din Cluj-Napoca, se întreabă dacă există o reprezentare cunoscută a Elenei

Voloșanca, fiica lui Ștefan cel Mare, căsătorită cu Ivan cel Tânăr, fiul marelui cneaz rus Ivan al III-lea. Da, chipul ei apare pe o broderie țesută, se pare, chiar de ea. Detaliul reprodus o înfățișează, prima de la stânga, alături de soț și de socru. Mai multe puteți afla citind articolele ce i-au fost consacrate în revista noastră, nr. 5/2012 și 1/2018.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ION NICOLAE, din com. Făgetelu, jud. Olt, oferă colecția integrală Magazin istoric dintre 1967 – 2017 și, separat, 316 de exemplare din perioada 1967 – 2002. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0744.620.495.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camerele 11-14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

